

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ

**ПРОМИСЛОВІСТЬ ДОНЕЦЬКОЇ
ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ:
ПРОБЛЕМИ ПОДАЛЬШОГО
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ**

Науково-аналітична доповідь

Київ
2016

УДК 338.45(477.62+477.61)

ББК У9(4Укр5)30

П 81

Рецензенти: В.П. Вишневський, академік НАН України (м. Київ),
Ю.Б. Іванов, д.е.н., проф. (м. Харків),
А.Г. Семенов, д.е.н., проф. (м. Запоріжжя)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту економіки промисловості НАН України
(протокол № 8 від 16.09.2015 р.)*

Промисловість Донецької та Луганської областей: пробле-
П 81 ми подальшого функціонування та відновлення: наук.-аналіт.
доп. / О.І. Амоша, І.П. Булеєв, Н.Ю. Брюховецька та ін.; НАН
України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2016. – 152 с.

ISBN 978-966-02-8043-4 (електронне видання)

Науково-аналітичну доповідь виконано відповідно до планової держ-
бюджетної науково-дослідної роботи № 0115U001639 «Механізми забезпечення ін-
вестиційної активності підприємств для виробництва продукції з високою доданою
вартістю». У доповіді досліджено стан та основні тенденції розвитку промисловості
Донбасу на середину 2015 року порівняно з показниками окремих регіонів України
та її економіки в цілому. Детально розглянуто тренди промисловості регіону в умо-
вах проведення АТО. Проаналізовано загрози, ризики та можливості розвитку Дон-
басу внаслідок загострення кризової ситуації в країні. Надано пропозиції щодо ви-
ходу з локальної та загальної соціально-економічної кризи.

Для фахівців у галузі промислової політики, регіональної економіки, еконо-
міки підприємств базових галузей, науковців, студентів та аспірантів економічних
спеціальностей.

УДК 338.45(477.62+477.61)

ББК У9(4Укр5)30

ISBN 978-966-02-8043-4
(електронне видання)

© Інститут економіки промисловості
НАН України, 2016

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Деякі аспекти функціонування економіки України на сучасному етапі її розвитку.....	7
2. Економічний потенціал Донецької та Луганської областей	21
2.1. Економічний потенціал Донецької та Луганської областей до 2014 р.	21
2.2. Стан промисловості Донецької та Луганської областей (2014 р. – початок 2015 р.).....	28
2.2.1. Промисловість Донецької області.....	31
2.2.2. Промисловість Луганської області	34
3. Аналіз соціально-економічних показників Донецької та Луганської областей за 2014 р. порівняно з 2012-2013 рр.	39
4. Стан руйнувань об'єктів Донецької та Луганської областей на 01.03.2015 р.	42
5. Основні тренди розвитку промисловості Донецької та Луганської областей	46
6. Ринок праці, людський капітал, заробітна плата	63
7. Стан та проблеми деяких виробників і видів економічної діяльності у Донецькій та Луганській областях	73
7.1. Металургійна промисловість	73
7.2. Машинобудування	76
7.3. Хімічна промисловість	80
7.4. Вугільна промисловість та енергетика	83
7.5. Малий та середній бізнес Донецької області	91
7.6. Механізми реалізації розвитку малого та середнього бізнесу.....	96
7.7. Стимулювання розвитку публічно-приватного партнерства	100
7.8. Упровадження біржових механізмів у систему державних закупівель товарів та послуг	101
8. Стан довкілля в Донецькій області	104
9. Деякі особливості формування моделі розвитку України	113
Післямова	122
Література	126
Додатки	135

ПЕРЕДМОВА

Трирічний підйом економіки України після світової фінансово-економічної кризи (падіння ВВП країни було найбільшим серед держав Європи та СНД) завершився у 2013 р., у якому, за оцінками експертів, ВВП відносно 2012 р. зменшився на 5-7%, а у 2014 р. – відносно 2013 р. падіння склало 15,5%. Статистичні показники 2014 р. мають приблизний характер, оскільки на цей момент де-факто економіка АР Крим не працювала на економіку України, промислові райони і найбільші міста Донецької та Луганської областей також були блоковані від економіки держави. Тому залишається відкритим таке питання: відносно яких територій та регіонів Держкомстат України публікує статистичні дані та наскільки вони є достовірними. Виходячи з цього частину даних щодо економіки України, Донецької та Луганської областей залучено з виступів державних і політичних діячів, експертів, ЗМІ, власних досліджень авторів даної науково-аналітичної доповіді. Також ці відомості не завжди співпадають з офіційними даними Держкомстату України, Донецької та Луганської областей. Так, в одному із своїх виступів у березні 2015 р. прем'єр-міністр України А. Яценюк заявив, що Україна втратила 25% своєї економіки, Президент України П. Порошенко називав 30%, а деякі фахівці – 15%. Очевидно, йдеться про економіку АР Крим і нині блоковані райони Донецької та Луганської областей, а також про падіння виробництва в інших регіонах України.

До подій кінця 2013-2014 рр. Донецька та Луганська області були регіонами з високим рівнем промислового розвитку не лише в Україні, але і в СНД. Незважаючи на те що Донецька та Луганська області віднесені до старопромислових, ще у 2013 р. вони посідали відповідно третє та четверте місця в рейтингу реалізації промислової продукції регіонів України, у 2014 р. – друге та шосте місця відповідно. У 2015 р. ситуація погіршилася, а кожна із цих областей де-факто поділена на дві частини, одна з яких перебуває під юрисдикцією влади України, інша управляється самопроголошеними владами так званих Луганської та Донецької народних республік.

Промислові, громадянські та інші підприємства й організації Донецької та Луганської областей працюють не на повну потужність у зв'язку із збройним конфліктом на південному сході Укра-

їни. Значну частину промислових підприємств, інфраструктуру цих областей зруйновано або вони залишилися без сировини, енергоносіїв, ринків збуту. Частина найбільш кваліфікованих фахівців, підприємців, вчених та ін. покинули зону АТО. За даними західних ЗМІ (радіо «Свобода», березень 2015 р.) та інститутів України, переселенців та біженців нараховується 1,4-1,5 млн чол. Це люди переважно з Донецької та Луганської областей. За даними експертів, у зоні АТО загинуло від 6 тис. чол. (за даними ООН та українських ЗМІ) до 50 тис. чол. (спецслужби та ЗМІ Німеччини).

Значну частину вугільних шахт зупинено, а деякі навіть затоплено. На 30-50% завантаження працюють металургійні підприємства. У зоні АТО також практично зупинено діяльність підприємств хімічної промисловості та машинобудування. Суттєво пошкоджено виробничу та громадську інфраструктуру. Паралізовано роботу органів державного управління в районах та містах, розташованих у зоні АТО. За оцінками експертів, зруйновано промислових, громадських та приватних об'єктів на суму від 10 до 150 млрд грн. Такий діапазон унеможлиблює оцінку реальних втрат економіки України та її регіонів. І в цьому полягає одне з актуальних завдань фахівців.

Однак рано чи пізно бойові дії завершаться, і треба буде відбудувати нормальне функціонування економіки як Донеччини та Луганщини, так і інших регіонів України, її економіки та промисловості в цілому, їх забезпечення кваліфікованою робочою силою. Треба буде вибирати: відтворювати зруйноване чи будувати нове. Очевидно і те, і інше. Необхідно відновлювати життєво важливі об'єкти для економіки України та регіонів (енергетичні потужності, підприємства, де використовуються переважно технології V-VI укладів та ін.), а також будувати нові сучасні виробництва. Від монопольної олігархічної власності доцільно переходити до державно-корпоративної, матричних структур управління, вертикально та горизонтально інтегрованих структур, де інтегровані власність, праця, капітал.

Мета даної роботи – на основі результатів аналізу стану промисловості Донецької та Луганської областей надати пропозиції та рекомендації щодо шляхів їх виходу із кризи, побудови сучасної економіки регіонів, які постраждали внаслідок затяжної соціально-економічної кризи та збройного протистояння.

Роботу виконано відповідно до планової держбюджетної теми № 0115U001639 «Механізми забезпечення інвестиційної активності підприємств для виробництва продукції з високою доданою вартістю».

Авторський колектив: О.І. Амоша, академік НАН України, керівник авторського колективу; І.П. Булеєв – д.е.н., керівник авторського колективу; д.е.н. В.П. Антонюк, д.е.н. Н.Ю. Брюховецька, д.е.н. Л.М. Кузьменко, д.е.н. В.І. Ляшенко, к.е.н. О.А. Богуцька, к.е.н. І.В. Бриль, к.е.н. Л.О. Збаразська, к.е.н. А.І. Землянкін, к.е.н. М.В. Дубініна, к.е.н. В.А. Нікіфорова, к.е.н. Р.В. Покотиленко, к.е.н. А.М. Ревва, к.е.н. Н.І. Рябікіна, к.е.н. К.Г. Рябікіна, к.е.н. М.О. Солдак, к.е.н. Г.Ф. Толмачова, к.е.н. О.В. Хасанова, к.т.н. Д.Ю. Череватський, к.е.н. Г.З. Шевцова, Я.С. Брюховецький, В.Є. Булеєв, Л.В. Іваненко.

1. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЇЇ РОЗВИТКУ

Майже чверть століття Україна функціонує у світовому співтоваристві як самостійна, позаблокова держава, що проходить шлях від соціалістичної республіки у складі Союзу РСР до політично й економічно незалежної держави, заснованої на проголошенні принципів демократії, громадянського суспільства, різноманіття та рівноправності форм власності, ринкових відносин, співпраці з іншими країнами та світовими інститутами. Ці та інші положення закріплені в Конституції України та законах України.

Однак задекларовані положення виявилися далекими від отриманих у сьогоднішній час (березень 2015 р.) результатів. Економіка країни так і не досягла показників 1991 р. за рівнем валового внутрішнього продукту (ВВП), зайнятості населення, продуктивності праці та ін. Згідно з оцінками українських і міжнародних організацій, структурну перебудову економіки та промисловості пострадянської України, націлену на формування конкурентоспроможної економіки із завершеними циклами технологій, не було реалізовано. Істотно знизилася якість освіти, охорони здоров'я, загострилися протиріччя різних соціальних груп на основі майнових, національних, регіональних, релігійних та інших відносин й інтересів.

Аналогічна ситуація і в регіонах. Так, перебуваючи у першій п'ятірці рейтингу серед регіонів України з реалізації продукції, Донецька область за показниками сталого розвитку у 2012 р. посіла 17 місце, у рейтингу «сприятлива демографія» – 22, «фінансова самостійність» – п'яте, «інноваційність» – 18, «екологія» – 27 місце. Луганська область – 20; 26; 17; 13; 26 місця відповідно [1, с. 100-101, 112-113, 116-117].

Усе вищезазначене в сукупності позначилося на загальному інституціональному кліматі в країні, викликало системну соціально-політичну кризу, доведену до збройного протистояння центру й окремих регіонів, масової загибелі людей, руйнування систем життєзабезпечення та промислового потенціалу. Економічна та територіальна єдність України перебуває під загрозою.

Найважливішою причиною такої ситуації стали останні політичні рішення з перебудови держави й економіки, не адекватні

особливостям соціального, економічного та інституціонального стану в країні. До інституціональних аспектів, що негативно вплинули на економіку, слід віднести:

поспішність і відсутність системного підходу до розробки та реалізації економічної політики;

недосконалість виборів і формування органів та інститутів влади – порушення термінів, «закриті» списки кандидатів у депутати, відсутність порядку імпичменту президента, відкликання депутатів та ін.;

надмірну політизацію економіки та інститутів її управління; низьку якість і високу змінність різних програм розвитку економіки, що залишаються нереалізованими, відсутність об'єктивного аналізу причин їх невиконання;

відсутність у деякі періоди офіційної промислової політики; орієнтацію не на створення єдиного інтегрованого господарського комплексу країни, а на дроблення великих підприємств та ін.

Офіційні показники, які надають органи статистики, дані органів управління регіонами та секторами економіки, підприємств, оцінки фахівців і аналітиків свідчать про те, що функціонування економіки України після 1991 р. має нелінійний характер. В окремі роки зростання ВВП до попереднього року досягало 10-12% (2004-2005 рр.), що дозволяло прихильникам ліберальної економіки говорити про «українське диво». У роки падіння ВВП, як правило, причини не аналізувались, а відбувалися пошуки зовнішніх ворогів і недоброзичливої опозиції. За оцінками фахівців, падіння ВВП у 2013 р. до рівня 2012 р. склало від 5 до 7%. У 2014 р. падіння ВВП, за оцінками експертів (Держкомстат України протягом ряду років обмежив публікації та динаміку ВВП), становило більш ніж 10%.

За даними Державної служби статистики України, індекс промислової продукції, який характеризує зміну створеного у промисловості обсягу валової доданої вартості за періоди, обрані для порівняння¹, в цілому по промисловості з червня 2014 р. різко впав

¹ Методика розрахунку інтегрального індексу виробництва (враховуючи індекси промислової та виробничої продукції) [Електронний ресурс] / Науково-дослідний інститут статистики / Науково-технічний комплекс статистичних досліджень / Державна служба статистики України // Наказ Державного комітету статистики України від 02.08.2005 р. № 224 (у редакції наказу Державного комітету статистики України від 14.03.2013 р. № 91). – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

і у 2014 р. порівняно з 2013 р. становив 89,9%. Це свідчить про скорочення промислового виробництва в Україні.

У січні-вересні 2014 р. фінансові результати мали від’ємні значення (-168 млрд грн). Кількість підприємств, що отримали прибуток, знизилася з 65% у 2011 р. до 56% у 2014 р., а кількість збиткових підприємств зросла з 35% у 2011 р. до 44% у 2014 р.

Середньомісячна заробітна плата одного працівника у 2014 р. порівняно з 2013 р. номінально знизилася на 2%, а реально, з урахуванням офіційно об’явленої інфляції та сплаченими податками, – на 14,7% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка деяких показників соціально-економічного розвитку України, % до попереднього року¹

Показники	2011	2012	2013	2014
Індекс промислової продукції	107,6	99,3	95,7	89,9
Експорт товарів (за січень – листопад відповідного року)	134,3	101,9	90,7	88,7
Імпорт товарів (за січень – листопад відповідного року)	138,1	102,9	90,9	72,4
Середньомісячна заробітна плата одного штатного співробітника номінальна, грн	117,6	114,9	107,9	105,9
реальна, %	108,7	114,4	108,2	93,5
Кількість зареєстрованих безробітних (грудень до грудня відповідного року)	88,6	105,0	н/д	109,2

¹ Складено за даними Державної служби статистики України.

У 2015 р. падіння виробництва та ВВП прискорюється. Незважаючи на це, офіційні програми та стратегії вже в найближчі роки передбачають значне зростання основних економічних показників. Так, у виданому 12 січня 2015 р. Президентом України П. Порошенком Указі «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», яким затверджено «Стратегію реформ 2020» [2], наведено показники 2013 р. та прогнози на 2020 р. (табл. 2).

Аналогічні показники та тенденції закладені й у Програму діяльності Кабінету Міністрів України, прийняту 11 грудня 2014 р. [3].

Таблиця 2

Деякі показники по Україні

Показники	2013 р.	2020 р.
ВВП на душу населення, тис. дол.	8,5	16,0
Інфляція, %	19,0	1,7
Індекс глобальної конкурентоспроможності (місце в рейтингу держав)	84	40
Рейтинг легкості ведення бізнесу (місце в рейтингу держав)	112	20
Тривалість життя населення, років	71	74
Поновлення державних службовців, %	-	70

Аналіз офіційних програм розвитку України свідчить про їх недостатню наукову обґрунтованість. У них недостатньою мірою враховується реальна ситуація, що склалася в Україні до початку 2015 р.: втрата АР Крим, збройний конфлікт на південному сході України, зниження чисельності населення, втрата професіоналізму та відповідальності в цілому, у тому числі по провідних сферах соціальної та економічної діяльності (наука, освіта, менеджмент, промисловість, управління всіх рівнів тощо). Ці обставини стали результатом відсутності обґрунтованої економічної політики, ігнорування інституціональних аспектів формування та реалізації соціально-економічної політики держави. Вони зародилися ще в перші роки незалежності держави та набули вирішального значення в даний час.

До початку 90-х років економіка багато десятиліть функціонувала в рамках єдиного народногосподарського комплексу СРСР, промисловість України лише на 20% мала завершенні цикли виробництва, а на 80% – тісну кооперацію з виробниками інших республік. До початку 90-х років не склалася політична еліта, здатна на підставі світового досвіду будувати окрему незалежну державу, оскільки набуття незалежності стало несподіванкою для більшості населення України, провідних політичних сил і громадських організацій.

Згідно з результатами аналізу світового досвіду розпаду великих імперій та союзів, набуття політичної незалежності не передбачає і не вимагає необґрунтованого і швидкого розриву економічних відносин, насильницької «ломки» інституціонального середовища.

Так, держави, що виникли в результаті розпаду Великої Британії, досі економічно тісно пов'язані з англійським капіталом, а формальне призначення Королевою Великобританії губернатора Канади зовсім не свідчить про її залежність від Англії.

В Україні процеси розвивалися по-іншому. Наспих сформовані політичні сили, що прийшли до влади в результаті набуття державою самостійності, не мали у своєму складі достатньо підготовлених фахівців і керівників із державним мисленням, здатних приймати та реалізовувати рішення суб'єкта міжнародних відносин. Кадрова політика формувалася, як правило, за принципом особистої відданості поспішно обраним лідерам, політичної лояльності. Такий підхід особливо активно застосовується останніми роками, коли стала здійснюватися «люстрація» кадрів, а по суті – нераціональне звільнення незгодних за політичними мотивами керівників і фахівців. Звідси і з'явилася у Стратегії та Програмі цифра «70%» поновлення державних службовців (див. табл. 2).

Можна стверджувати, що певні цілепокладання, відсутність системності та наукового підходу в роботі з підготовки, добору та розстановки кадрів стали одними з найважливіших проблем невдалої економічної політики держави. До того ж від розробки стратегій розвитку України фактично відсторонена наука, провідні вчені не залучаються для експертизи державних програм. Відсутня наступність у реалізації завдань державної економічної політики після чергових виборів Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України.

У загальновизнаному розумінні економічна політика – це сукупність заходів і дій уряду щодо вибору та здійснення економічних рішень на макроекономічному рівні [4]. Реалізація економічної політики передбачає досягнення суспільно значущих цілей, що визначаються станом економіки країни. Такими цілями можуть бути: забезпечення сталого зростання національної економіки; підтримка зайнятості; стабільність рівня цін і національної грошової одиниці; боротьба з інфляцією; забезпечення збалансованого зовнішньоекономічного обороту та ін.

Найчастіше в науковій літературі економічна політика держави розглядається як поведінка [5], а також як процес розподілу, перерозподілу, обслуговування й утримання влади, в тому числі економічної [6. с. 62].

Т. Силук під економічною політикою розуміє «цілеспрямований вплив на соціально-економічні процеси на макро- і мікрорівні, створення та вдосконалення умов економічного розвитку, що відповідають певному суспільному ладу» [7]. Автор стверджує, що економічна політика держави є основою регулювання економіки країни.

О. Ведута вважає, що «економічна політика конкретизує принципи державного втручання в економіку для реалізації його стратегічних завдань у поточному періоді» [8]. Автор зазначає, що економічна політика держави включає напрями діяльності держави, які регулюють зовнішньоекономічні, інвестиційні, соціальні, фінансові та інші відносини.

Аналіз наукової літератури дозволив згрупувати складові економічної політики (рис. 1).

Суб'єктами економічної політики є держава, що включає регіональні та місцеві інституціональні утворення, недержавні союзи й утворення. Держава може застосовувати широкий перелік методів впливу: прямі, непрямі, адміністративні, економічні, інституціональні. Використання різних методів передбачає створення, функціонування та розвиток певних суспільних інститутів. Наявність інституту означає існування в суспільстві переважного та сталого способу мислення або дії, що стали звичкою для певних соціальних груп або звичайними для народу, населення. Наприклад, «інститут права», «інститут власності» та ін.

Фахівці виділяють такі варіанти розповсюдження інституціональних форм [9]:

- структура органів виконавчої державної влади, безпосереднє завдання яких – практична реалізація цілей уряду;

- формування та підтримка об'єктів державного сектору економіки;

- розробка національних економічних програм та економічних прогнозів;

- підтримання дослідницьких центрів з економіки, інформації, торгово-промислових палат, різних інститутів радників, консультантів, експертів;

- правова інформаційна підтримка недержавних структур, підприємницьких і професійних спілок;

- розвиток форм економічної інтеграції, організація міжнародних зустрічей та ін.

Економічна політика держави	
Зовнішньоекономічна політика: експорт, імпорт, залучення іноземного капіталу, вивезення капіталу	Антициклічна політика: регулювання макроекономічної кон'юнктури
Інституційна політика: реорганізація економічних, соціальних, фінансових інститутів	Амортизаційна політика: стимулювання нагромадження капіталу
Структурна політика: регулювання експорту, імпорту, галузевих і регіональних структур економіки (у макроекономічному розрізі)	Науково-технічна та інноваційна політика
Соціальна політика: розвиток і регулювання соціальних послуг, доходів соціальних верств населення	Фіскальна (бюджетно-податкова) політика: формування податкової системи та державного бюджету
Інвестиційна політика: регулювання масштабів інвестицій, їх джерел, освоєння	Грошово-кредитна політика: регулювання грошового обігу та кредиту
Політика ціноутворення: регулювання цін на споживчому ринку, цін виробників	Конкурентна політика: формування конкурентного середовища, підтримка і захист добросовісної конкуренції
Регіональна політика: регулювання економічної інтеграції регіонів	Екологічна політика: охорона навколишнього середовища, створення безпечних умов життя
Міждержавна і зональна політика: регулювання економічної інтеграції	

Рис. 1. Складові (напрями) економічної політики держави (складено за даними джерел [5-8])

Можна погодитися з авторами, які стверджують, що у викладеному вище розумінні економічна політика в Україні відсутня [10]. Так, А. Черніков зазначає, що «... ніякої економічної політики в Україні зараз немає, а те, що за економічну політику видає уряд, насправді називається якимось по-іншому. Синонімів можна підібрати багато: латання бюджетних дірок, створення монополій та тепличних умов для олігархів, тупе вибивання грошей з бізнесу і громадян країни» [11]. Дана оцінка надана у 2013 р., але більш жорсткою вона може бути у 2014-2015 рр.

Економіст В. Волга, народний депутат кількох скликань Верховної Ради України, посилаючись на офіційні дані Держкомстату України, 7 березня 2015 р. на українському радіо «Радіо – Ера ФМ» навів дані падіння економіки України в січні 2015 р. порівняно з січнем 2014 р. (табл. 3). В. Волга вважає, що офіційні дані занижені не менш ніж удвічі.

Таблиця 3

*Показники деяких видів економічної діяльності
(січень 2015 р. до січня 2014 р.), %*

Показники	січень 2014 р.	січень 2015 р.
Промисловість	100,0	78,7
Сільське господарство	100,0	57,4
Вантажоперевезення	100,0	75,5
Пасажирські перевезення	100,0	86,7
Експорт	100,0	80,6
Імпорт	100,0	72,0
Роздрібна торгівля	100,0	73,4
Реальна заробітна плата	100,0	71,4
Ціни товаровиробників	100,0	134,1
Інфляція	100,0	128,7

Стратегією Президента України П. Порошенка [2] передбачено 62 конкретні програми, серед яких 10 основних. Їх реалізація потребуватиме п'яти річних бюджетів країни. Зрозуміло, що таких коштів Україна в даний час не має. Серед населення не знаходять підтримку заходи щодо зниження із II кварталу 2015 р. на 15% шляхом оподаткування пенсій працюючих пенсіонерів при розмірі пен-

сій вище двох мінімальних заробітних плат. При зниженні реальних доходів більшості населення ціни на газ збільшуються майже у три рази, комунальні платежі зростають на 65-70% та ін. Усе це свідчить або про відсутність цілеспрямованої економічної та промислової політики в країні, або вона має цілі, відмінні від завдань розвитку економіки і соціальної сфери. Це стало одним з основних чинників, що призвели до неефективного використання державних резервів, у тому числі золотовалютного резерву.

У зв'язку з вищевикладеним необхідні негайна розробка та прийняття державної економічної політики, націленої на економічне зростання та заснованої на реальній оцінці наявних ресурсів, менталітеті населення, суспільства, еліт.

Американський учений-економіст українського походження С. Кузнець визначав економічне зростання як «довгострокове збільшення здатності господарства забезпечувати все більш різноманітні потреби населення за допомогою все більш ефективних технологій та відповідних їм інституціональних й ідеологічних змін»¹. Він виділив такі показники економічного зростання, як високі темпи зростання доходу на душу населення; зростання продуктивності праці; структурні трансформації економіки та ін.

Наукові напрацювання та практичний досвід розвинених країн при підході до розробки економічної політики засновані на концепції, в якій надано відповідь на питання «Яку державу буде побудовано?». Таке питання в Україні неодноразово порушував Президент України Л. Кучма, але відповіді від політичних сил, їх лідерів і суспільства не було отримано. У результаті Україна прийняла модель нерозвиненого ліберального капіталізму з панівною олігархічною формою власності, монополізованою і корумпованою. Під дану модель була реформована державна (загальнонародна) і кооперативно-колгоспна власність, реалізована деіндустріалізація промисловості, розформовані великі агропромислові об'єднання та підприємства державної форми власності, знизився рівень якості освіти, охорони здоров'я населення, його соціальної захищеності. Маючи у державній власності 7% виробничих потужностей (в США і країнах ЄС цей показник сягає 40%), сформовані олігар-

¹ Хасбулатов Р.И. Мировая экономика: теория, принципы, политика / Р.И. Хасбулатов; в 2-х томах. – М.: Экономика, 2006. – Т. 1. – 598 с.

хами парламент, кабінет міністрів, органи регіонального управління, багато політичних партій, держава стала виразником і захисником інтересів саме даної меншості населення. Цьому ж відповідають інститути влади, економіки, соціального сектору.

Вироблення концепції розвитку суспільства має здійснюватися провідними вченими держави, які поки ще працюють у державних і громадських академіях, провідних ВНЗ країни. Розроблений проект концепції необхідно виносити на обговорення суспільства. У ній мають бути відображені головні орієнтири економічного і соціального розвитку, відповідна інституціональна структура. Слід позбутися міфу про те, що тільки приватна власність може бути ефективною, а модель розвитку – ліберальною. Демократія, про яку багато говорять політики і підпорядковують її розвитку всі політичні й економічні рішення, – це не є підпорядкування інтересів меншості більшості (саме в Україні економічна політика реалізується в інтересах меншості), це узгодження інтересів усіх груп і верств населення, вироблення рішення шляхом консенсусу.

Прийняття концепції розвитку суспільства в подальшому потребує розробки економічної політики держави на основі окремих програм, визначення етапів і термінів їх виконання, фінансового забезпечення на базі переважно внутрішніх джерел. Найважливішими складовими економічної політики мають бути:

- реалізація інтересів населення країни, а не окремих груп;
- перетворення інституціонального середовища, насамперед інституту власності (перехід від приватно-олігархічної до переважно державно-корпоративної);
- структурні перетворення в економіці та промисловості;
- формування громадянського суспільства і середнього класу як основи громадянського суспільства;
- захист власності, підвищення відповідальності чиновників і власників;
- реалізація інституту верховенства права (громадянину дозволено все, що не заборонено законом, чиновнику дозволено лише те, що прописано законом).

Державні інтереси України дозволяють говорити про необхідність розробки та реалізації промислової політики. Така робота здійснюється в США, провідних країнах ЄС, Південно-Східної Азії та ін.

Оцінюючи на початку XXI ст. стан розвитку та реалізовані реформи в країнах СНД, Дж. Стігліц зазначав, що «реформування на основі ринкового фундаменталізму залишає поза увагою такі виключно важливі складові частини сучасної ринкової економіки, як інституціональна інфраструктура, в першу чергу правова та правоохоронна системи, банківські та грошові інститути, а також інші використовувані державою регулюючі механізми. Їх завдання: забезпечити виконання контрактів, комерційних спорів, дотримання умов для чесної конкуренції та законної процедури банкрутства, норм корпоративної діяльності, встановлених правил роботи банків, ринку цінних паперів тощо. На Заході розробці регулюючих механізмів протидій руйнівним проявам дикого, неприборканого капіталізму знадобилося півтора століття» [12].

Якщо для країн Східної Європи – нових членів ЄС цей період підходить до завершення, то в Україні він по суті тільки починається. Саме тому Україні потрібні реформи, але не ліберальні, а насамперед інституціональні, що визначають механізми реалізації економічної політики. В умовах корумпованої клепто-олігархічної держави ці процеси (реформи) блокуються. Інститути блокування і підтримки реформ у галузі формування та реалізації економічної політики наведено в табл. 4.

Таблиця 4
Інститути формування та реалізації економічної політики в Україні

Інститути, які гальмують реформи	Інститути розвитку
1	2
Сформоване монопольно-олігархічне інституціональне середовище	Громадянське суспільство, середній клас
Безвідповідальність бізнесу та органів державної влади перед суспільством	Державні та недержавні бізнес-структури, малий і середній бізнес
Неформальний контроль олігархами і держструктурами бізнесу, бюджетних фінансових потоків	Розвиток внутрішнього ринку

1	2
Вплив «третіх» країн і сил, що діють в їх інтересах в Україні	Дія патріотичних сил в інтересах України
Зміна менталітету, цінностей і віри населення	Збереження менталітету і традиційних цінностей населення
Дезінтеграція виробництва повного циклу. Відрив добувного сектору від переробного	Формування виробництв повного циклу у своїй державі
Винесення бізнесу із завершальним характером виробництва в офшорні зони	Формування вертикально і горизонтально інтегрованих структур із виходом на міжнародні ринки
Відсутність стратегічного планування	Перехід до стратегічного планування
Відсторонення держави від власності та управління	Формування держави – ефективного власника
Слабкість громадських інститутів контролю виробництва та соціальних процесів	Громадський контроль підприємницької та іншої господарської діяльності
Здійснення інтеграційних процесів в інтересах олігархів	Інтеграція в інтересах держави і суспільства
Диктат державних та олігархічних структур	Служіння інтересам суспільства і держави

Перелік наведених у табл. 4 інститутів може бути продовжений і доповнений нейтральними інститутами.

У результаті розробки та реалізації науково обґрунтованої економічної політики слід очікувати підвищення конкурентоспроможності підприємств й інтегрованих структур на міжнародних ринках, насичення внутрішнього ринку якісними, доступними населенню товарами та послугами.

Слід погодитися з С. Губановим, який зазначає, що «в пост-соціалістичних країнах, щоб забезпечити конкурентоспроможність на міжнародних ринках, необхідна вертикальна інтеграція власності, праці та промислового капіталу (керована державно-корпоративними структурами за участю населення – авт.). Це вертикально інтегровані компанії (ВІК), транснаціональні компанії (ТНК)» [13].

Необхідно доповнити, що перспективними є також мережеві та горизонтально інтегровані структури (ГІС), коректно керовані за участю держави в умовах державно-корпоративного укладу. Нинішні ВІК та ГІС у постсоціалістичних країнах нечисленні та управляються прямо або побічно олігархічними групами, перебувають в інсайдерському управлінні, навіть якщо вони засновані на державній формі власності або мають частку державної власності у своєму капіталі.

Перспективною, з досвіду країн із розвиненою соціально орієнтованою економікою, є матрична модель управління, яка передбачає вертикальну інтеграцію власності, праці та капіталу при державно-корпоративному управлінні та контролі.

Згідно з викладеними результатами дослідження можна дійти таких висновків:

1. Однією з причин, що призвела до падіння загального рівня виробництва в Україні, якості життя населення, соціальної напруженості в суспільстві, є відсутність науково обгрунтованої економічної політики в державі, нерозуміння й ігнорування провідної ролі інститутів та механізмів її реалізації. На чолі всіх державних законодавчих, виконавчих і судових органів влади, засобів масової інформації стоять представники і виразники інтересів незначної кількості олігархічних груп, не зацікавлені у формуванні громадянського суспільства, середнього класу, соціально-економічної політики, що враховує інтереси більшості населення.

2. Україна потребує якнайшвидшої розробки наукової концепції економічного розвитку, економічної політики, заснованої на принципах демократії, яка враховує інтереси всіх верств і груп населення шляхом консенсусу, підвищення якості життя населення, формування середнього класу та громадянського суспільства, державно-публічного партнерства.

3. Економічна політика має реалізовуватися за допомогою інститутів, основними з яких є інститути власності, громадянського суспільства, участі населення в капіталі й управлінні; відповідальності всіх суб'єктів державних і ринкових відносин, партнерства; інтеграції власності, праці та капіталу; розвитку внутрішнього ринку; міжнародної інтеграції та конкуренції; участі держави у формуванні виробничої та соціальної інфраструктури.

4. Перспективним напрямом державного й економічного облаштування є формування державно-корпоративного капіталізму, який передбачає вертикальну і мережеву інтеграцію власності, праці та капіталу, матричні структури управління за участю держави і населення.

5. Кардинальній перебудові підлягають інститути відповідальності всіх суб'єктів суспільних та ринкових відносин, принципи участі в міжнародних організаціях та інтеграції в них, інститути державно корпоративного управління та ін.

Реалізація названих та інших положень, викладених у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників [1; 5-14], сприятиме становленню України як істинно економічно та політично незалежної держави з громадянським суспільством, високою якістю життя населення, сучасними інститутами.

2. ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

2.1. Економічний потенціал Донецької та Луганської областей до 2014 р.

У період, що передував соціально-політичній кризі 2013-2014 рр., неоднорідність промислового розвитку України за оцінками варіації регіональних показників обсягу реалізованої промислової продукції в розрахунку на одну людину мала тенденцію до поглиблення, посилювалася диференціація регіонів за основними економічними показниками. Донецька та Луганська області входили до групи регіонів із високим рівнем промислового розвитку (разом із Дніпропетровською, Запорізькою та Полтавською областями) [14].

Донецька і Луганська області є великими економічними регіонами України. Рівень економіки в цих областях істотною мірою визначає промисловий потенціал країни. За підсумками 2012 р. питома вага регіонів у структурі національного ВВП становила: Донецької області – 12,4%, Луганської – 4,4%.

У структурі промислового виробництва питома вага Донбасу складала 24,6% (Донецька область – 18,5%, Луганська – 6,1%) [15]. У Донецькій області розташовано понад 2000 промислових підприємств, 800 з яких – найбільші в Україні. До початку бойових дій Донецька і Луганська області забезпечували понад 23% експортних надходжень. У Донецькій та Луганській областях сукупно сконцентровано більше 90% покладів кам'яного вугілля, харчової солі, вогнетривких глин, близько 15% руд чорних металів, понад 60% покладів ртуті [14].

Економіка Донецької області налічує більше 150 галузей, серед яких металургія, машинобудування, хімічна та вугільна промисловість, сільське господарство та харчова промисловість, інші галузі, що мають потужний ресурсний потенціал.

За оцінкою Forbes, на Донецьку область припало близько 12,5% ВРП України (це другий результат після Києва) [16]. Донецьк був найбільшим економічним та фінансовим центром сходу України, найбагатшим містом і найкращим містом для ведення бізнесу. У Донецьку зареєстровано кілька десятків підприємств зі списку

200 найбільших компаній українського Forbes («Метінвест», «Індустріальний союз Донбасу», «Донецьксталь», «Лемтранс», МАКО, «Донецький електрометалургійний завод» та ін.). У регіоні Донецьк за обсягами виробництва посідав друге місце після Маріуполя – найбільш розвиненого промислового міста на Донбасі. Разом із Макіївкою місто утворювало найбільший в Україні Донецько-Макіївський промисловий вузол, у якому зосереджені вугільна, металургійна промисловість і машинобудування [16].

За даними каталогу провідних підприємств України [17] основними перевагами Донецької області були такі (рис. 2):

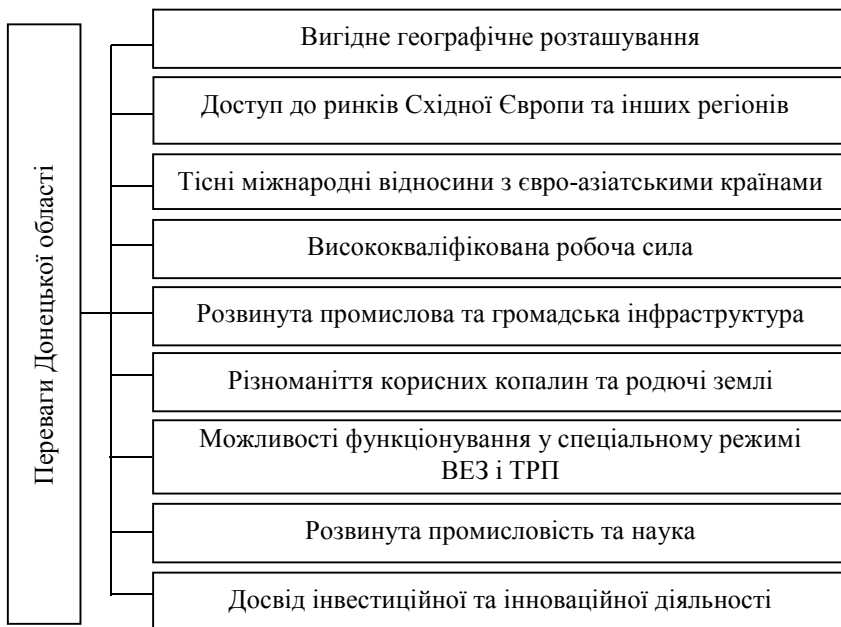

Рис. 2. Переваги Донецької області, що визначали значущість і специфіку регіону

1. Вигідне географічне розташування. Межує з найбільш густонаселеними й економічно розвинутими областями України: Дніпропетровською, Харківською, Запорізькою, Луганською областями, а також із Ростовською областю Російської Федерації.

2. Доступ до ринків Східної Європи та інших регіонів (наземний, водний і повітряний транспорт).

3. Міжнародні відносини. Підтримує давні та тісні міжнародні торгові відносини з партнерами близько 100 держав. Використовуючи вихід до Чорноморського та Середземноморського басейнів, здійснює торговельні відносини з країнами Балканського півострова, Близького Сходу, Африки, Центральної та Південно-Східної Азії.

4. Висококваліфікована робоча сила. У Донецькій області був найбільший в Україні та розвинений ринок праці, що становив 2 млн чол. із добре підготовленими фахівцями широкого профілю. Система освіти в Донецькій області – одна з найбільш ефективних і престижних в Україні. Вона налічувала 112 вищих навчальних закладів, які щорічно випускали близько 40 тис. фахівців. За кількістю навчальних закладів Донецька область посідала третє місце в Україні після Києва і Харкова. Донецька область – один із найважливіших науково-дослідних центрів України. В області діяли: 8 інститутів Національної академії наук України, 18 вищих навчальних закладів, 100 науково-дослідних і проектних інститутів, бюро, дослідних станцій та філій.

5. Розвинута інфраструктура. В області функціонували високорозвинені автотранспортні, залізничні та авіаційні комунікації, а також Маріупольський порт, Міжнародний аеропорт, 70% вантажобігу якого складала міжнародні перевезення, Маріупольський торговий порт, потужність якого досягає 12 млн т вантажів на рік. Фарватер порту дозволяє приймати судна вантажопідйомністю до 16 тис. т та відкриває доступ до Чорноморсько-Середземноморського басейну та Атлантичного океану.

6. Різноманітні корисні копалини і родючі землі. Донецька область – найбагатший природними ресурсами регіон України. Тут розташовано 12% усіх природних багатств країни – більше, ніж у будь-якій іншій області. Донецька область забезпечувала власні потреби та постачала в інші регіони України корисні копалини: кам'яне вугілля, кам'яну сіль, вапняки і доломіт, вогнетривкі та керамічні глини, каолін, ртуть, азбест, гіпс, крейду, будівельний і облицювальний камінь та ін.

7. Можливості функціонування у спеціальному режимі ВЕЗ і ТПР.

8. Розвинута промисловість.

Металургійна промисловість: у чорній металургії функціонувало 3 великих металургійних комбінати, 4 металургійних заводи, 2 підприємства з виробництва металевих труб, трубний, трубопрокатний та металопрокатний заводи. Потужності з виробництва чавуну склали 18,2 млн т, сталі – 22,9, готового прокату – 15,8 млн т. Питома вага експортної продукції у зовнішньоторговельному обороті становила близько 70%, металопродукцію області купували у більш ніж 50 країнах світу.

Машинобудування: машинобудівний сектор Донецької області включав близько 220 підприємств, що забезпечували більшу частину потреб України в різних видах машин й устаткування. Усі підприємства мали розвинену інфраструктуру для забезпечення їх сировиною та реалізації готової продукції. Серед найбільших виробників машинобудівної продукції – НКМЗ, концерн «Азовмаш», СКМЗ, Ясинуватський машзавод, горлівські машинобудівні підприємства, Точмаш та ін.

Хімічна промисловість: 15 підприємств різної спеціалізації, які виробляли широкий спектр продукції: мінеральні добрива, кислоти, соду, пластмаси. Лідером було ВАТ «Концерн «Стирол». Значна частина виробленої ним продукції експортувалася до країн СНД, Європи, Азії.

Вугільна промисловість: включала понад 100 шахт і шахтоуправлінь, 12 шахтобудівних підприємств, 33 збагачувальні фабрики. Виробнича потужність вугледобувних підприємств складала близько 56 млн т. Балансові промислові запаси вугілля становлять 14,3 млрд т, у тому числі коксівного – 7,5 млрд т. У рамках програми реструктуризації вугільної галузі здійснювалася реконструкція та закриття неперспективних шахт.

Електроенергетика представлена єдиним комплексом генеруючих, мережних, ремонтно-технічних виробництв. Потужність 7 теплових електростанцій (близько 10 тис. МВт) забезпечувала потреби області та дозволяла експортувати електроенергію за межі регіону.

Сільське господарство: багатий чорноземом ґрунт Донецької області надає широкі можливості для виробництва сільськогосподарської продукції. Сільське господарство області мало в користу-

ванні близько 2 млн га сільськогосподарських угідь. Основними видами виробленої тут сільськогосподарської продукції були озима пшениця, олія, насіння соняшника, овочі, свинина, яловичина, птиця та риба. В агропромисловому комплексі в результаті реформування 414 колективних сільськогосподарських підприємств було створено 567 агроформувань ринкового типу. Функціонувало 2132 фермерських господарства.

Харчопереробна промисловість була одним із найбільш привабливих секторів для вкладення капіталу. Донецька область була великим центром виробництва кондитерських виробів, напоїв, спеціалізувалася на виробництві високоякісного пива та шампанських вин.

Легка промисловість, товари широкого вжитку: виробництво товарів для населення області здійснювали близько 400 підприємств, що випускали меблі, холодильники, газові плити, пральні машини, одяг, взуття, трикотажні вироби тощо.

9. Досвід інвестиційної та інноваційної діяльності.

Луганська область на півночі, сході та півдні межує з Білгородською, Воронізькою та Ростовською областями Росії. На південному заході до Луганської області примикає Донецька, на північному заході – Харківська область. На території області було зосереджено близько 4,6% основних фондів України, 5% трудових ресурсів.

За оцінкою Forbes, Луганська область забезпечувала 4,4% сукупного ВРП регіонів України. У Луганську були зареєстровані найбільші приватні компанії України – «Луганськтепловоз» і «Ліа». У 2013 р. Луганськ посів 17 місце в рейтингах кращих міст для ведення бізнесу за версією українського Forbes. У Луганську було розташовано близько 30 промислових підприємств, третина з них припадала на машинобудування, авіаційно-ремонтний завод і ще третина – на металургію [16].

Переваги географічного розташування області до 2013 р. полягали у такому (рис. 3) [18]:

розвинуті мережі залізниць;

близькість до найважливіших сировинних районів (Придніпров'я, Північний Кавказ, Чорноземний центр Росії);

близькість до великих промислових районів і центрів (промисловий Центр Росії, Харків, Ростов-на-Дону);

наявність транзитних магістралей, що проходять через область;

розвинута промисловість – видобуток вугілля, металургія, важке машинобудування, хімічна промисловість та сільське господарство.

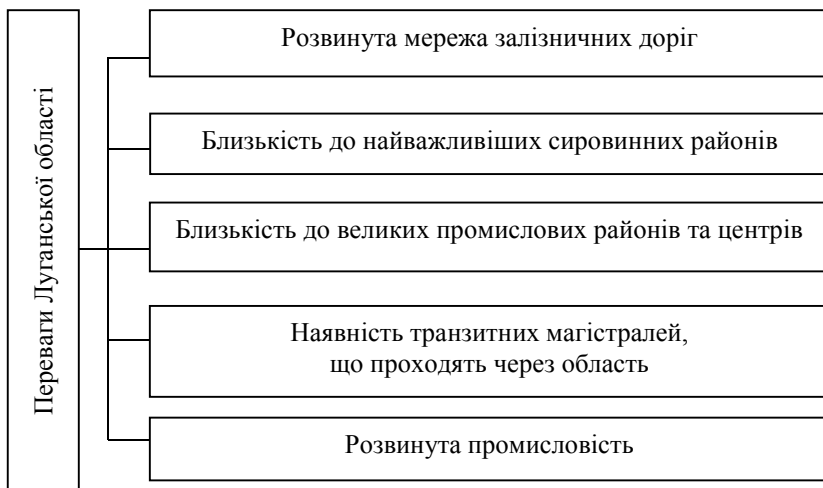

Рис. 3. Переваги Луганської області, що визначали значущість і специфіку регіону

В області лідувала переробна промисловість (71,6%), яка була представлена підприємствами з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, машинобудування, хімічної, нафтохімічної, харчової, целюлозно-паперової, легкої промисловості та будівельних матеріалів. У важкій промисловості переважав паливно-енергетичний комплекс, основну роль у якому відігравала добувна промисловість, яка в загальному обсязі виробництва складала п'яту частину (18%).

У добувній галузі переважали вугільні підприємства. У Луганській області сформувалися три великих промислових вузли. Специалізацію Луганського вузла визначали підприємства машинобудування, металообробки та легкої промисловості; Алчевсько-Стаханівського – підприємства вугільної, металургійної та машино-

будівної промисловості; Лисичансько-Рубіжансько-Сєверодонецького – підприємства хімічної, нафтохімічної промисловості. До загальнодержавного рейтингу 100 найбільших промислових підприємств входили: ДАЕК «Луганськoblенерго», ВАТ «Алчевський металургійний комбінат», ДП «Ровенькиантрацит», ВАТ «Лінос», ДП «Сєверодонецький азот», Стаханівський завод феросплавів, Жидачівський целюлозно-паперовий комбінат, ВАТ «Лисичанська сода».

Як свідчать вищенаведені дані, промислові регіони Донецької та Луганської областей були системоутворюючими для національної економіки та вітчизняної промисловості. Їх частка у структурі промислового виробництва складала четверту частину всього промислового потенціалу України.

Однак політична нестабільність, висока соціальна напруженість і бойові дії вкрай негативно вплинули на стан промисловості на території Донецької та Луганської областей.

Усі економічні показники в цих регіонах стрімко падають. За 2014 р. порівняно з попереднім роком промислове виробництво Донецької області скоротилося на 31,5 %, у тому числі за грудень 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. – майже в 2 рази. За січень 2015 р. промислове виробництво скоротилося вже на 18,5% порівняно з кінцем 2014 р., а відносно січня 2014 р. – на 50% [19].

Така ситуація склалася у зв'язку з бойовими діями в регіоні, які спричинили необхідність відновлювати зруйновану транспортну й енергетичну інфраструктуру, і, як наслідок, виникли проблеми з доставкою сировини та відвантаженням готової продукції.

У Донецькій області за 2014 р. порівняно з попереднім роком значно знизилися показники з видобутку неенергетичних корисних копалини і розробки кар'єрів – на 15,7%; виробництва, передачі та розподілу електроенергії – на 18,3; металургійного виробництва і виробництва готових металевих виробів – на 27,7; виробництва коксу і продуктів нафтопереробки – на 31,5; виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – на 32,1; виробництва будівельних матеріалів та іншої неметалевої мінеральної продукції – на 32,3; виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – на 34,6; вугільної промисловості – на 36,8; машинобудування – на 41,1; виробництва хімічних речовин і хімічної

продукції – на 47,5%; у легкій промисловості виробництво скоротилося у 2,8 раза. Аналогічна ситуація склалася і в Луганській області [20].

2.2. Стан промисловості Донецької та Луганської областей (2014 р. – початок 2015 р.)

Протягом 2014 р. та у січні 2015 р. у Донецькій та Луганській областях виробництво знизилося в усіх без винятку основних видах промислової діяльності. Скорочення частки промисловості Донецької та Луганської областей в обсязі всієї реалізованої продукції України, за даними за січень 2015 р. порівняно з 2014 р., склало в цілому 5,8 в.п.

Показники індексів промислової продукції провідних регіонів України згруповані за рівнем промислового розвитку (рис. 4), показники обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ і акцизів надано в табл. 5.

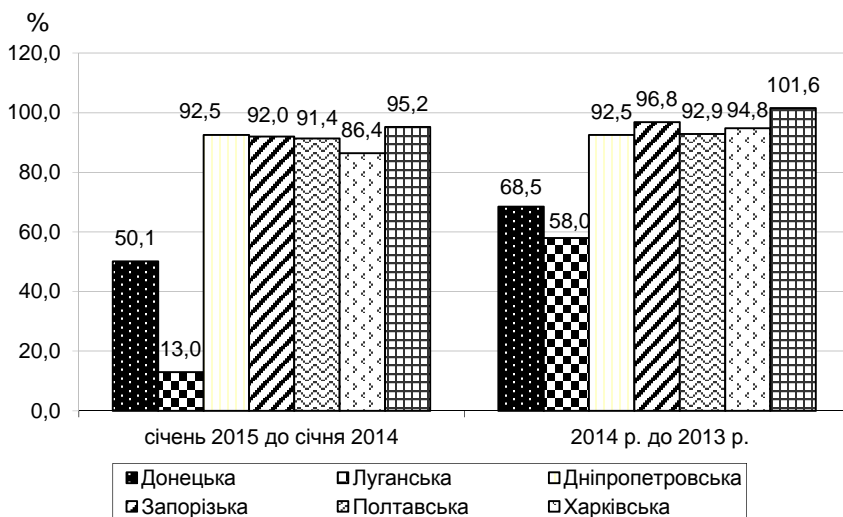

Рис. 4. Порівняння індексів промислової продукції в регіонах із високим та середнім рівнями промислового розвитку, % (складено за даними Державної служби статистики України [21])

Таблиця 5

**Основні показники промислового виробництва регіонів України
з різними рівнями промислового розвитку (з 2012 р. по січень 2015 р.)¹**

Регіони України	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу						Індекси промислової продукції по регіонах, %				
	2012		2013		2014		січень 2015 р. до січня 2014 р.	2014 р. до 2013 р.	Для порівняння: 2013 р. до 2012 р.		
	млн грн	%*	млн грн	%*	млн грн	%*					
	<i>Регіони з високим рівнем промислового розвитку</i>										
Донецька	222 772,7	20,0	205 594,1	18,5	179 617,3	15,1	11 132,8	11,7	50,1	68,5	93,6
Луганська	81 013,7	7,3	67 739,6	6,1	45 411,2	3,8	1 355,8	1,4	13,0	58,0	91,1
Дніпропетровська	204 968,0	18,4	202 318,2	18,2	237 123,4	20,0	21 372,7	22,5	92,5	92,5	98,5
Запорізька	77 881,6	7,0	75 835,2	6,8	94 205,7	7,9	8 697,2	9,2	92,0	96,8	97,1
Полтавська	64 548,1	5,8	63 645,5	5,7	79 303,9	6,7	5 429,9	5,7	91,4	92,9	94,7
	<i>Регіони із середнім рівнем промислового розвитку</i>										
Харківська	60 397,6	5,4	62 814,5	5,7	72 357,5	6,1	5 750,7	6,1	86,4	94,8	94,5
Київська	38 532,1	3,5	40 280,2	3,6	48 105,0	4,1	4 057,9	4,3	95,2	101,6	99,1
Україна	1115826,1	100,0	1 109 423,0	100,0	1 186 013,5	100,0	95 039,7	100,0	78,7	89,9	95,7

¹ Складено за даними джерел [23; 38; 48; 51; 81].

* До всієї реалізованої продукції.

На Донецьку та Луганську області, за різними оцінками, припадало близько 23-27% від загального експорту України [22]. Одним з основних торговельних партнерів регіону була Російська Федерація, яка імпортувала близько 65% усіх експортованих областями товарів. У 2014 р. експорт товарів із Донецької області до Російської Федерації скоротився вдвічі порівняно із 2013 р. Однією з причин спаду виробництва стала нестача замовлень, у тому числі зниження попиту Росії. Значною мірою економічно постраждав від відсутності замовлень завод «Гопаз» (м. Донецька) – на підприємстві припинено виробництво, оскільки завод не мав ні внутрішніх, ні експортних контрактів. Зупинився Луганський машинобудівний завод ім. Пархоменка, який працював виключно на російський ринок.

З травня 2014 р. за необхідності дотримання безпеки призупинили свою роботу «Концерн «Стирол», «Северодонецьке об'єднання «Азот», «Новогорлівський машзавод», з червня – «Бетонмаш». За деякими оцінками, на відновлення Донбасу потрібно понад 8 млрд грн [22].

Аналогічна ситуація спостерігається і щодо динаміки індексів промислової продукції за основними видами діяльності в цілому в Україні (табл. 6).

Таблиця 6

Індекси промислової продукції в Україні за основними видами діяльності, % [21]¹

Показники	Січень 2015 р. до грудня 2014 р.	Січень 2015 р. до січня 2014 р.
Промисловість	80,3	78,7
Добувна та переробна промисловість	78	77,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	99,4	75,9
Переробна промисловість	69,3	78,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря	92,1	82,8

¹ Без урахування АР Крим та м. Севастополя.

2.2.1. Промисловість Донецької області

За даними Головного управління статистики у Донецькій області, за 2014 р. порівняно з попереднім роком промислове виробництво Донецької області скоротилося на 31,5%, за грудень 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. – майже у 2 рази.

Унаслідок бойових дій на території регіону, руйнувань транспортної та енергетичної інфраструктури підприємства змушені були призупинити або зовсім припинити виробничий процес.

І за грудень, і за 2014 р. у цілому відносно аналогічних періодів 2013 р. виробництво скоротилося у всіх без виключення основних видах промислової діяльності області (рис. 5, табл. 7).

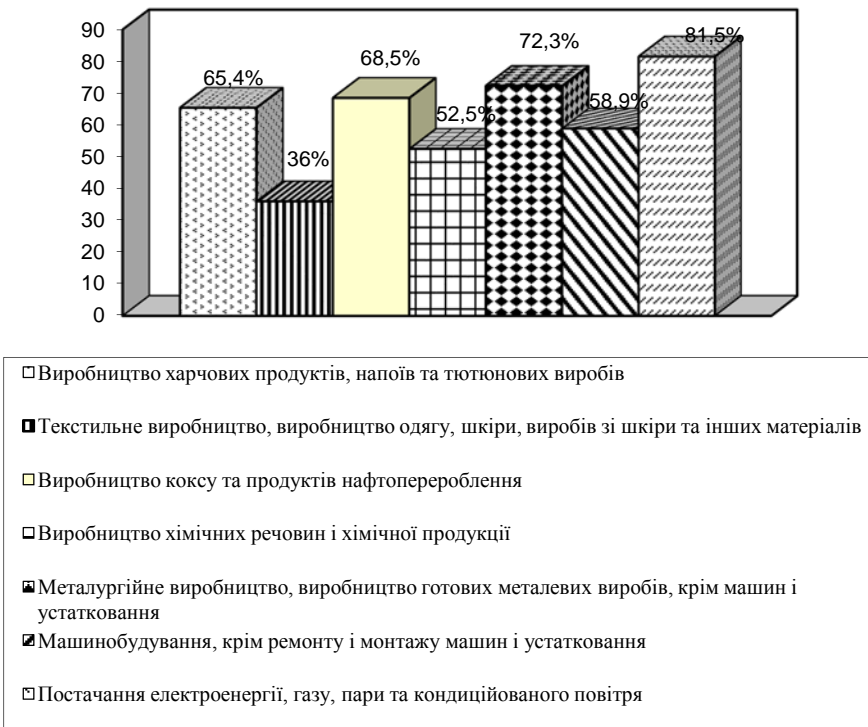

Рис. 5. Індекси промислової продукції за основними видами діяльності Донецької області у 2014 р., % за 2014 р. до 2013 р. (складено за даними Головного управління статистики у Донецькій області [19])

Таблиця 7

Індекси промислової продукції за основними видами діяльності в Донецькій області (розгорнута структура), %¹

Показники	Код за КВЕД-2010	грудень 2014 р. до листопада 2014 р.	грудень 2014 р. до грудня 2013 р.	2014 р. до 2013 р.
Промисловість	V+C+D	103,2	50,9	68,5
Добувна та переробна промисловість	V+C	98,9	47,2	66,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	V	91,1	37,9	67,3
Переробна промисловість	C	103,7	54,2	66,4
У тому числі:				
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	10-12	104,0	46,5	65,4
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13-15	77,1	6,3	36,0
Виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	16-18	161,6	33,1	58,1
Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	19	116,0	54,0	68,5
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	104,2	46,3	52,5
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21	65,6	43,1	67,9
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22, 23	109,9	62,8	64,6
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	24, 25	110,7	65,1	72,3
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин й устаткування	26-30	93,0	49,7	58,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря	D	124,1	74,0	81,5

¹ Складено за даними Головного управління статистики у Донецькій області [19].

За 2014 р. порівняно з попереднім роком зниження обсягів продукції спостерігається у [24]:

видобутку неенергетичних корисних копалин і розробці кар'єрів (-15,7%);

виробництві, передачі та розподілі електроенергії (-18,3%); металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів (-27,7%);

виробництві коксу і продуктів нафтопереробки (-31,5%);

виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (-32,1%);

виробництві будівельних матеріалів та іншої неметалевої мінеральної продукції (-32,3%);

виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (-34,6%);

вугільній промисловості (-36,8 %);

машинобудуванні (-41,1%);

виробництві хімічних речовин і хімічної продукції (-47,5%);

легкій промисловості (у 2,8 раза).

У грудні 2014 р. відносно грудня попереднього року особливо глибокий спад відбувся у:

машинобудуванні (у 2 рази);

виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (у 2,3 раза);

виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (у 2,2 раза);

вугільній промисловості (у 3,1 раза);

виробництві хімічних речовин і хімічної продукції (у 2,2 раза);

легкій промисловості (у 15,9 раза).

У базових галузях промисловості регіону порушені традиційні виробничі ланцюжки «вугілля-кокс-метал» і «вугілля-електроенергія».

Обласний обсяг видобутку рядового вугілля за 2014 р. склав 26,1 млн т, що менше, ніж у 2013 р., на 11,7 млн т, або на 30,9%. Обсяг готового вугілля, що включає відвантажене рядове вугілля (зокрема для подальшого збагачення) і продукти збагачення, склав 19,9 млн т і відносно 2013 р. скоротився на 36,8%.

Обсяг виробництва коксу, склавши за 2014 р. 6,3 млн т, скоротився порівняно з попереднім роком на 31,6%.

Річна виплавка чавуну, склавши 10,1 млн т, зменшилася порівняно з 2013 р. на 21,8%. Виплавка сталі за 2014 р. склала 9,8 млн т, що менше попереднього року на 26,2%. Із загального обсягу виробленої сталі 7,9 млн т, або 81,2%, отримано з машин безперервного лиття заготовок. Виробництво готового прокату за 2014 р. склало 5,3 млн т, що менше 2013 р. на 28,7%. Зокрема, виробництво листового прокату скоротилося на 22,5%, сортового – на 39,5%. Випуск металевих труб, склавши за 2014 р. 341,4 тис. т, зменшився проти 2013 р. на 16,2%.

Виробництво електроенергії в області за 2014 р. склало 22,7 млрд кВт·год, що менше, ніж у 2013 р., на 19,5%¹. Промислове виробництво у Донецькій області за 2014 р. скоротилося на 31,5%, а в грудні 2014 р. до листопада 2014 р. зросло на 3,24% [24].

2.2.2. Промисловість Луганської області

За даними Державної служби статистики України, у 2014 р. обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у Луганській області порівняно з попереднім роком скоротився на 33% (22,3 млрд грн), а відносно 2012 р. – на 44% (35,6 млрд грн) [21].

На момент здійснення дослідження неможливо отримати дані, що характеризують динаміку структури промисловості Луганської області на кінець 2014 р. Остання інформація, представлена Головним управлінням статистики у Луганській області, обмежується травнем 2014 р. [25].

Так, у січні-травні 2014 р. порівняно з січнем-травнем 2013 р. зменшення обсягів продукції спостерігалось за більшістю основних видів промислової діяльності (табл. 8).

¹ Промислове виробництво Донецької області за 2014 р. скоротилося на 31,5%, а у грудні досягнуто приріст відносно попереднього місяця на 3,2% [24].

Таблиця 8

Індекси промислової продукції за основними видами діяльності
в Луганській області, % [26]

Показник	Травень 2014 р. до квітня 2014 р.	Травень 2014 р. до травня 2013 р.	Січень-тра- вень 2014 р. до січня- травня 2013 р.	Січень-тра- вень 2013 р. до січня- травня 2012 р.
Промисловість	90,6	93,6	98,0	89,0
Добувна та переробна промисло- вість	89,9	89,1	95,3	89,2
Добувна промисловість і розроб- лення кар'єрів	86,6	90,7	97,9	93,4
Переробна промисловість	92,6	87,9	93,3	86,3
У тому числі:				
виробництво харчових продук- тів, напоїв, тютюнових виробів	86,2	94,8	96,1	100,2
текстильне виробництво, виро- бництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	67,7	54,9	78,2	107,2
виготовлення виробів із дере- вини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	76,0	89,2	101,5	114,4
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	78,9	73,9	80,8	97,3
виробництво основних фарма- цевтичних продуктів і фарма- цевтичних препаратів	83,3	85,3	89,7	106,1
виробництво гумових та пласт- масових виробів, іншої немета- левої мінеральної продукції	97,1	78,6	62,9	87,1
металургійне виробництво, ви- робництво готових металевих виробів, крім машин і устатку- вання	102,4	103,0	99,3	91,1
машинобудування, крім ремо- нту і монтажу машин і устат- кування	101,8	79,6	89,6	86,1
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого пові- тря	95,2	143,3	119,5	87,2

У добувній промисловості та розробленні кар'єрів порівняно із січнем-травнем 2013 р. обсяг виробництва продукції скоротився на 2,1%, у тому числі у видобутку природного газу – на 35,9, сирові нафти – на 37,9, інших корисних копалин і розробці кар'єрів – на

28,1, кам'яного вугілля – на 0,7%. За січень-травень 2014 р. видобуто 7,1 млн т кам'яного вугілля, 129,6 млн м³ природного газу, 21,8 тис. м³ гранул, щебню (каменю дробленого), крихти і порошку, гальки, гравію.

На підприємствах переробної промисловості у січні-травні 2014 р. порівняно із січнем-травнем 2013 р. індекс промислової продукції становив 93,3%.

У виробництві харчових продуктів та напоїв випуск промислової продукції порівняно із січнем-травнем 2013 р. зменшився на 3,9%, у тому числі у виробництві інших харчових продуктів – на 43,3, напоїв – на 20,1, переробці та консервуванні риби, ракоподібних та молюсків – на 20,0, виробництві хліба, хлібобулочних та борошняних виробів – на 11,0, м'яса та м'ясних продуктів – на 1,6%.

У той же час збільшилися обсяги продукції на підприємствах з виробництва олії та тваринних жирів на 76,3%, молочних продуктів – на 4,7, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості – на 2,9, готових кормів для тварин – на 2,7%.

У січні-травні 2014 р. вироблено 0,9 тис. т свіжого або охолодженого м'яса великої рогатої худоби, 2,7 тис. т свіжого або охолодженого м'яса свиней, 7,7 тис. т свіжого або охолодженого м'яса домашньої птиці, 7,1 тис. т ковбасних виробів, 43,8 тис. т нерафінованої олії соняшнику, 6,4 тис. т обробленого рідкого молока та ін.

У текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів порівняно із січнем-травнем 2013 р. обсяги продукції скоротилися на 21,8%, у тому числі у текстильному виробництві – на 34,3%, виробництві одягу – на 12,7%, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – на 12,2%. За січень-травень 2014 р. вироблено 4,1 тис. шт. білизни постільної, 42,5 тис. шт. жакетів, блейзерів, жіночих та дівчачих, 36,2 тис. шт. суконь, жіночих та дівчачих, 17,1 тис. шт. пальто, півпальто, накидок, плащів, плащів і курток вітрозахисних, курток теплих, включаючи лижні, та виробів подібних, жіночих та дівчачих, 6,9 млн шт. трикотажу спіднього, 6,0 тис. пар взуття.

У виготовленні виробів із деревини, виробництві паперу та поліграфічної діяльності у січні-травні 2014 р. порівняно із січнем-травнем 2013 р. приріст продукції становив 1,5%, за рахунок підприємств з виробництва паперу і паперових виробів, які збільшили обсяги виробництва, – на 2,6%. Однак спостерігалось скорочення

обсягів продукції в обробленні деревини та виготовленні виробів із деревини і пробки та поліграфічної діяльності на 12,8 і 8,0% відповідно.

У виробництві хімічних речовин і хімічної продукції порівняно із січнем-травнем 2013 р. випуск продукції скоротився на 19,2%, у тому числі на підприємствах з виробництва іншої хімічної продукції – на 30,7, основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку у первинних формах – на 17,2, виробництва фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик – на 15,8%.

Разом з тим мав місце приріст продукції у виробництві мила і мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумерних та косметичних засобів (24,2%). За січень-травень 2014 р. вироблено 34,3 тис. т сірчаної кислоти, олеуму, 2,6 тис. т фарб і лаків, на основі поліефірів, акрилових і вінілових полімерів, у неводному середовищі, розчинів, 50,4 тис. т мастик і продуктів високотемпературної перегонки (дистиляції), смол, 107,9 тис. т діоксиду вуглецю і сполук кисневих неметалів неорганічних та ін.

На підприємствах з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів порівняно із січнем-травнем 2013 р. обсяг виробництва промислової продукції скоротився на 10,3%.

За січень-травень 2014 р. на підприємствах з виробництва гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції обсяги виробництва порівняно з січнем-травнем 2013 р. скоротилися на 37,1% за рахунок скорочення обсягів продукції підприємствами з виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції (на 47,1%), пластмасових виробів (на 41,1%). Однак одержано і приріст обсягів продукції у виробництві гумових виробів (на 10,2%).

У металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування, в січні-травні 2014 р. порівняно з січнем-травнем 2013 р. спостерігалось скорочення випуску продукції на 0,7%, у тому числі на підприємствах з лиття металів – на 59,7, виробництва труб, порожнистих профілів і фітінгів зі сталі – на 33,5, іншої продукції первинного оброблення сталі – на 22,8%.

Приріст простежувався у виробництві дорогоцінних й інших кольорових металів (9,8%), чавуну, сталі та феросплавів (5,4%). У

виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування, обсяги виробництва скоротилися на 13,9%. У січні-травні 2014 р. виплавлено 215,3 тис. т сталі без напівфабрикатів, отриманих безперервним литтям, 87,3 тис. т феросплавів, випущено 19,7 тис. т труб і трубок, профілів порожнистих зі сталі.

У машинобудуванні, крім ремонту та монтажу машин і устаткування в січні-травні 2014 р. порівняно з відповідним періодом минулого року індекс продукції становив 89,6%, у тому числі з випуску інших кранів і клапанів – 130,2, автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів – 129,2, машин та устаткування загального призначення – 114,2%.

Обсяги продукції у виробництві металообробних машин і верстатів скоротилися на 98,5%, комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – на 78,5, підшипників, зубчастих передач, елементів механічних передач та приводів – на 73,0, двигунів і турбін, крім авіаційних, автотранспортних і мотоциклетних двигунів – на 17,5, машин та устаткування для сільського та лісового господарства – на 17,4, інших pomp і компресорів – на 15,1, інших машин та устаткування загального призначення – на 13,6, електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільної та контрольної апаратури – на 8,4, залізничних локомотивів та рухомого складу – на 3,4, іншого електричного обладнання – на 3,3%.

У постачанні електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря випуск промислової продукції за підсумками січня-травня 2014 р. збільшився на 19,5%, зокрема у виробництві електроенергії – на 41,3%. При цьому в розподілі електроенергії обсяги виробництва скоротилися на 9,0%. З початку 2014 р. вироблено 3604,7 млн кВт·год електроенергії [25].

3. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ ЗА 2014 Р. ПОРІВНЯНО З 2012-2013 РР.

За 2014 р. індекс промислової продукції Донецької області порівняно з попереднім роком склав 68,5% (за 2013 р. відносно 2012 р. цей показник склав 93,6%, за 2012 р. – 94,6, а за 2011 р. – 113,1%) (табл. 9).

Таблиця 9

*Динаміка основних показників соціально-економічного розвитку
Донецької області, % [19]*

Показник	Темпи зростання			
	2011 р. до 2010 р.	2012 р. до 2011 р.	2013 р. до 2012 р.	2014 р. до 2013 р.
Індекс промислової продукції	113,1	94,6	93,6	68,5
Капітальні інвестиції (за січень-вересень відповідного року)	155,2	136,4	72,0	50,8
Експорт товарів (за січень-листопад відповідного року)	132,9	83,8	86,2	70,4
Імпорт товарів (за січень-листопад відповідного року)	154,4	108,5	118,0	53,1
Експорт послуг (за січень-вересень відповідного року)	93,5	127,2	84,7	83,4
Імпорт послуг (за січень-вересень відповідного року)	115,6	123,9	83,5	67,0
Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника (за січень-листопад відповідного року):				
номінальна, грн	121,3	114,6	106,7	102,7
реальна, %	110,9	112,5	106,2	89,6
Кількість зареєстрованих безробітних (грудень поточного року до грудня попереднього року)	85,8	104,6	-	81,4

За січень-листопад 2014 р. експорт товарів із Донецького регіону склав 70,4% до відповідного періоду 2013 р. Це на 15,8% менше, ніж відношення січня-листопада 2013 р. до 2012 р., і майже вдвічі менше показника 2011 р. до 2010 р. Експорт до Російської

Федерації, яка до 2014 р. була найбільшим зовнішньоторговельним партнером, зменшився порівняно із січнем-листопадом 2013 р. у 2,1 раза.

У 2014 р. середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника підприємств, установ та організацій Донецького регіону (з кількістю зайнятих 10 чол. і більше) склала 3857 грн. Порівняно з 2013 р. середня зарплата номінально зросла на 2,7%, реально, з урахуванням інфляції і сплачених податків, – знизилася на 10,4%.

За даними Головного управління статистики у Донецькій області міграційне скорочення у січні-листопаді 2014 р. склало 9581 чол. Динаміку міграційного скорочення наведено на рис. 6.

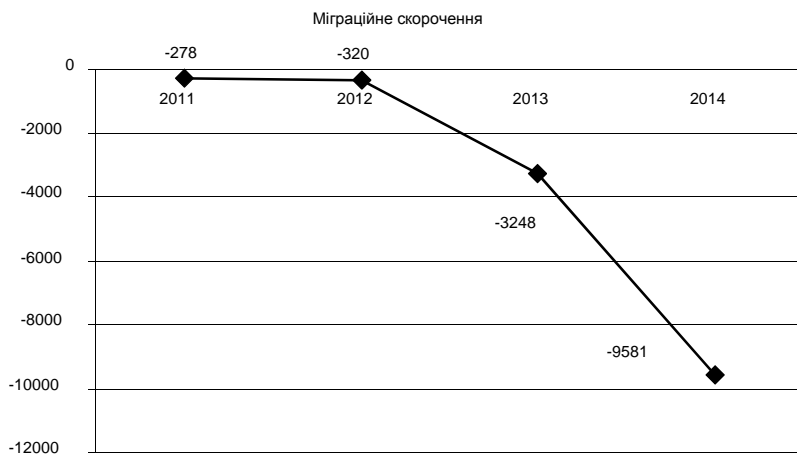

Рис. 6. Динаміка еміграційного скорочення населення у Донецькій області, чол. [19]

Аналіз соціально-економічного стану Луганської області свідчать про зниження практично усіх показників розвитку регіону. Використання капітальних інвестицій у 2014 р. склало 39,2% по відношенню до 2013 р. – це у 3,6 раза менше, ніж показник 2013 р. до 2012 р. (табл. 10).

За 2014 р. експорт товарів із Луганської області склав 53,8% до 2013 р. Це на 31% менше, ніж відношення 2013 р. до 2012 р., і майже в чотири рази менше показника 2011 р. до 2010 р.

Таблиця 10

*Динаміка основних показників соціально-економічного розвитку
Луганської області, % [26]*

Показник	Темпи зростання			
	2011 р. до 2010 р.	2012 р. до 2011 р.	2013 р. до 2012 р.	2014 р. до 2013 р.
Капітальні інвестиції	–	124,3	144,5	39,2
Експорт товарів	195,7	64,5	84,5	53,8
Імпорт товарів	155,8	114,1	93,0	54,9
Експорт послуг	–	49,8	87,9	130,1
Імпорт послуг	–	112,8	232,2	84,7
Заробітна плата:				
номінальна, грн	120,8	112,7	108	101,2
реальна, %	110,1	111,7	107,6	86,4
Кількість зареєстрованих безробітних (травень поточного року до травня попереднього року)	132,1	86,1	–	99,8

У 2014 р. середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника установ та організацій Луганської області (з кількістю зайнятих 10 чол. і більше) склала 3377 грн. Порівняно з 2013 р. середня зарплата номінально зменшилася на 6,8%, реально, з урахуванням інфляції і сплачених податків, – на 21,2%.

4. СТАН РУЙНУВАНЬ ОБ'ЄКТІВ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ НА 01.03.2015 р.

Бойові дії в Донецькій і Луганській областях несуть у собі ризики зниження виробничого потенціалу регіону внаслідок ушкоджень виробничих об'єктів, електромереж, газотранспортної системи, а також залізничного й автотранспорту.

За даними РНБО України, станом на 01 вересня 2014 р. у Донецькій і Луганській областях загалом було пошкоджено або зруйновано 217 об'єктів освіти, 45 – охорони здоров'я, 51 – культурного та спортивного призначення, 81 адміністративний будинок, 14 об'єктів торгівлі та 132 промислових об'єкти на загальну суму 4 млрд 788 млн грн [27].

Станом на 01.03.2015 р., за даними департаменту економіки Донецької облдержадміністрації, в Донецькій області пошкоджено або зруйновано більше 10 тис. об'єктів на суму майже 3 млрд грн. Це, зокрема, 7409 об'єктів житлового будівництва, 1346 об'єктів електропостачання, 62 – тепlopостачання, 58 – водопостачання, 848 – газопостачання, 19 – каналізаційного господарства. Крім цього, постраждали 70 закладів охорони здоров'я, 176 загально-освітніх шкіл, 86 дошкільних закладів, 28 професійно-технічних, 19 вищих навчальних закладів, 26 об'єктів фізичної культури і спорту, 54 установи культури. Дістали пошкоджень 128 об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури, 66 об'єктів промисловості, 95 підприємств торгівлі, 4 банківські установи та 123 об'єкти інших сфер економіки (рис. 7) [28].

За попередніми даними, станом на кінець лютого 2015 р. фактичний збиток, завданий Луганській області, становить 4,4 млрд грн. Сума, необхідна на відновлення об'єктів житлово-комунального господарства на звільнених територіях, – 1,1 млрд грн [29].

У Донецькій і Луганській областях зазнали руйнувань 962 км автомобільних доріг загального користування (250,5 км – у Донецькій та 711,5 км – у Луганській), 24 мости і шляхопроводи завдовжки більше 2394 погонних метрів; пошкоджені 483 об'єкти залізничної інфраструктури (станції, колії, контактні мережі, пристрої електропостачання тощо). Значних руйнувань зазнала інфраструктура міжнародного аеропорту «Донецьк» ім. С. Прокоф'єва і міжнародного аеропорту «Луганськ».

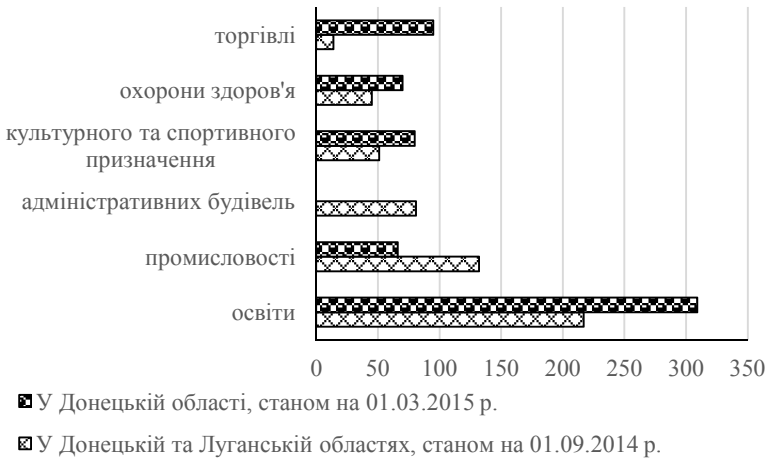

Рис. 7. Кількість зруйнованих (пошкоджених) об'єктів виробничого та соціального призначення в Донецькій і Луганській областях, од.

Проблеми в енергетичному комплексі Донбасу, пов'язані з пошкодженнями об'єктів електропостачання, несуть загрозу зниження виробничого потенціалу, а в окремих випадках і загрозу безповоротних втрат промислових активів. В Україні приблизно половина всієї електроенергії виробляється вугільними тепловими електростанціями (ТЕС). 13 із 14 ТЕС постачають електроенергію на український енергетичний ринок, 6 із цих станцій розташовані в Донецькій і Луганській областях – Зуївська ТЕС, Курахівська ТЕС, Слов'янська ТЕС, Старобешівська ТЕС, Вуглегірська ТЕС, Луганська ТЕС. Їх сумарна встановлена потужність становить близько 15% загальної встановленої потужності в Україні.

За інформацією Міненерговугілля, в результаті бойових дій ушкодження різного ступеня завдані об'єктам інфраструктури (будівель, комунікацій) усіх ТЕС Донбаської енергосистеми. Значні пошкодження завдані магістральним і локальним лініям електропередачі та підстанцій. Повністю зупинена робота Слов'янської ТЕС і частково – Луганської ТЕС (працюють два енергоблоки з п'яти встановлених).

За даними Міненерго, на початок серпня 2014 р. на території Луганської та Донецької областей пошкоджено більше 10 високовольтних ліній 220 і 330 кВ і більше 20 ліній 110 кВ. За оцінками Центру досліджень енергетики України, пошкодження високовольтних ліній 220 і 330 кВ можуть привести до виходу всіх потужностей регіону з енергосистеми України, що, у свою чергу, призведе до дефіциту електроенергії і за межами Донбасу [30].

На коксохімічних підприємствах залишаються гострими проблеми з постачанням сировини та вивезенням готової продукції залізничним транспортом. Низькі обсяги залишків вугілля не дозволяють налагодити повноцінний виробничий процес.

Через відсутність вугілля для коксування внаслідок фактичної відсутності залізничного сполучення в зоні АТО в лютому 2015 р. на гарячу консервацію зупинені Ясинівський коксохімічний завод і «Донецьккокс». У результаті бойових дій та пошкодження всіх чотирьох високовольтних вводів Авдіївський коксохімічний завод із 24 січня 2015 р. перебував на резервному енергоспоживанні. 27 лютого підприємство було підключено до електромережі ліній електропередачі 110 кВ «Макіївська – АКХЗ № 1» і «Макіївська – АКХЗ № 2». Тривають аварійно-відновлювальні роботи на повітряних лініях електропередачі 110 кВ «Ясинувата – АКХЗ № 1» і «Ясинувата – АКХЗ № 2» [31].

Проблеми в коксохімічній галузі, руйнування транспортної інфраструктури, пошкодження ліній електромереж унеможливають роботу підприємств металургійної галузі. Повністю зупинили свою роботу ПАТ «ДМЗ», ПрАТ «Донецьксталь» – металургійний завод», ПрАТ «Донецький електрометалургійний завод», ПАТ «Макіївський металургійний завод», ПАТ «Єнакіївський металургійний завод», ПАТ «Алчевський металургійний комбінат», ТОВ «Стаханівський феросплавний завод», ПАТ «Харцизький трубний завод», ПАТ «Пантелеймонівський вогнетривкий завод», ПАТ «Красногорівський вогнетривкий завод». Унаслідок попадання артилерійського снаряду пошкоджена аглофабрика ММК ім. Ілліча Групи «Metinvest» [32].

Із 135 діючих шахт Донбасу 100 розташовані на території, не підконтрольній Україні. А з тих 35 вугледобувних шахт, розташованих на підконтрольній Україні частині Донбасу, працюють тільки 28 [33]. Фактично зупинені: Шахта «Октябрський рудник» ДП

ДВЕК, шахта «Ясинівська-Глибока» ДП «Макіїввугілля», шахта «Бутівська» ДП «Макіїввугілля», шахта «Комсомолец Донбасу» ПАТ ДТЕК, шахта «Первомайська» ДП «Первомайськвугілля» та ін.

Заступник генерального директора Центру досліджень енергетики В. Гламаздин [30; 34] вважає, що зупинка роботи шахт негативно впливає не тільки на промисловість Донецької області. Електростанції, розташовані в інших регіонах України, а також ті ТЕЦ, які залишилися вугільними (у тому числі Дарницька ТЕЦ, м. Київ), також забезпечуються вугіллям Донбасу. Для повноцінного і своєчасного постачання вугіллям шахти повинні працювати безперебійно, що складно забезпечити в зоні бойових дій.

Інформація про промислові підприємства, що призупинили роботу або пошкоджені внаслідок бойових дій у Луганській та Донецькій областях, наведено в додатку 1.

Поновлення діяльності вуглевидобувних, металургійних і коксохімічних підприємств залежатиме від подальшого розвитку подій у регіоні та головним чином – від забезпечення стабільності залізничного сполучення, постачання електроенергії.

5. ОСНОВНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Сучасні проблеми промислового розвитку Донецької та Луганської областей визначаються трендами, які склалися за довгий період. Розвиток цих областей зумовлений історично сформованою орієнтацією економіки країни на розширення екстенсивної експлуатації природних ресурсів. Підприємства чорної металургії, електроенергетики, машинобудування та металообробки, паливної промисловості у своїй більшості мали союзне підпорядкування та виробляли продукцію загальносоюзної спеціалізації, тобто розвивалися галузі, орієнтовані переважно на вивезення виробленої продукції за межі цих регіонів. Таким чином, перший тренд економічного розвитку областей – значне превалювання базових галузей над іншими.

Адаптація промислових галузей регіону в нових економічних умовах відбувалася головним чином не шляхом створення нових високотехнологічних виробництв, а в результаті закриття окремих підприємств і навіть зникнення цілих галузей (легка промисловість), продукція яких виявилася неконкурентоспроможною. Багато з тих підприємств, які зуміли пристосуватися до нових економічних відносин (у добувній, чорній металургії, електроенергетиці, газовій промисловості, хімії та нафтохімії, машинобудуванні), використовують застарілу техніку і технологію, що негативно позначається на рівні продуктивності праці та екологічному стані в регіоні.

Новий тренд у розвитку Донецької області визначили ті заходи щодо промислової політики, які розробила та здійснила українська влада з метою підтримки та стимулювання розвитку промисловості. У 1996 р. було прийнято Концепцію державної промислової політики (Постанова Кабінету Міністрів України № 272 від 29 лютого 1996 р.), яку у 2003 р. змінили Концепція промислової політики (Наказ Президента України № 102 від 12 лютого 2003 р.), Державна програма розвитку промисловості на 2003-2010 рр. (Постанова Кабінету Міністрів України № 1174 від 28.07.2003 р.). Законом України «Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України» № 934-XIV від 14.07.1999 р. було впроваджено пільговий режим оподаткування для підприємств гірничо-металургійного комплексу на період 1999-2002 рр., Закон України «Про спеціальні економічні зони і спеціальний режим інвестиційної діяльності у Донецькій області»

№356-XIV від 24.12.1998 р. гарантував суб'єктам господарювання податкові та митні пільги за умов реалізації у пріоритетних для регіону видах економічної діяльності інвестиційних проектів на суму більше 1 млн дол. США.

Подальший процес реформування промисловості в регіонах визначався недосконалістю здійснення промислової політики на державному рівні. Так, остання Державна програма розвитку промисловості діяла з 2003 до 2011 р. Лише у 2013 р. було схвалено Концепцію Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 р.

Для формування довгострокових цільових програм розвитку промисловості індустріальних регіонів пріоритети промислового розвитку мають бути чітко визначені та викладені в законах України та стратегічних і програмних документах Кабінету Міністрів України, стратегіях розвитку відповідних міністерств і відомств, стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів.

Донецька та Луганська області – регіони з високим рівнем промислового розвитку¹ (рис. 8). Промисловість є ключовим елементом економічної системи України та східних регіонів країни і тому залишатиметься фундаментом для становлення інших секторів економіки. Процеси структурних трансформацій найбільш яскраво проявляються у переробних виробництвах, які формують ядро економіки регіону. У результаті перетворень структура промисловості Донецької та Луганської областей зазнала змін (табл. 11). У Донецькій та Луганській областях рівень виробництва у промисловості знижався ще до початку збройного конфлікту. Так, індекс промислового виробництва у 2013 р. склав відповідно 87,5 та 94,3%

¹ Для класифікації регіонів за рівнем розвитку промисловості розраховано індекс промислового розвитку регіонів за показником реалізованої промислової продукції на одну особу, як співвідношення середнього обсягу реалізованої промислової продукції в розрахунку на одну особу за 2004-2013 рр. у регіоні до середньої величини обсягу реалізованої промислової продукції в розрахунку на одну особу за 2004-2013 рр. в Україні. За результатами сформовано три групи регіонів: регіони з високим рівнем промислового розвитку (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська та Полтавська області); регіони із середнім рівнем промислового розвитку (Київська і Харківська області); регіони з низьким рівнем промислового розвитку (АР Крим, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області).

до 2004 р., а в цілому по Україні – 102,7% (за рахунок підвищення темпів зростання у добувній промисловості). Згідно з даними табл. 11 у структурі промисловості відбулося зниження темпів виробництва у таких традиційних галузях, як металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів, виробництво коксу, продуктів нафтопереробки. Значний спад відбувся у легкій промисловості, її обсяги знизилися в Донецькій області більш ніж на 60,0% за аналізований період. Диспропорції в розвитку промисловості Донецької та Луганської областей, нестійкий характер динаміки промислового зростання більшою мірою пов'язані з переважанням у промисловості низько технологічного сировинного експортного виробництва, переважанням у структурі виробництва сировинних галузей та тих, що виробляють продукцію із низьким рівнем технологічної обробки, значною питомою вагою у структурі виробництва матеріалоемних видів промислової діяльності.

Напружена ситуація в зазначених областях унаслідок бойових дій на сході країни в 2014 р. продовжила негативно впливати на економічну ситуацію в країні. Пошкодження транспортних шляхів, вугільних шахт та інших виробничих об'єктів були основними причинами подальшого зниження обсягів виробництва промислової продукції. Значне погіршення стану промисловості відбулося у 2014 р. Індекс промислового виробництва 2005-2014 рр. склав в Україні 92,3%, на 40,0% знизився рівень промисловості у Донецькій області, майже на 50,0% – у Луганській.

Донецька та Луганська області належать до старопромислових регіонів. Основну роль в економіці регіонів відіграють галузі промисловості, які є фондо- та капіталоемними, тобто характеризуються наявністю значних виробничих фондів, необхідних для виробництва продукції. Основна проблема регіонів полягає в надлишку виробничих потужностей, представлених великими та середніми підприємствами із застарілим обладнанням і технологіями та віковим ступенем зносу основних фондів. Ступінь зносу основних фондів економіки регіону у 2010 р. склав 64,5%, що майже на 14,0% нижче, ніж загалом в Україні. При цьому у промисловості ступінь зносу основних фондів на 10,0% вище, ніж в Україні, та складає у добувній промисловості 55,8% (в Україні – 47,8%), переробній – 73,4 (в Україні – 66,8), виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – 67,0% (в Україні – 60,7%) [39]. Вважається, що якщо протягом тривалого часу рівень зносу не перевищує 40,0%, то це

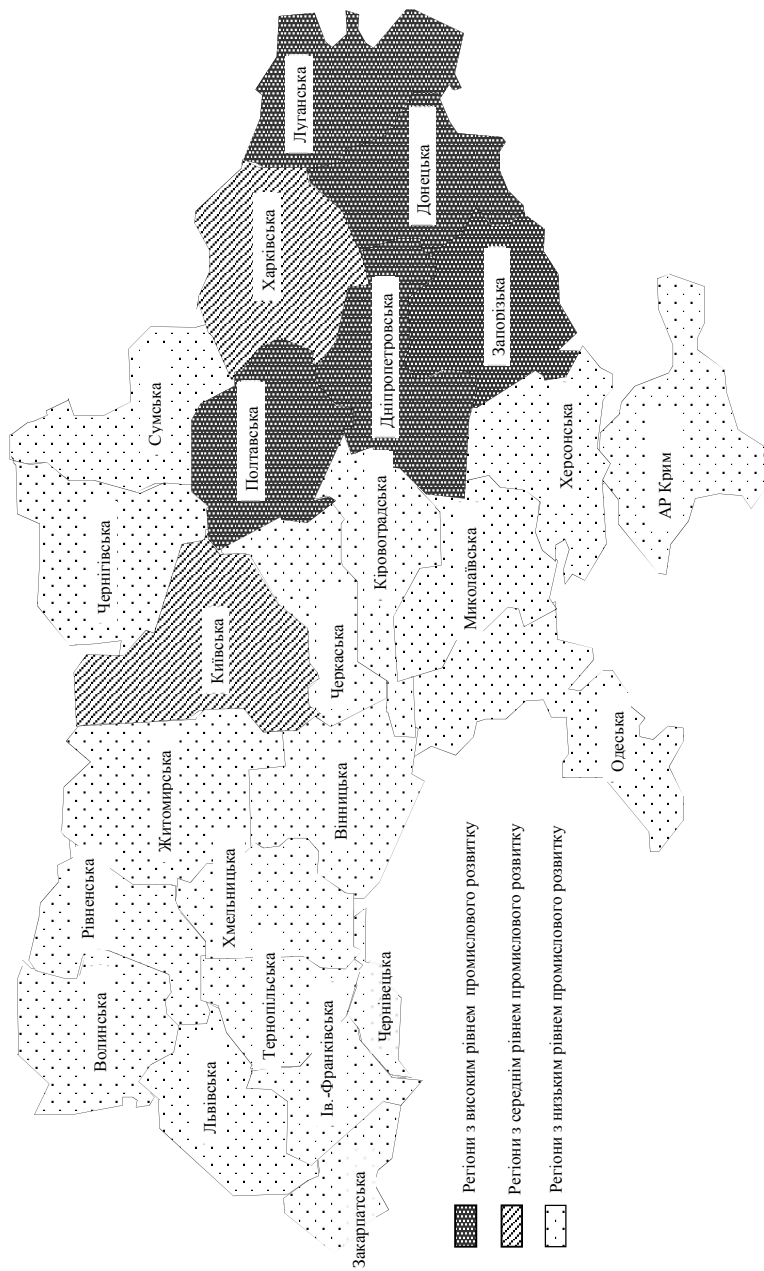

Рис. 8. Карта регіонів за рівнем промислового розвитку (станом на 2013 р.)

*Таблиця 11
Динаміка структури промислового виробництва в Україні, Донецькій та Луганській областях,
% до попереднього року¹*

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Промисловість	Україна	103,1	106,2	110,2	96,9	78,1	111,2	107,6 ¹	98,2 ¹	95,7	89,9
	Донецька область	92,1	106,1	107,7	92,2	78,2	114,7	113,6	94,6	93,6	68,5
	Луганська область	101,6	101,7	116,0	94,1	80,1	107,1	115,8	92,5	91,0	58,0
Добувна промисловість	Україна	104,4	105,8	102,7	97,6	89,4	103,7	107,2	101,9	100,8	86,3
	Донецька область	97,3	101,4	96,7	97,3	90,3	103,0	119,7	105,0	96,6	67,3
	Луганська область	99,5	106,2	96,8	103,9	89,5	106,0	113,4	95,0	91,3	90,7
Переробна промисловість	Україна	103,0	106,3	117,7	94,0	73,5	113,9	108,2	96,3	92,7	90,7
	Донецька область	90,9	106,0	109,4	91,7	73,0	119,8	112,5	90,3	90,5	66,4
	Луганська область	101,6	100,4	119,6	92,8	75,4	107,1	121,1	89,6	89,0	—
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	Україна	113,7	110,0	110,0	97,9	94,0	103,2	99,4	101,6	95,0	—
	Донецька область	100,1	109,0	107,7	90,8	100,3	102,0	103,7	99,2	102,0	65,4
	Луганська область	104,6	101,6	107,1	96,1	95,4	83,1	91,8	94,5	98,5	—
текстильна виробництво, виробництво одягу, шкіри, зі шкіри та інших матеріалів	Україна	98,2	86,3	104,2	99,2	85,9	100,9	85,0	80,3	74,8	36,0
	Донецька область	88,9	93,5	84,7	104,8	68,8	129,7	102,4	94,1	94,5	—
	Луганська область	86,6	87,9	103,3	86,6	96,6	99,8	91,5	73,6	107,2	98,6
виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	Україна	80,7	98,7	110,7	96,9	86,0	115,2	111,9	90,5	91,8	68,5
	Донецька область	94,7	89,6	124,7	78,9	104,1	93,3	106,4	46,7	85,6	—
	Луганська область	109,8	103,2	106,2	91,4	77,0	122,5	114,4	107,3	80,7	85,8
хімічна та нафтохімічна промисловість виробництва	Україна	108,9	102,8	104,0	101,8	66,8	103,4	142,1	106,0	78,4	52,5
	Донецька область	113,5	101,7	102,0	97,2	59,8	116,7	132,1	97,8	82,3	—
	Луганська область	114,3	112,8	116,9	97,2	61,5	108,5	112,4	94,2	97,4	91,2
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	Україна	112,3	105,5	124,7	102,8	60,5	119,0	106,4	87,8	91,7	64,6
	Донецька область	99,1	110,5	115,6	112,0	54,1	116,5	137,6	68,1	67,7	—
	Луганська область	98,5	108,9	108,3	87,7	73,3	112,2	108,9	94,8	94,7	85,5
виробництво та виробництво готових металевих виробів	Україна	92,7	107,7	107,1	87,2	75,2	115,4	111,1	85,0	93,7	72,3
	Донецька область	106,6	115,7	116,8	104,4	73,0	86,6	130,2	102,0	91,2	—
	Луганська область	107,1	111,8	128,6	100,3	55,1	136,1	117,2	94,0	86,4	79,4
машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	Україна	80,7	104,1	119,8	102,2	58,6	151,6	115,5	96,5	79,1	58,9
	Донецька область	107,7	105,7	148,9	116,6	52,4	212,4	127,3	110,6	92,9	—

¹ Складено за джерелами:

1. Статистичний збірник «Регіони України за 2014 рік» – Т. 2. [Електронний ресурс]. – С. 143, 147 // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Статистичний збірник «Регіони України за 2010 рік» – Т. 2. [Електронний ресурс]. – С.174, 179 // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Статистичний збірник «Регіони України за 2010 рік» – Т. 2. [Електронний ресурс]. – С.125, 130 // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Підприємство промисловості Донецької області за 2014 рік¹ [Індекс промислової продукції за основними видами діяльності] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: http://donetskstat.gov.ua/express/index_p.php?dn=0115 http://donetskstat.gov.ua/express/index_p.php?dn=0115.

*Розраховано за матеріалами: <http://www.ukrstat.gov.ua>; <http://www.ukrstat.gov.ua>.

є достатнім для забезпечення розширеного відтворення основних фондів. Якщо ж протягом декількох років рівень зносу коливається в межах 40,0-50,0%, то має місце лише відтворення основних фондів. А якщо ступінь зносу сягає понад 51,0%, то йдеться про звужене відтворення та відтворювальний цикл порушено. Отже, постає загроза загубити базу для майбутнього промислового розвитку.

Однак більшості підприємств останніми роками бракувало коштів для забезпечення видатків, пов'язаних із процесами відновлення, фінансування інвестицій в основний капітал. Це підтверджується і зіставленням показників, що відображають інвестиції в основний капітал (табл. 12). Незважаючи на те що частка промисловості в загальному обсязі капітальних інвестицій була значною (понад 50,0% у Донецькій області та більш ніж 60,0% у Луганській), загального обсягу видатків було недостатньо для формування передумов модернізації виробництва та випуску конкурентоспроможної продукції.

Подібна ситуація обумовлюється, з одного боку, необхідністю здійснення значних вкладень у короткостроковій перспективі та «відкладеним ефектом», а з іншого – відсутністю відповідної підтримки господарюючих суб'єктів на державному рівні. Недостатній рівень коштів, що направляються на оновлення основних фондів, свідчить про зниження технологічного рівня промисловості територіальних систем. Це пов'язано з тим, що за відсутності послідовності з боку держави в питаннях здійснення інноваційної політики власники промислових підприємств іноді зневажливо ставляться до питань технологічної модернізації: прагнучи до отримання «сьогохвилинного доходу», вони нехтують стратегічними перспективами.

Промисловий розвиток Донецької та Луганської областей значною мірою залежить від мінеральних ресурсів і галузей, на яких вона безпосередньо базується. Питома вага сировинної продукції у складі реалізованої промислової продукції Донецької області складає 81,9%, Луганської – 85,6, а в цілому по Україні – 66,9%. Значно вище цей показник у монофункціональних містах.

Так, у Вугледарі сировинна продукція становить увесь обсяг реалізованої, Жданівці та Кіровському – 99,9%, Докучаєвську – 99,7, Авдіївці – 99,4, Добропіллі – 98,5, Дзержинську – 96,0%. Найбільшу питому вагу інвестиційної продукції (83,8%) має м. Краматорськ, основні підприємства якого спеціалізуються на виробництві продукції важкого машинобудування, ювелірному виробництві.

Таблиця 12

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності у Донецькій та Луганській областях¹

Показники	Область	2010		2011		2012		2013		2014	
		тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Усього	Донецька	14993896	100,0	26802044	100,0	31721911	100,0	27912408	100,0	12875670	100,0
	Луганська	5645975	100,0	6979673	100,0	8222557	100,0	11369333	100,0	5116300	100,0
Промисловість	Донецька	8113016	54,11	14228779	53,1	16937452	53,4	16609348	59,5	8447245	65,6
	Луганська	3686171	65,29	4653637	66,7	5411023	65,8	7922443	69,7	н/д	н/д
Добувна промисловість і розроблення кариєрів	Донецька	2466238	30,4	4481792	31,5	4464504	26,4	4334901	26,1	1726166	20,4
	Луганська	1934660	52,48	2572308	55,3	2658200	49,1	2949674	37,2	н/д	н/д
Переробна промисловість	Донецька	4654606	57,37	7470287	52,5	8358382	49,3	7981346	48,1	4797638	56,8
	Луганська	1542488	41,85	1793746	38,5	2390986	44,2	2752079	34,7	н/д	н/д

¹ Розраховано за джерелами http://donetskstat.gov.ua/statinform/invest_i_bud28.php; http://www.lugastat.lg.ua/sinf/inbud/in_bud0514_3_rik.php.

Отже, до основних проблем розвитку промисловості Донецької та Луганської областей можна віднести:

високий рівень зносу основних фондів, що негативно впливає на конкурентоспроможність економіки регіону, створює загрозу навколишньому середовищу та здоров'ю населенню;

надмірну орієнтованість провідних видів діяльності промисловості регіону на світові ринки, що робить їх залежними від зовнішньої кон'юнктури;

високу матеріало-, енерго- та капіталоємність виробництва продукції;

збитковість значної частини вугільних підприємств, недостатні обсяги державних коштів, що виділяються на дотації таким підприємствам, і неефективний їх розподіл між споживачами, зростання кредиторської заборгованості, погіршення виробничих показників;

низьку інноваційну активність підприємств.

В умовах збереження тренду промислового розвитку, що існував, напрямами стратегічного планування розвитку промисловості регіонів мають бути такі.

Повернення та підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств та їх продукції:

сприяння модернізації промислових виробництв шляхом забезпечення інформування підприємців території про новітні прогресивні технології та обладнання;

стимулювання підвищення ефективності використання основних фондів та земельних ресурсів;

сприяння створенню інноваційного сектору в промисловості на основі інтеграції організацій науки і промисловості та підприємств малого бізнесу;

формування та реалізація комплексних заходів щодо підвищення якості продукції підприємств;

розвиток систем забезпечення якості та сертифікації продукції.

Залучення інвестицій в економіку регіону:

створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищення інвестиційної привабливості підприємств та сприяння у пошуку потенційних інвесторів;

фіксація пріоритетів інвестиційної політики міста, тобто такі пріоритети мають бути не тільки визначеними, але і зафіксованими в документах з міського розвитку і бути легітимними для інвесторів. Для промислових міст пріоритетні напрями інвестиційної політики мають визначатися на основі: оцінки стану і конкурентоспроможності галузей промисловості міста й аналізу їх динаміки; оцінки науково-технічного потенціалу міста як основи розвитку різних галузей промислового виробництва; вибору пріоритетних напрямів розвитку промисловості; аналізу відповідності пріоритетних напрямів розвитку промисловості стратегії соціально-економічного розвитку міста і трендам розвитку національної та глобальної економіки;

сприяння створенню підприємств з іноземним статутним капіталом;

стимулювання виробництва імпортозамінної та експортоорієнтованої наукоємної високотехнологічної продукції;

упровадження інноваційних наукоємних технологій;

упровадження технологій, що знижують вплив промислових підприємств на забруднення атмосфери, підземних і поверхневих вод, ґрунтів, надр, озонового шару.

Реалізація кадрової політики:

створення умов для розвитку ринку праці, заповнення дефіциту висококваліфікованих кадрів промислових підприємств;

формування та реалізація комплексних заходів щодо підготовки, перепідготовки та закріплення кадрів на підприємствах;

сприяння розробці та реалізації проектів у рамках розбудови системи «освіта впродовж життя»: виявлення освітніх потреб населення і міського господарства, вивчення учбово-матеріальної бази, проведення моніторингу розвитку освітнього простору території;

перенавчання шахтарів, сприяння їм у створенні робочих місць у сфері малого бізнесу;

узгодженість позицій та інтересів роботодавців, професійних навчальних закладів і служб профорієнтації та адаптації;

відновлення підготовки кадрів у професійних навчальних закладах.

Просування продукції промисловості на внутрішньому і зовнішньому ринках:

розвиток міжрегіональних і міжнародних зв'язків;

сприяння розвитку експорту та промислової кооперації;
сприяння розвитку виставкової діяльності, ринкової інфраструктури і торговельної мережі підприємств;

стимулювання виробництва комплектуючих виробів і розвитку кооперації на підприємствах малого та середнього бізнесу.

Розвиток пріоритетних напрямів промислової діяльності:

формування та реалізація програм або комплексних заходів щодо розвитку галузей, які забезпечують виробництво конкурентоспроможної імпортозамінної продукції;

формування умов для розвитку та створення нових виробництв, нових малих промислових підприємств, що використовують унікальні наукоємні виробництва, сучасні технології;

стимулювання розвитку виробництв, що використовують місцеві сировинні ресурси, технології з переробки відходів виробництва, очищення стічних вод та шкідливих викидів в атмосферу.

Розвиток взаємовигідного соціально-економічного партнерства:

розвиток взаємовідносин із промисловими підприємствами, об'єднаннями промисловців, громадськості та профспілками для успішної реалізації промислової політики;

формування в суспільстві та трудових колективах внутрішньої згоди з приводу цілей розвитку і способів їх досягнення, які забезпечують поступове зростання економіки та промисловості через модель розширеного відтворення на основі переходу до інноваційно-інвестиційного шляху розвитку й підвищення ефективності.

Вирішення завдань щодо наведених напрямів сприятиме виконанню таких заходів:

надання організаційної, інформаційної та методологічної підтримки зі створення та розвитку інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів;

створення інфраструктури просування на ринок науково-технічних розробок і наукоємної продукції;

створення інфраструктури надання послуг у сфері використання результатів інноваційної діяльності, охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності;

організація конкурсного відбору інноваційних проектів відповідно до пріоритетів науково-технічного, економічного і соціального розвитку промислового міста;

участь у розробці програм реформування промислових підприємств міста;

формування міської політики управління об'єктами *brownfields*¹: визначення умов і характеру перетворення таких територій, особливостей нового використання з урахуванням їх гідрогеологічного, гідрогеохімічного стану, можливостей інженерної інфраструктури; створення реєстру територій промислової забудови, придатних для реконструкції та будівництва нових об'єктів; забезпечення доступу до цієї інформації для потенційних інвесторів;

стимулювання розвитку діючих та створення в місті нових виробництв на основі рециклінгу відходів промислового виробництва та продукції, яка втратила свої споживчі властивості в результаті життєдіяльності міста та його населення;

підвищення ефективності промислового виробництва за рахунок розвитку виробничої інфраструктури;

проведення семінарів, конференцій з упровадження ефективних систем управління охороною праці та промисловою безпекою, технологій з енерго- і ресурсозбереження та зниження викидів в атмосферу парникових газів відповідно до Кіотського протоколу; розвитку прямих контактів і співробітництва промислових підприємств із потенційними інвесторами та кредитно-фінансовими установами; форм спільної діяльності навчальних закладів та промислових підприємств у питаннях підготовки кадрів, відкриття нових спеціальностей, необхідних промисловим підприємствам, у тому числі з урахуванням їх роботи в умовах інтеграції з ЄС; проблем якості продукції та конкурентоспроможності підприємств; питань розвитку соціально-економічного партнерства, умов праці на промислових підприємствах міста;

організація і проведення навчальних семінарів для фахівців підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю;

організація постійно діючої виставки продукції, що випускається підприємствами промислового міста.

У загальному вигляді має вирішуватися завдання промислового лідерства регіонів.

¹ *Brownfields* – ділянки землі, що втратили первинну цінність у результаті господарської діяльності людини, покинуті та недовантажені об'єкти нерухомості, подальше використання яких ускладнене внаслідок екологічного забруднення.

Подальший розвиток промисловості Донецької та Луганської областей ускладнюється такими проблемами:

1. Знищення та знос промислового обладнання. Громадська організація «Громадська ініціатива» формує Єдиний реєстр збитку інфраструктури Донбасу, завданням якого є збір інформації про об'єкти Донецької і Луганської областей, які зруйновано або пошкоджено внаслідок бойових дій [40]. Наразі він містить інформацію про більш ніж 20 промислових об'єктів, які є пошкодженими або повністю зруйнованими. На сайті газети «Дзеркало тижня» 04.09.2014 р. опубліковано список руйнувань у Донецькій області [41]. На жаль, кількість об'єктів постійно збільшується. У Луганській області станом на кінець серпня зазнали порушень три десятки великих промислових підприємств: зруйновано будівлі виробничих цехів, офісних приміщень, пошкоджено або знищено обладнання [42].

2. Нестача сировини. Наприклад, зупинка у серпні Авдіївського коксохімічного заводу – найбільшого в Європі, який виробляє третину всього українського коксу, практично паралізувала металургійну галузь. Підприємство забезпечує цілий ряд металургійних заводів необхідною сировиною, тому було призупинено виробництво на залежних від нього підприємствах, зокрема Донецькому металургійному заводі, Єнакіївському металургійному заводі.

3. Масштабні руйнування об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури, що ускладнює постачу сировини, а також взаємодію підприємств між собою. У результаті бойових дій через руйнування інфраструктури (мостів, шляхопроводів, шляхів, контактної мережі та ін.) немає можливості відправляти вантажні вагони більш ніж з 50 основних вантажних станцій Донецької залізниці.

4. Низька інвестиційна активність підприємств, згорання іноземними компаніями інвестиційних планів або перенесення термінів їх реалізації на майбутній період, відплив капіталу з України через політичну нестабільність (див. табл. 12).

5. Скорочення чисельності населення через міграційний рух. Тільки за офіційною статистикою міграційне скорочення населення Донецької області у січні-червні 2014 р. склало 1338 чол., у той же час за відповідний період 2013 р. область залишило 313 чол., у 2012 р. спостерігався міграційний приріст у кількості 1837 чол., 2011 р. – 186, 2010 р. – 548 чол. [43; 44]. Можна припустити, що

тенденція відтоку населення з Донецької області триватиме. І для цього є підстави. Заробітна плата найманих працівників Донецької області за липень 2014 р. склала 76,4% до липня 2013 р., у тому числі у промисловості відбулося її падіння до 82,9%, будівництві – 62,6, професійній, науково-технічній діяльності – 39,1% відповідно [45]. Отже, під загрозою опинилися виробничий потенціал регіону, кваліфікований персонал та наукові кадри. Потребує відновлення наукова інфраструктура в Донецькому регіоні. Пошкоджено приміщення Інституту прикладної математики і механіки, Донецького фізико-технічного інституту ім. О.О. Галкіна, Українського державного науково-дослідного і проектно-конструкторського інституту гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи.

Для подолання наслідків бойових дій на території промислових міст в основу стратегії розвитку кожного промислового міста має бути покладено програму відновлення міста. Як інструмент може бути використано програмно-проектний підхід. Він дозволяє поєднувати у єдиному документі можливості використання в інтересах розвитку планово-адміністративні й ринкові ініціативи, адміністративний ресурс та підприємливість, узгоджено задовольняти міські потреби шляхом інтеграції влади, науки, бізнесу та суспільної думки. Крім цього, є можливість розподіляти фінансування програм та проектів між бюджетом міста, бізнесом та населенням, що не тільки значно скорочує видатки і підвищує ефект від реалізації бізнес-проектів, але і знижує тягар на регіональний і місцевий бюджети. Необхідне налагодження партнерських відносин між місцевими органами влади та представниками бізнесу. Невідкладною є робота зі створення реєстру об'єктів, які потребують відновлення або допомоги (установи освіти, медицини, спорту). Разом з тим представники бізнесу повинні створити реєстр заходів, які є можливими з їх боку для подолання наслідків ведення бойових дій у промислових містах Донбасу. Поєднання зусиль місцевих органів влади і бізнесу у відбудові міст уможливить швидку мобілізацію людських і матеріальних ресурсів, що сприятиме прискоренню темпів відновлення економіки Донецької та Луганської областей.

Як викладено вище, Донецька область до 2013 р. посідала перше місце серед регіонів за показником обсягу реалізованої промислової продукції (у 2010-2014 рр. він склав 19,1; 20,1; 17,3; 18,5 та 15,1% відповідно до всієї реалізованої продукції в Україні) [12].

У 2014 р. унаслідок бойових дій вона втратила свої позиції та поступилася Дніпропетровській області за цим показником (20,1%).

У 2013 р. у Донецькій області функціонувало 3728 промислових підприємств (13,0% до загальної кількості підприємств області), із них великих підприємств – 70, середніх – 505, малих – 3153 [47]. Малі підприємства виробляють лише 2,6% промислової продукції регіону, а великі – 79,3% [48], серед яких ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» (металургійне виробництво), ПАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь» (металургійне виробництво), ПрАТ «Донецьксталь» – металургійний завод» (металургійне виробництво), ТОВ «ДТЕК Східенерго» (виробництво електроенергії), ПАТ «Єнакіївський металургійний завод» (металургійне виробництво), ПАТ «Азовзагальмаш» (машинобудування), ПАТ «Авдіївський коксохімічний завод» (виробництво коксу), ПАТ «Концерн «Стирол» (хімічне виробництво), ПАТ «Донбасенерго» (виробництво електроенергії), ПАТ «Шахтоуправління «Покровське» (вугільна промисловість)¹.

Усі підприємства тією чи іншою мірою мали труднощі у своїй діяльності, пов'язані з різними причинами, а саме:

труднощі з доставкою сировини внаслідок зруйнованої інфраструктури (наприклад, у 2014 р. в області випускали кокс три коксохімічних заводи і ПАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь». Однак через труднощі із забезпеченням підприємств сировиною і вивезенням готової продукції в результаті руйнування залізничної та енергетичної інфраструктури коксохімізаводи перебувають на межі зупинення виробництва);

призупинення діяльності через технічні причини внаслідок бойових дій (наприклад, унаслідок напруженої ситуації з подачею технічної води підприємства області змушені вирішувати проблеми забезпечення технічною водою за рахунок альтернативних джерел; відсутність стійкого енергопостачання – висока енергоємність і безперервний цикл виробництва – це основні особливості підприємств Донбасу, безпека яких має бути заснована на безперервному, надійному електропостачанні).

¹ Дані рейтингу підприємств за чистим доходом, який складено Головним управлінням статистики в Донецькій області за підсумками 2012 р. [http://donetskstat.gov.ua/news/2964_news.php].

За 2014 р. порівняно з попереднім роком промислове виробництво Донецької області скоротилося на 31,5%, за грудень 2014 р. відносно грудня 2013 р. – майже у 2 рази. У той же час порівняно з листопадом 2014 р. загальний обсяг виробленої у грудні продукції збільшився на 3,2%, а в металургійному комплексі – на 10,7% [49]. Глибину падіння виробництва за видами промислової діяльності відображено на рис. 9.

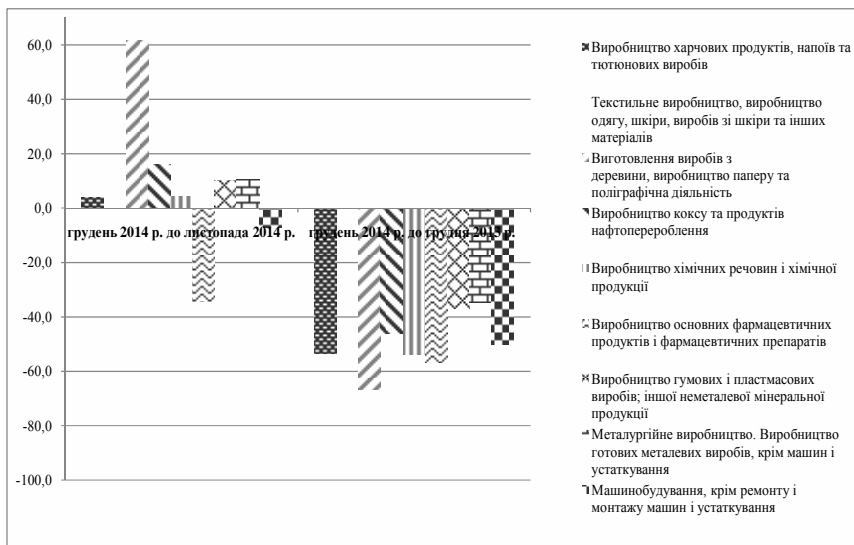

Рис. 9. Індеси промислового виробництва в Донецькій області у грудні 2014 р.

Збільшення обсягів виробництва порівняно з попередніми місяцями фіксувалося у IV кварталі щомісяця і досягалося за рахунок відновлення зруйнованої транспортної та енергетичної інфраструктури, що дозволило деяким великим підприємствам, незважаючи на проблеми з доставкою сировини та відвантаженням готової продукції, відновити виробничий процес після вимушених простоїв. Однак унаслідок допущеного раніше спаду, який був найбільш глибоким у серпні 2014 р., динаміка виробництва з початку року продовжувала погіршуватися.

У Луганській області спад обсягів продукції в 2014 р. спостерігався за більшістю основних видів промислової діяльності. Причому якщо відповідно до офіційної статистичної інформації в січні-

травні 2014 р. у цілому по області індекс промислової продукції сягав 98,0%, то наприкінці року було зафіксовано значне скорочення показника – до 58,0%. До «локомотивів», за рахунок яких загальний спад відбувався меншими темпами протягом перших 5 місяців 2014 р., можна віднести: виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність, металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (табл. 13).

Таблиця 13

*Індекси промислової продукції Луганської області
за основними видами економічної діяльності у 2014 р.,
% до відповідного періоду попереднього року*

Показники	Січень	Січень-лютий	Січень-березень	Січень-квітень	Січень-травень
Промисловість	92,8	94,1	98,4	99,2	98,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	92,5	95,7	97,9	99,7	97,9
Переробна промисловість	93,0	90,9	95,6	94,9	93,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	97,4	96,9	96,4	97,6	96,1
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	70,9	88,4	91,8	83,1	78,2
Виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	103,7	105,5	104,7	104,8	101,5
Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	97,1	98,6	99,3	н/д*	н/д*
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	78,4	79,5	82,6	83,9	80,8
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	94,9	95,4	90,8	90,7	89,7
Виробництво гумових і пластмасових виробів; іншої неметалевої мінеральної продукції	59,0	59,4	58,0	59,9	62,9
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин й устаткування	89,7	89,7	96,5	98,0	99,3
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин й устаткування	95,3	102,8	100,1	93,0	89,6

* Інформація набула статусу конфіденційної відповідно до Закону України «Про державну статистику».

Слід зауважити, що одержати статистичні дані по Луганській області за червень-грудень 2014 р. не було можливості. Проте залишається позитивним той факт, що економіка Донбасу була розвинутою і в даний час потребує тільки відновлення.

Для Донбасу важливим залишається питання про підготовку фахівців вищої кваліфікації та професіоналів, підготовка яких здійснюється у коледжах та професійних навчальних закладах. Підготовку останніх слід відновити, звертаючи увагу на спеціальності, які потрібні у першу чергу.

Одночасно необхідно підвищити рівень забезпечення інституційної складової, яка значною мірою впливає на інвестиційний клімат у регіоні.

6. РИНОК ПРАЦІ, ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ, ЗАРОБІТНА ПЛАТА

У 2014 р. Донецька і Луганська області зіштовхнулися з найбільшими за історію свого існування загрозами, які вилилися у збройне протистояння, що принесло значні втрати матеріальних та людських ресурсів. Більше третини території цих областей знаходиться в зоні воєнного конфлікту. Державна статистична служба надає дуже неповну інформацію за основними показниками соціального й економічного розвитку цих територій, що ускладнює аналіз. Так, наприклад, згідно з оприлюдненою статистичною інформацією чисельність населення цих областей протягом останнього року майже не змінилась. За даними Головного управління статистики Донецької області, чисельність населення області в 2014 р. зменшилася на 46,9 тис. чол., у тому числі за рахунок природного скорочення – на 36,2 тис. та міграційного – на 10,7 тис. чол. [50]. Ці дані вказують на те, що статистичні органи не фіксують реальні міграційні потоки. Сьогодні в Україні нараховується більше 1 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які в основному є вихідцями із Донецької та Луганської областей, ще близько 600 тис. чол. Виїхало до інших країн.

В областях відбулося скорочення кількості юридичних осіб (рис. 10). До початку 2014 р. їх кількість збільшувалася, а за цей рік чисельність юридичних осіб у Донецькій області скоротилася на 13,6 тис., у Луганській – на 7,3 тис. Значна їх кількість зупинила свою діяльність, деякі переїхали до інших регіонів.

Рис. 10. Кількість зареєстрованих юридичних осіб

Відбувається суттєве скорочення промислового виробництва. У Донецькій області порівняно з початком 2014 р. воно скоротилося на половину, а в Луганській складало лише 13% від того обсягу, який вона мала на початок року (табл. 14). Дані таблиці свідчать, що падіння обсягів виробництва промислової продукції відбулося в Україні в цілому та в таких індустріальних областях, як Харківська і Дніпропетровська. Однак глибина падіння була значно більшою в Донецькій та Луганській.

Таблиця 14

Індекс промислової продукції, % [52]

Регіон	Січень 2015 р. до грудня 2014 р.	Січень 2015 р. до січня 2014 р.
Україна	80,3	78,7
Донецька	81,5	50,1
Луганська	68,0	13,0
Дніпропетровська	90,3	92,5
Харківська	78,0	86,4

Скорочення економічної діяльності внаслідок пошкодження підприємств або зупинки (згорнення) їх діяльності через неможливість організації нормального процесу виробництва в умовах воєнних дій, позначається на зайнятості, заробітній платі, рівнях доходів населення.

Аналіз соціально-економічних процесів досліджуваних областей свідчить, що найбільш суттєвими проблемами є такі:

1. *Втрата людського потенціалу регіонів* унаслідок вимушеної внутрішньої та зовнішньої еміграції населення (табл. 15). Питаннями вимушених переселенців в Україні займається Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території. За його даними кількість вимушених внутрішніх переселенців у регіонах України зростає.

Якщо на 1 січня 2015 р. цим органом було зареєстровано 640 тис. переміщених осіб, то станом на 04.03.2015 р. за даними Міжвідомчого координаційного штабу з окупованих територій до інших регіонів України переселено вже 766,6 тис. чол. [54].

Таблиця 15

Кількість переселенців в Україні (на 01.01.2015 р.), чол. [54]

Область	Усього	Із Донецької та Луганської областей
Вінницька	8806	8204
Волинська	2792	2546
Дніпропетровська	61857	61340
Донецька	86626	86606
Житомирська	6073	5818
Закарпатська	3132	2879
Запорізька	53831	53290
Івано-Франківська	2867	2565
Кіровоградська	9641	9218
Луганська	73000	73000
Львівська	9589	6723
Миколаївська	7785	6569
Одеська	20495	18452
Полтавська	21039	20494
Рівненська	3183	2842
Сумська	12043	11830
Тернопільська	2435	2132
Харківська	120693	119795
Херсонська	8546	7857
Хмельницька	5341	4789
Черкаська	11842	9218
Чернівецька	2232	1870
Чернігівська	9486	8902
Київська	28032	26815
м. Київ	39047	34382
РАЗОМ	640413	590495

Найбільше вимушених переселенців мають Харківська, Донецька, Луганська, Дніпропетровська області.

Однак це лише зареєстровані переселенці. Існує значна кількість незареєстрованих переселенців і біженців. Тому втрати людського потенціалу внаслідок вимушеної міграції для цих регіонів становлять більше 1 млн чол. [54]. Слід відзначити, що це найбільш активна, кваліфікована та заможна частка населення, яка при переселенні розраховувала не на державу, а на власні здібності, можливості, здатність адаптуватись до нових умов життєдіяльності.

Невідновлювані втрати людського потенціалу відбуваються також унаслідок загибелі мирних жителів регіону в результаті воєнних дій. За оприлюдненими даними на початок лютого 2015 р., з квітня 2014 р. загинуло 5638 мирних мешканців, і кількість жертв продовжує зростати [59].

2. Суттєво звужується сфера прикладання праці, можливості зайнятості на великих та середніх підприємствах. Про це свідчить скорочення середньооблікової кількості штатних працівників. У Донецькій області даний показник був таким: у 2011 р. – 1 139 тис. чол., 2012 р. – 1 148,3, у грудні 2014 р. – 618 тис. чол. [53]. Має місце скорочення чисельності штатних працівників майже у 2 рази. Відбувається згорнення діяльності малого та середнього бізнесу: за оприлюдненими даними ринок залишили не менше 40 тис. малих компаній [55]. Унаслідок цього звужується сфера прикладання праці в малому бізнесі. У регіоні зростає безробіття, рівень якого у 2014 р. становив 10,2% (за методологією МОП). Станом на 01.01.2015 р. кількість зареєстрованих безробітних складала 26,8 тис. чол. при кількості вакансій 1,1 тис. [56].

3. Значне падіння реальної заробітної плати при позитивній динаміці номінальної заробітної плати. Згідно з даними табл. 16 рівень номінальної заробітної плати штатних працівників підприємств у Донецькій області зростав, у Луганській відбулося її зниження. Однак реальна заробітна плата зменшувалась як у цих регіонах, так і по Україні. За 2014 р. падіння реальної заробітної плати у досліджуваних регіонах було значно більшим.

Таблиця 16

Динаміка номінальної та реальної заробітної плати [52]

Ре- гійон	Номінальна, грн				Реальна, % до попереднього періоду			
	2012	2013	2014	січень 2015	2012	2013	2014	січень 2015
Укра- їна	3041	3282	3480	3455	114,4	108,2	93,5	83,0
Доне- цька	3496	3756	3858	4359	115,9	106,3	89,4	93,6
Луга- нська	3090	3337	3377	2990	113,3	107,6	86,4	79,0

Зарплата штатним працівникам за грудень 2014 р. у Донецькій області була вище середньої по Україні (4012 грн) на 12,1%. За цим показником область посіла серед інших регіонів друге місце (найвищим рівень оплати праці в даний період був у Києві – 6414 грн, найнижчим – у Чернігівській області – 2924 грн) [50]. Однак слід відзначити, що ця заробітна плата виплачується значно меншій кількості працівників, окрім цього, мають місце значні затримки її виплати.

4. *Суттєве зростання заборгованості щодо заробітної плати.* Заборгованість щодо заробітної плати зростала в Україні в цілому. Станом на перше січня відповідного року її обсяг складав: у 2013 р. – 830,1 млн грн, у 2014 р. – 753, у 2015 р. – 2 436,8 млн грн, тобто протягом 2014 р. заборгованість зросла у 3,2 раза.

Найбільша частка заборгованості припала на Донецьку та Луганську області, у тому числі на економічно активні підприємства (табл. 17): Донецька обл. акумулювала 48% боргу, Луганська – 15%.

Таблиця 17

Частка Донецької та Луганської областей у загальній сумі заборгованості щодо заробітної плати [58]

Регіон	Усього	На економічно активних підприємствах	
		усього	% до загальної суми боргу
Україна, тис. грн	2436767	2033465	83,4
Донецька, тис. грн	1178587	1123602	95,3
Луганська, тис. грн	364561	327308	89,8
Донецька, % до України	48,4	55,3	x
Луганська, % до України	15,0	16,1	x

Найбільша частка загальної заборгованості з виплати заробітної плати припала на промисловість (56,1%), значною вона є в освіті (12,4%) та охороні здоров'я (13,6%). Слід відзначити, що більше 95% загальної суми боргу припало на економічно активні підприємства (табл. 18). Порівняно з початком 2014 р. сума боргу збільшилася у 10,2 раза.

Таблиця 18

*Заборгованість щодо виплати заробітної плати
за видами економічної діяльності [56]*

Вид економічної діяльності	Сума невиключеної заробітної плати, тис. грн			
	усього	%	у тому числі підприємства (установи, організації) економічно активні	
			усього	% до загальної суми боргу
Усього	1178588,2		1123602,1	95,3
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1130,4	0,10	1022,0	90,4
у т.ч. сільське господарство	972,6	0,1	864,2	88,9
Промисловість	661290,3	56,1	633843,4	95,9
Будівництво	56727,1	4,8	52473,0	92,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4368,6	0,4	2888,0	66,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	39670,0	0,3	24434,0	61,6
Тимчасове розміщування й організація харчування	1146,9	0,1	1146,9	100,0
Інформація та телекомунікації	3950,0	0,3	3950,0	100,0
Фінансова та страхова діяльність	1302,2	0,1	1302,2	100,0
Операції з нерухомим майном	6527,2	0,5	2299,1	35,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	32150,7	2,7	30177,5	93,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	6678,3	0,6	6572,2	98,4
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	32986,1	2,8	32986,1	100,0
Освіта	147661,6	12,5	147661,6	100,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	160012,2	13,6	159859,5	99,9
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	22234,6	1,9	22234,6	100,0
Надання інших видів послуг	752,0	0,1	752,0	100,0

Рівень невиконання зарплати суттєво відрізняється в територіальному розрізі по окремих містах і районах та залежно від того, на якій території вони розташовані: на підконтрольній Україні чи так званій ДНР. Із 28 міст Донецької області 14 розташовані на непідконтрольній Україні території, а із 17 районів таких було 6 та ще 3 частково належали до зони впливу самопроголошеної ДНР. Дані табл. 19 свідчать, що основна сума боргу (77%) сформувалася переважно у містах, непідконтрольних Україні: м. Донецьк – 21,5% загальної суми боргу, м. Макіївка – 21, м. Торез – 7,9, м. Горлівка – 4,9%. У містах та районах області, розташованих у зоні впливу Української держави, загальна сума боргу становила 271 млн грн (23%), найбільшою вона була у м. Маріуполі – 83,5 млн грн (7,1%) та м. Димитрові – 30,1 млн грн (2,6%).

Таблиця 19
Темпи зміни суми заборгованості щодо виплати зарплати
по містах та районах на 01.01.2015 р. [56]¹

Місто, район	Сума невиконаної зарплати			Структура боргу, %
	тис. грн	% до суми заборгованості на		
		01.12.2014 р.	01.01.2014 р.	
1	2	3	4	5
Міста				
Донецька область	1178588,2	111,5	1021,1	100,0
м. Донецьк	252872,2	97,4	399,8	21,5
м. Авдіївка	5618,8	91,3	x	0,5
м. Артемівськ	5969,7	110,4	267,8	0,5
м. Вугледар	35785,3	125,3	x	3,0
м. Горлівка	57541,1	98,9	618,6	4,9
м. Дебальцеве	1989,5	91,7	1472,6	0,2
м. Дзержинськ	17703,5	105,7	100588,1	1,5
м. Димитров	30123,4	863,2	619,1	2,6
м. Добропілля	1303,7	119,7	x	0,1
м. Докучаєвськ	5568,4	115,4	394,4	0,5
м. Дружківка	4679,3	101,2	x	0,4
м. Єнакієве	51180,4	82,3	3993,5	4,3
м. Жданівка	12161,5	164,0	753,7	1,0
м. Кіровське	4918,1	110,0	4798,1	0,4
м. Костянтинівка	4382,0	73,2	1766,9	0,4
м. Краматорськ	5986,2	228,8	434,5	0,5
м. Красний Лиман	24761,5	952,6	145655,9	2,1

Закінчення табл. 19

1	2	3	4	5
м. Красноармійськ	16990,6	90,9	462,3	1,4
м. Макіївка	247183,2	108,8	3496,3	21,0
м. Маріуполь	83521,9	130,7	14363,2	7,1
м. Новогродівка	16816,1	68,4	x	1,4
м. Селидове	16539,2	84,8	1875,2	1,4
м. Слов'янськ	24169,7	115,1	325,2	2,1
м. Сніжне	35499,6	108,2	2689,8	3,0
м. Торез	92566,1	117,1	2126,3	7,9
м. Харцизьк	20282,1	98,9	1702,8	1,7
м. Шахтарськ	49825,8	142,4	14944,8	4,2
м. Ясинувата	9177,8	101,4	1942,8	0,8
Райони				
Амвросіївський	8934,1	180,8	x	0,8
Артемівський	9871,5	3177,2	5181,9	0,8
Великоновосілківський	85,2	111,1	468,1	0,0
Волноваський	2789,9	99,0	946,7	0,2
Володарський	270,7	100,0	x	0,0
Добропільський	34,2	100,0	91,2	0,0
Костянтинівський	333,0	x	x	0,0
Красноармійський	91,1	168,7	x	0,0
Мар'їнський	821,6	100,0	x	0,1
Новоазовський	6440,8	92,5	x	0,5
Олександрівський	9,0	32,8	x	0,0
Першотравневий	–	–	–	–
Слов'янський	–	–	–	–
Старобешівський	3082,5	100,0	11632,1	0,3
Тельманівський	6434,6	100,3	x	0,5
Шахтарський	2513,9	155,5	x	0,2
Ясинуватський	1759,4	90,7	122,6	0,2

¹ Кольором виділено міста та райони області, невідконтрольні Україні.

Згідно з даними опитувань у 2014-2015 рр. 50% підприємств не індексували заробітну плату, 22% – знизили, 24% – індексували на 3-4%, 4% – підвищили ставки й оклади до 30%.

Значна заборгованість щодо заробітної плати та відсутність її індексації суттєво знижують рівень доходів населення, обумовлюють зростання бідності.

5. Негативна динаміка доходів і витрат домогосподарств Донецької та Луганської областей.

Узагальнюючими показниками, які характеризують рівень життя населення, є доходи та витрати населення в розрахунку на одне домогосподарство або на його одного члена. Джерелом інформації є вибіркові обстеження домогосподарств, які здійснюються Держстатом України щоквартально. На даний час є інформація про результати обстежень лише за III квартал 2014 р. Навіть ця неповна інформація за минулий рік свідчить про значне погіршення матеріального становища населення цих областей. Порівняно з 2013 р. у Донецькій та Луганській областях значно знизилися середньомісячні доходи та витрати в розрахунку на одне домогосподарство (табл. 20). Дані таблиці свідчать про різноспрямовану динаміку доходів і витрат в Україні та досліджуваних областях. Якщо в Україні доходи і ресурси домогосподарств у III кварталі 2014 р. зросли більш ніж на 4%, то в Донецькій області вони знизилися майже на 31%, у Луганській – на 25%. У 2013 р. грошові та загальні доходи, сукупні ресурси домогосподарств Донецької області перевищували середній рівень по Україні, у 2014 р. вони стали нижчими на 25%. Аналогічна тенденція спостерігається і за показниками грошових та сукупних витрат: по Україні вони зросли (на 4-5%), у Донецькій області знизились на 26-27%, у Луганській – на 22-23%. Потребують гуманітарної допомоги 5 млн громадян України.

Отже, соціально-економічне становище досліджуваних областей катастрофічно погіршилося і набуває рис гуманітарної кризи. Це погіршення відбулося в досить короткий період, і його причини полягають у такому: воєнні дії, зменшення обсягів економічної та підприємницької діяльності, не виплати заробітної плати, не виплати соціальних платежів на невідконтрольній Україні території. Ці області мають значну кількість вимушених переселенців, для яких нагальною проблемою стало житло, можливості зайнятості й отримання достатнього для забезпечення життя доходу. З метою недопущення подальшого погіршення ситуації необхідно терміново припинити воєнний конфлікт та розробити державну програму подолання його наслідків.

7. СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДЕЯКИХ ВИРОБНИКІВ І ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

7.1. Металургійна промисловість

Аналіз результатів діяльності металургійної промисловості Донбасу за 2012-2014 рр. виконано на основі даних Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Донецькій області та Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України з використанням відкритої інформації, наданої металургійними підприємствами, та аналітичних матеріалів щодо розвитку галузі в зазначеному періоді.

Офіційну статистичну інформацію про діяльність металургійної галузі Луганської області у 2014 р. не було включено у дослідження, оскільки Головне управління статистики в Луганській області з травня 2014 р. не надає достатніх даних. Доступні дані наведено в додатку 1.

У 2014 р. Донецька область, як і раніше, посідала вагоме місце в обсягах виробництва й реалізації металопродукції в Україні. Її частка в загальноукраїнському випуску чавуну, сталі, прокату та сталевих труб становила приблизно 30%, в обсягах експорту продукції галузі – більше 40%. Скромніші результати показали лише обсяги залучених прямих іноземних інвестицій (ПІІ) – менше 10%.

Слід зазначити, що порівняно з 2013 р. питома вага металургії Донецької області в загальнонаціональних результатах діяльності галузі дещо знизилася, однак це зниження було невеликим і складало не більше 3-6 в.п. Причина такої ситуації полягає в тому, що металургійні підприємства регіону I півріччя 2014 р. працювали практично у штатному режимі, виконуючи всі зобов'язання та не відчуючи на своїй діяльності серйозного впливу від нестабільності політичної ситуації та початку бойових дій.

У 2014 р. порівняно з 2012-2013 рр. спостерігалось значне (від 20 до 30%) скорочення обсягів виробництва основних видів металопродукції у натуральному вираженні, що безсумнівно негативно позначилося на всіх показниках фінансово-економічного розвитку як Донецької області, так і України в цілому.

Обсяг експорту продукції галузі (у вартісному вираженні) в аналізованому періоді також знизився майже на 20%, що призвело до недоотримання державою валютних надходжень. Разом з тим частка металургії в загальному обсязі товарного експорту перевищила 75%. Унаслідок цього залежність регіону від функціонування одного виду економічної діяльності досягла критичного рівня, особливо на тлі зупинки багатьох вугільних та машинобудівних підприємств.

Імпорт металопродукції у 2014 р., навпаки, впав майже на 70%. З одного боку, це означає економію валютних коштів, з іншого – вказує на згортання значної кількості проектів (наприклад, у сфері будівництва), які потребували б ввезення зарубіжної продукції.

Також дуже істотним було скорочення обсягу іноземних інвестицій у галузь (майже 40%), що частково призвело до призупинення деяких проектів з модернізації металургійного виробництва.

Загалом порівняно з підсумками діяльності металургії України результати галузі в Донецькій області були значно гіршими (див. додаток 2). Регіональні проблеми її функціонування негативно позначилися на всьому гірничо-металургійному комплексі країни. У майбутньому від вирішення цих проблем й усунення існуючих загроз багато в чому залежатиме і можливість розвитку метпідприємств в інших областях України.

Так, у 2014 р. у Донецькій області було вироблено лише 6,5 млн т коксу, що на 30% менше, ніж у попередньому році. У той же час в Україну було імпортовано у 2,3 рази більше цього виду сировини. Крім того, коксохімічні заводи Донецької області здійснювали поставки своєї продукції на металургійні заводи Дніпропетровської та Запорізької областей, одержуючи звідти залізородну сировину й інші види ресурсів. Порушення існуючих господарських зв'язків негативно відображається на ефективності функціонування всього гірничо-металургійного комплексу України, який є провідною галуззю економіки.

Основними проблемами у металургії Донецької області у 2014 р. були та наразі залишаються такі:

дефіцит сировинних ресурсів і труднощі з вивезенням готової продукції внаслідок пошкодження транспортної, перш за все залізничної, та енергетичної інфраструктури;

значні ускладнення в системі фінансово-економічних розрахунків унаслідок макроекономічної, курсової, банківської нестабільності;

порушення традиційних логістичних схем руху ресурсів, продукції та послуг унаслідок транспортної блокади регіону;

загроза поновлення бойових дій, що можуть призвести до руйнувань виробничих потужностей та загибелі персоналу;

втрата ринкових ніш, особливо на зовнішньому металоринку через згорання виробництва та інвестицій, зростання витрат, відсутність інновацій.

Економічна оцінка базових сценаріїв відновлення металургійної галузі в регіоні

Умовно можна виділити три основних сценарії розвитку ситуації у металургійній галузі Донецької області.

Перший – поновлення бойових дій. При цьому сценарії говорити про майбутній розвиток галузі неможливо, адже він ставить під сумнів саме існування метпідприємств.

Другий – «заморожування» ситуації у стані, який існує на сьогоднішній день. При цьому сценарії на розвиток галузі сподіватися теж не варто, адже всі вищеперелічені проблеми залишаться незмінними. Найбільше, на що можна очікувати, – це «животіння» кількох металургійних підприємств (наприклад, ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» та ПАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», які дотепер не зупиняли своєї діяльності). Проте з часом під натиском проблем їх функціонування ускладнюватиметься.

Третій – повне відновлення на всій території Донецької та Луганської областей української державності. Це єдиний сценарій, за якого можливий розвиток металургійної промисловості регіону як конкурентоспроможного виду економічної діяльності української економіки та Донбасу.

Пропозиції щодо виходу з кризи металургійної галузі

Для виходу металургії з кризи і відновлення економічної та соціальної ситуації необхідно запровадити низку заходів загальнодержавного й галузевого характеру.

В умовах реалізації третього сценарію до загальнодержавних заходів, які є першорядними у відновленні діяльності металургійної промисловості Донбасу, слід віднести: припинення збройного про-

тистояння – встановлення миру, якнайшвидше припинення економічної та транспортної блокади регіону; забезпечення реального функціонування Агентства з відновлення Донбасу; проведення на державному й регіональному рівнях донорської конференції та інвестиційних форумів із залучення коштів для подальшого фінансово-економічного, культурного, політичного, екологічного розвитку цих областей. Крім того, доцільно на державному рівні залучити до відновлення пошкодженої інфраструктури регіону та житлових будинків місцеві метпідприємства, що дасть змогу завантажити їх виробничі потужності та переорієнтувати роботу на внутрішній ринок.

Галузеві заходи тісно пов'язані із залученням метпідприємств Донбасу до відновлення інфраструктури регіону, яке має відбуватися з використанням провідного світового досвіду та новітніх технологій, щоб відповідати постійно зростаючим стандартам. Для цього металургія має розвиватися на основі неоіндустріалізації, що для даного виду діяльності означає: зниження ресурсо- та енергоємності на всіх етапах виробництва; підвищення екологічності виробничого процесу; інтенсифікацію здійснення й упровадження інноваційних розробок зі створення принципово нових техніко-технологічних рішень для металургійного виробництва; удосконалення сортаменту продукції, що випускається, з акцентом на індивідуальних потребах та вимогах замовника; поглиблення співпраці з іншими галузями з метою одержання більш істотного позитивного синергетичного ефекту для всього національного господарства.

7.2. Машинобудування

У 2014 р. обсяг реалізованої машинобудівної продукції Донецької області скоротився майже у два рази, а в доларовому вираженні – майже у три (додаток 2). Статистика по Луганській області є неповною та не придатна для поглибленого аналізу, але загальні тенденції в Луганській області такі самі, як і в Донецькій. Деякі підприємства зазнали ушкоджень різного ступеня важкості під час обстрілів, зокрема, Новокраматорський машинобудівний завод (м. Краматорськ), Ясинуватський машинобудівний завод (м. Яси-

нувата), «Донецькгірмаш» (м. Донецьк) та ін. Через відсутність попиту припинило діяльність ПАТ «Азовмаш» (м. Маріуполь), через проблеми з логістикою – Стаханівський вагонобудівний завод, Луганськтепловоз. Загальна ситуація в галузі свідчить про актуальність завдання її виживання, про розвиток чи модернізацію не йдеться.

Щодо ситуації на деяких підприємствах:

Ясинуватський машинобудівний завод зазнав значних пошкоджень у результаті обстрілів: зруйновано два виробничих цехи та адміністративну будівлю, майже всі цехи зазнали тих чи інших пошкоджень. Станом на березень 2015 р. завод намагається відновити виробництво запчастин, комбайни на зазначений час не виробляються.

Завод «Донецькгірмаш» на початку лютого зазнав обстрілів, пошкоджено один із цехів. На даний час завод не виробляє профільної продукції, натомість здійснює ремонт бойової техніки та дрібносерійне виробництво військового обладнання.

Заводи «Горлівський машинобудівник» та «НГМЗ-БУР» (м. Горлівка) не зазнали значних пошкоджень від обстрілів, але на даний час також не виробляють профільної продукції, виконуючи функції ремонтних баз для бойової техніки.

«Луганськтепловоз» не зазнав значних пошкоджень під час обстрілів (постраждала насамперед електророзподільна інфраструктура), але виробництву перешкоджає транспортна блокада, через яку ускладнена доставка компонентів, виплата заробітної плати тощо. Тим не менш завод повністю виконав план виробництва на 2014 р. Керівництво запевняє, що за умов припинення блокади завод зможе виконати план на 2015 р.

У 2014 р. ПАТ «Азовмаш» практично зупинило свою діяльність. Був знижений загальний обсяг реалізації промислової продукції на 88,0%, випуск вантажних вагонів склав лише 6,4% порівняно з 2013 р. Це пов'язано з відмовою від співпраці основних споживачів продукції вагонобудування.

Серед усіх підприємств найкраща ситуація спостерігається на Новокраматорському машинобудівному заводі: незважаючи на економічну кризу та воєнні дії на території Краматорська в 2014 р., виручка перевищила результати 2013 р. на 9,2%, а обсяг товарної продукції – на 1,7%. При цьому обсяг виробництва механовиробів ско-

ротився на 14,0%; реалізованої продукції – на 3,6% (зростання реалізації у грошовому вираженні при падінні у фізичному фіксується через ефект знецінення гривні). Зростання заробітної плати склало 21%, не було скорочено фінансування соціальних об'єктів, тривало вкладення інвестицій у виробництво. Такі успішні показники пояснюються стабільністю поставок на ринки країн Євразійського економічного союзу, насамперед Росії та Казахстану.

Сніжнянський машинобудівний завод (входить до компанії «Мотор-Січ») працює в нормальному режимі, пошкоджень під час обстрілів не зазнав.

Аналіз статистики по окремих підприємствах ускладнюється тим, що більшість підприємств, розташованих на територіях, контрольованих самопроголошеними ДНР і ЛНР, не подають звітності згідно з українськими стандартами.

Слід зазначити, що прогнозування і розробка пропозицій щодо відновлення машинобудівної галузі як на контрольованій владою України території, так і в регіонах у цілому, ускладнюються високим ступенем ризиків у таких ключових сферах:

- невизначеність юридичного статусу частини територій Донецької та Луганської областей (контрольованих силами самопроголошених ДНР і ЛНР відповідно);

- невизначеність офіційної політики щодо цих територій;

- імовірність ескалації бойових дій;

- проблеми зовнішньоекономічних відносин України з ЄС та Росією, насамперед у сфері імплементації Угоди про асоціацію з ЄС і характеру економічної взаємодії з Росією (станом на 2013 р. на Росію припадало більше 80% експорту та близько 50% загальних обсягів виробництва машинобудівних підприємств Донецької та Луганської областей; для порівняння: на ЄС припадало лише близько 1% експорту);

- непередбачуваність політики Росії як з точки зору доступу українських виробників на російський ринок, так і з точки зору політики щодо самопроголошених ДНР і ЛНР (зокрема щодо можливості прямого доступу таких підприємств на російський ринок);

- непередбачуваність загальної економічної ситуації та її залежність від таких факторів, як кредити МВФ і міжнародна допомога, коливання курсу гривні, бюджетна політика.

У цілому більша частина підприємств, які могли зупинитися, вже припинили роботу та суттєвого погіршення ситуації в 2015 р.

вже не прогнозується. Тому при прогнозуванні рекомендується зафіксувати на 2015 р. виробництво на рівні 2014 р., тобто прийняти за основу обсяги виробництва 2014 р.

Серед основних проблем машинобудування Донбасу слід відзначити такі:

пов'язані з бойовими діями:

руйнування машинобудівних підприємств й інфраструктури в результаті обстрілів, вплив кадрів через небезпечність знаходження на території заводів і населених пунктів;

втручання в роботу підприємств сторонами конфлікту під приводом військових потреб (розміщення військової техніки та території заводів, ремонт військової техніки без оплати відповідних послуг тощо);

блокада непідконтрольних Києву територій зони АТО (як безпосередньо з ініціативи уряду України, так і за ініціативою окремих керівників силових формувань України), що призводить до проблем із виплатою зарплати (навіть якщо кошти перебувають на рахунках в українських банках), труднощів або навіть неможливості доставки комплектуючих і готової продукції;

суттєві труднощі при провезенні вантажів через блокпости, що призводить до збільшення витрат підприємств;

диверсії проти транспортної та іншої інфраструктури, що спричиняють затримки з доставкою вантажів і перешкоджання роботі підприємств-замовників машинобудівної продукції та ін.;

пов'язані з економічними чинниками:

кризовий стан основних покупців – металургійної та вугільної галузей, викликаний бойовими діями, згоранням субсидування вугільної галузі, падінням світових цін на метал;

труднощі з доступом на російський ринок, на який припадало понад 80% експорту машинобудівних підприємств Донбасу;

загальноекономічні кризові явища в Україні та Росії (основних ринках збуту), включаючи зменшення інвестиційного попиту, підвищення кредитних ставок, девальвацію, зростання цін на енергоносії;

вплив Угоди про асоціацію з ЄС (перспективи витратних заходів щодо сертифікації та стандартизації без перспектив доступу на ринок ЄС).

Таким чином, стратегія відновлення і подальшого розвитку машинобудівної галузі має включати вирішення таких завдань:

1. Встановлення миру в регіоні.
2. Відновлення руйнувань, викликаних бойовими діями.
3. Вибір перспективних напрямів розвитку в існуючих економічних умовах (асоціація з ЄС, економічна криза).
4. Пошук інвестицій.

Можна запропонувати такі напрями відновлення руйнувань, викликаних бойовими діями:

компенсація витрат на відновлення після руйнувань, викликаних артилерійськими обстрілами території заводів;

відновлення інфраструктури (насамперед, залізничних і автомобільних шляхів, мостів тощо);

припинення транспортної та економічної блокади підприємств, припинення поборів і перешкоджання провезенню вантажів через блокпости.

Серед напрямів стимулювання попиту слід відзначити:

переговори щодо збереження доступу на традиційні експортні ринки збуту, наприклад, шляхом виключення на певний час машинобудування з дії Угоди про асоціацію з ЄС або шляхом перенесення імплементації зазначеної частини угоди (яку на даний час перенесено на початок 2016 р.);

залучення підприємств машинобудування до реалізації програм розвитку економіки і відновлення постраждалих від бойових дій галузей (зокрема, вугільної та металургійної).

7.3. Хімічна промисловість

Хімічна промисловість Донбасу (додаток 3) завжди відіграла суттєву роль у загальноукраїнському виробництві хімічної продукції. За підсумками 2013 р. внесок регіону в обсяги реалізованої хімічної продукції (код 20 за КВЕД-2010) становив 27,9%, у тому числі Донецька область – 15,1, Луганська область – 12,8%. Експорт продукції хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості Донбасу забезпечував 21,6% валютних надходжень від продажу української хімічної продукції на світових ринках (з них Донецька область – 12,8%, Луганська – 8,8%). До 2014 р. Донбас був нетто-експортером хімічних товарів, тоді як у цілому вітчизняний хімічний комплекс демонстрував значне від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі.

У 2014 р. загострення внутрішньополітичної ситуації та здійснення найгірших сценаріїв біфуркаційних процесів розвитку України спричинили переплетіння й реалізацію багатьох різнопланових ризиків і додали негативного впливу на функціонування хімічного комплексу Донбасу. Унаслідок активних воєнних дій на території регіону більшість підприємств хімічної галузі призупинили виробничий процес та відвантаження готової продукції через загрози техногенного характеру; виробничу інфраструктуру окремих підприємств було пошкоджено (Донецький казенний завод хімічних виробів), а значна частина (зокрема Горлівське ПАТ «Концерн «Стирол») залишилася на непідконтрольній українській владі території, внаслідок чого виробничий потенціал хімічної галузі регіону суттєво скоротився; чималого руйнування зазнала транспортна інфраструктура галузі; ще більше загострилися проблеми стабільного забезпечення базових хімічних виробництв сировинно-енергетичними ресурсами.

Дані щодо виробничих, фінансово-економічних та зовнішньоторговельних показників роботи хімічного комплексу Донбасу наведено в додатку 3 (статистичні дані по Луганській області обмежуються травнем 2014 р. через призупинення роботи територіальних органів державної статистики).

У Донецькій області обсяги реалізованої хімічної продукції за 2014 р. відносно 2013 р. скоротилися більш ніж удвічі (-52,4%), індекс виробництва хімічних речовин і хімічної продукції становив 52,5. Катастрофічного падіння зазнало виробництво основного експортного хімічного продукту – азотних мінеральних добрив (-71,5%).

Експортні поставки хімічної продукції зменшилися у 5,5 раза, що обумовило скорочення її частки в загальному обсязі товарного експорту з 4,5 до 1,2%. Найбільшого падіння зазнав експорт продуктів неорганічної хімії (у 10,5 раза) і добрив (у 5,7 раза) – товарних груп, які у попередньому 2013 р. забезпечували 83,2% від загальних обсягів експорту хімічної продукції області.

Певні зрушення відбулися і в географічній структурі експорту хімічної продукції: збільшилася питома вага країн ЄС завдяки позитивному ефекту від автономного преференційного торгового режиму, який запровадив ЄС для підтримки української економіки, і скоротився російський напрям експортних операцій.

Унаслідок девальваційних процесів, інфляційного зростання внутрішніх цін та падіння хімічного виробництва відбулося звуження внутрішнього ринку споживання хімічних продуктів, що спричинило скорочення імпорتنих поставок у 2,1 раз. У підсумку випереджальне падіння обсягів експорту обумовило від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі хімічними продуктами області.

У Луганській області за січень-травень 2014 р. обсяги реалізованої хімічної продукції скоротилися на 33,1%, індекс промислової продукції становив 80,8%. Обсяги експорту хімічної продукції за січень-квітень 2014 р. впали на 63,4%.

Що стосується оцінки фінансових результатів до оподаткування підприємств хімічної галузі Донецької та Луганської областей, то офіційні збитки, які у 2013 р. склали 1,77 і 2,20 млрд грн відповідно при сумах реалізації базової хімічної продукції на 7,89 і 6,65 млрд грн, взагалі спонукають поставити під сумнів економічну доцільність цього бізнесу. У такому разі зупинка основних хімічних виробництв у 2014 р. справляє враження спроби мінімізації збитків (насправді наведені цифри ще раз підкреслюють кричущу невідповідність звітних даних реальній економіці сучасних хімічних виробництв через організацію штучної збитковості структуроутворюючих підприємств за офшорними схемами).

Важливою негативною тенденцією 2014 р. стало скорочення трудового потенціалу хімічного комплексу Донбасу. Так, середньоблікова кількість штатних працівників у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції Донецької області на кінець 2014 р. зменшилася майже у 5 разів порівняно з 2013 р. Інша помітна риса – вплив висококваліфікованих інженерних та робітничих кадрів із виробництв, що простоюють, до іноземних підприємств, зокрема російських, через економічні причини.

Сценарії розвитку ситуації та пропозиції щодо відновлення хімічної галузі

При розробці пропозицій щодо виходу з кризи та відновлення промислового комплексу Донбасу варто виходити з трьох сценаріїв подальшого розвитку військово-політичного протистояння:

1. Продовження активної фази АТО – потребує розробки заходів щодо консервації та збереження виробничого потенціалу й інфраструктури галузі та запобігання техногенним катастрофам.

2. Припинення активної фази конфлікту і «заморожування» поточного територіального розмежування – потребує заходів щодо відновлення пошкоджених виробництв й інфраструктурних комплексів на територіях, що контролюються ЗСУ, зміни виробничих ланцюжків, стабілізації енергетичного й сировинного забезпечення, модернізації транспортних та логістичних потоків.

3. Завершення АТО і повне відновлення Донецької та Луганської областей як адміністративно-територіальних одиниць України – потребує комплексу заходів як оперативного характеру щодо відновлення функціонування виробничих та інфраструктурних комплексів, так і стратегічного характеру, спрямованих на подолання інерційного сценарію розвитку галузі, її інституційного реформування, інноваційного оновлення і модернізації, а також розвитку національної системи технічного регулювання і подолання технічних бар'єрів у торгівлі з європейськими партнерами.

7.4. Вугільна промисловість та енергетика

В Україні основними постачальниками вугільної продукції як сировини для виробництва коксу та як палива для виробництва електроенергії є підприємства Донбасу. Їх частка в загальному обсязі видобутку вугілля в останні роки становила понад 95%, у тому числі Донецької області – 40%, Луганської – 35 і Дніпропетровської – 20%; ще близько 5% видобувається у Львівсько-Волинському басейні.

Загалом у 2014 р. українські шахти видобули 65 млн т вугілля, що на 22,3% менше порівняно з аналогічним періодом 2013 р. і на 24,2% – порівняно з 2012 р. При цьому видобуток коксівного вугілля за рік скоротився на 32% – до 16,1 млн т, а енергетичного – на 18,5% (до 48,9 млн т) [60-62]. Відповідно по Донецькій та Луганській областях показники склали 26,1 млн т (на 30,9% менше показника попереднього року) [63] і 17,9 млн т (на 31,3% менше 2013 р.) [60].

Обсяги видобутку вугілля в Україні у 2012-2014 рр. наведено в табл. 21.

Таблиця 21

Видобуток вугілля в Україні у 2012-2014 рр., млн т

Показники	2012	2013	2014
Україна, всього вугілля	85,8	83,6	65,0
У тому числі:			
коксівного	24,6	23,6	16,1
енергетичного	61,2	60,0	48,9
Зокрема по областях:			
Донецька	39,5	37,5	26,1
Луганська	26,9	26,0	17,9

Унаслідок військових дій на Донбасі у 2014 р. значна частина шахт припинила виробничу діяльність. Станом на середину вересня не діяли 74 шахти із 119 (62%), у тому числі в державному секторі 64 шахти з 81 (79%) і в недержавному – 10 із 38 (26%). Багато шахт зазнали руйнувань комплексів поверхні, ряд шахт затоплено; пошкоджено промислову інфраструктуру вугледобувних підприємств. Разом з тим тривало видобування вугілля з нелегальних «копанок».

Станом на початок листопада 2014 р. більшість шахт (81 вітчизняна шахта (62%), у тому числі 62 шахти (67%) державного сектору і 19 (50%) – недержавного) опинилися на території, непідконтрольній українській владі, та поза системою господарювання, що регламентується нормативно-правовими актами України (щодо ціноутворення, збуту вугільної продукції, державної підтримки збиткових вугледобувних підприємств).

На непідконтрольній уряду території залишилася більшість шахт, що видобувають антрацити і пісне вугілля, а також шахти металургійного призначення: «Макіїввугілля», «Орджонікідзе вугілля», «Шахтарськантрацит», «Горезантрацит», «Сніжнеантрацит», «Донбасантрацит», «Антрацит», «Луганськвугілля» та приватні шахти компаній ДТЕК і Метінвест («Ровенькиантрацит», «Свердловськантрацит», «Краснодонвугілля», «Комсомолец Донбасу»).

Ці підприємства видобувають, за різними оцінками, близько 20% «довоєнних» обсягів [63; 64], але навіть і вони не надходять на територію, підконтрольну українській владі. Вказані вугледобувні підприємства зараз намагаються продовжити або відновити госпо-

дарську діяльність у нових умовах, але перспективи їх функціонування виглядають дуже непевними і для більшості невтішними. Так, унаслідок порушення зв'язків із партнерами, а також пошкодження промислової інфраструктури на ряді шахт – як державних, так і недержавних – виникли серйозні проблеми зі збутом видобутого вугілля (за наявності його дефіциту на українських ТЕС); збиткові державні шахти без державної фінансової підтримки, яка припинилася із серпня 2014 р., взагалі не зможуть довго існувати.

На території ж, підконтрольній уряду, розташовані підприємства з видобутку газових і коксівних марок вугілля: «Красноармійськвугілля», «Селидіввугілля», «Лисичанськвугілля», «Добропіллявугілля», «Павлоградвугілля», Львівсько-Волинського басейну, а також «Південно-Донбаська» № 1 та «Краснолиманська».

Таким чином, вугільна промисловість України вже тривалий час перебуває у критичному стані, який зараз перетворився на катастрофічний унаслідок військового конфлікту на Донбасі.

Вугледобувні підприємства на території, не підконтрольній Україні, поставлені в умови «самовиживання», які є згубними для них, особливо для збиткових підприємств державного сектору. За таких обставин українській владі недоцільно здійснювати політику повної економічної ізоляції таких підприємств, а з орієнтацією на майбутнє, в межах реальних можливостей, необхідно сприяти збереженню принаймні перспективних шахт, відновленню і встановленню їх господарських зв'язків із підприємствами-споживачами вугільної продукції на всій території країни.

Будучи не в змозі здійснювати безпосереднє субсидування «відчужених» збиткових вугільних підприємств, українська влада може надавати їм непряму, опосередковану фінансову допомогу за такою схемою: вугільне підприємство, розташоване на території так званої ДНР або ЛНР, реалізує свою продукцію підприємству (наприклад, енергогенеруючій компанії) за межами даної території за ціною на рівні собівартості, а держава відшкодовує підприємству-споживачу вугільної продукції збиток від її придбання (виходячи з різниці між фактичною і ринковою цінами). Така схема свого часу (до 1990-х років) застосовувалась у Німеччині. Пізніше вона була визнана недоцільною, але як тимчасова може бути прийнятною для України в надзвичайній ситуації, що склалася.

У подальшому першочерговою проблемою стане відбудова зруйнованих, пошкоджених шахт, що потребує певного часу і значних коштів. Логічним видається відбудова шахт на сучасній основі, з використанням новітніх техніко-технологічних рішень, що однак може істотно збільшити вартість відновлювальних робіт. Тому цей підхід слід визнати безумовно доцільним для найбільш потужних перспективних шахт. Шахти ж, які є найменш продуктивними і безперспективними щодо їх рентабельності, відновлювати взагалі не доцільно. Вирішення цієї проблеми має бути економічно обґрунтованим і соціально виваженим.

Зважаючи на загальний стан вугільної промисловості, слід ставити завдання не про просте її відтворення у форматі, що склався в минулому, а про радикальну організаційно-економічну та техніко-технологічну модернізацію з орієнтацією на досягнення беззбитковості галузі.

Розвиток ситуації в енергетичній галузі України відображають статистичні дані, наведені в табл. 22 [65-67]. Загальні по країні обсяги виробництва електроенергії у 2014 р. склали 182,4 млрд кВт·год.

Таблиця 22

*Виробництво електроенергії в Україні у 2012-2014 рр.,
млрд кВт·год*

Підприємства	2012	2013	2014
України в цілому	198,0	193,6	182,4
зокрема АЕС	90,1	83,2	88,4
ТЕС і ТЕЦ	96,4	86,6	75,4
ГЕС і ГАЕС	10,9	14,3	9,9
Інші	8,6	9,5	8,7

У 2014 р. вироблення електричної енергії по країні скоротилося на 11,2 млрд кВт·год (5,7%) – саме на стільки зменшилося вироблення по підприємствах теплової енергетики. Компанії з теплової генерації втратили 12,9% – наслідки збройного протистояння у Донецькій і Луганській областях: від руйнувань електростанцій та електромережевого господарства, а ще більше від нестачі вугільного палива. Не складах, наприклад, Зміївської ТЕС (Харківська область) паливні склади взимку зовсім залишилися без вугілля.

Мобілізація потужностей атомних електростанцій дала приріст продукції на 6,3%, що склало 5,2 млрд кВт·год – дещо компенсувало недобір по ГЕС та інших блок-станціях.

Паливно-енергетичний комплекс України складають об'єкти з електрогенерації (атомні, гідравлічні та теплові електростанції) і з видобутку палива (переважно вугільні шахти). Головними є дві корпорації: державна Національна атомна енергогенеруюча компанія (НАЕК Енергоатом) і приватна вертикально інтегрована енергетична компанія ДТЕК, якій належать найбільш потужні генеруючі, енергопередавальні та розподільні компанії в Україні, а також 29 шахт, що до недавнього часу забезпечували 46% національного видобутку вугілля (лівову частку обсягу твердого палива).

Дані табл. 23 надають уявлення про розподіл відносин власності на основну частину генераційного фонду країни (тільки ТЕС) і марочний склад твердого палива, що використовується.

Таблиця 23

Характеристика теплових електростанцій України

ТЕС	Власник	Місто знаходження	Потужність МВт,	Марка вугілля
Запорізька	ДТЕК	Енергодар	1200	Г-Д
Криворізька	ДТЕК	Зеленодольськ	2820	П
Придніпровська	ДТЕК	Дніпропетровськ	1765	АШ-П
Бурштинська	ДТЕК	Бурштин	1800	Г-Д
Ладизинська	ДТЕК	Ладизин	1800	Г-Д
Добротвірська	ДТЕК	Добротвір	675	Г-Д
Зуївська	ДТЕК	Зугрес	1245	Г-Д
Курахівська	ДТЕК	Курахово	1487	Г-Д
Луганська	ДТЕК	Щастя	1425	АШ-П
Старобешівська	Донбасенерго	Новий Світ	1600	АШ-П
Слов'янська	Донбасенерго	Миколаївка	880	АШ-П
Вуглегірська	Держава	Світлодарськ	3600	Г-Д
Зміївська	Держава	Комсомольськ	2175	АШ-П
Трипільська	Держава	Українка	1800	АШ-П

За установленною потужністю вітчизняна тепла енергетика сама здатна задовольнити електроенергетичні потреби національної

економіки, але за економічними показниками вона суттєво поступається ядерній енергетиці. Проте протягом останніх років її частка у виробництві енергоресурсів зростає з 42% у 2009 р. до 49% у 2013 р. на тлі скорочення частки атомного сегменту з 47 до 43%.

На старопромисловому Донбасі (Донецька і Луганська області) немає жодної атомної електростанції, увесь генеруючий потенціал регіону – це 6 вугільних станцій (чисельно понад третини українського парку ТЕС): п'ять у Донецькій області й одна – в Луганській (Луганська ТЕС).

Те, що майже половина станцій (шість із чотирнадцяти) в енергетичному секторі працює на низькорекційному паливі (група АШ-П), а шахти, що його видобувають, зазнали ушкоджень і розташовані переважно на непідконтрольних українській владі територіях, обумовило паливну кризу теплової енергетики. І через невелике розповсюдження антрацитів у світі надзвичайну ситуацію дуже важко вирішити імпортуванням вугілля.

Електростанції Донецької області (Слов'янська, Старобешівська, Зуївська, Курахівська, Вуглегірська) потужністю близько 10 млн кВт·год дають сьому частину загального обсягу електроенергії в Україні та майже третину її виробництва тепловими станціями.

У 1990 р. енергокомплексом Донецької області було вироблено 62,3 млрд кВт·год, у 2011 р. – рекордні за останні 18 років 28,6 млрд кВт·год [68]. Виробничу характеристику енергопідприємств Донбасу наведено в табл. 24.

Таблиця 24

Виробництво електроенергії в Донецькій та Луганській областях у 2012-2014 рр., млрд кВт·год

Область	2012	2013	2014
Донецька	29,8	28,2	22,7
Луганська	6,5	6,1	н/д

Електростанції Донбасу є вугільними, але практично всі можуть працювати на газо-мазутних видах палива. П'ять ТЕС, розташовані в Донецькій області, перебувають у різному стані: Вуглегірська ТЕС в основному не працює через бойові дії та недопостачання вугілля; Старобешівська та Зуївська ТЕС розташовані на непідкон-

трольній українській владі території та не мають навантаження; Слов'янську ТЕС, яка має проблеми руйнівного характеру від минулих бойових дій, планували відремонтувати в грудні 2014 р., але так ще і не запустили [69]; Курахівська ТЕС має дещо менші проблеми, в основному логістичного характеру, але виведення її на оптимальне навантаження є проблематичним. Особливо небезпечною для енергетики є ситуація із Зуївською ТЕС, яка розташована на території, що не контролюється владою, та потребує високореакційного палива з шахт Добропілля і Павлограду. Зупинка її енергоблоків погрожує залишити без водопостачання каналом Сіверський Донець-Донбас близько 1 млн мешканців регіону, а об'єднана енергосистема України може втратити ТЕС, яка є резервною для Дніпровської енергосистеми [70]. Крім того, шахтарі Павлограду і Добропілля потерпають від профіциту 200 тис. т вугілля на місяць через неможливість постачання палива на ТЕС у зоні АТО.

За споживанням електроенергії Донецька і Луганська області посідають друге і третє місце після Дніпропетровської та суттєво випереджають за цим показником Запорізьку і Харківську області. За даними 2013 р. частка Донецької та Луганської областей від загальнонаціонального споживання електроенергії становить 15,0 і 6,7% (22,2 і 9,9 млрд кВт·год). Частки Дніпропетровської, Запорізької і Харківської областей становлять 18,7; 5,9 і 4,8% відповідно [71].

Незважаючи на те що електроенергетика Донбасу має великий за потужністю резерв, технічний стан енергоблоків, непридатність більшості з них до роботи в маневрових режимах і складності із забезпеченістю паливом породжують великий сумнів щодо електроенергетичної самодостатності регіону. Так, у квітні 2014 р. споживання в енергосистемі Донбасу склало 3,1 млрд кВт·год, а виробництво електричних ресурсів – 2,9 млрд кВт·год.

Відновлення генеруючих можливостей електростанцій Донбасу потребує часу і великих капіталовкладень, тому з урахуванням фізичного та морального зносу парку, відносно низького попиту на енергоресурси, що ним виробляються, доцільно найближчим часом вирішити це питання.

Усе вищевикладене дозволяє зробити такі висновки та пропозиції.

На початок 2015 р. об'єднана енергосистема України працює у складних умовах, викликаних дефіцитом палива, руйнуванням електричних мереж й інфраструктури внаслідок бойових дій у Донецькій та Луганській областях. Але вказані катастрофічні події лише погіршили вже існуючий негативний стан паливно-енергетичного комплексу. Тому дана проблема є більш гострою, ніж відновлення регіональної енергетики, – насправді йдеться про необхідність її глибокої модернізації.

Ефективне відновлення і розвиток теплової електроенергетики на Донбасі та в Україні доцільно розглядати як створення ресурсобалансованої енергетичної системи, зокрема на основі модернізації існуючих енергоблоків й електричних мереж.

Порядок і глибину модернізації конкретних енергоблоків існуючих ТЕС доцільно встановлювати з урахуванням їх стану і перспективного попиту в контексті регіонів і країни в цілому на енергоресурси, які вони виробляють, потреби в капітальних вкладеннях, соціальних проблем, зацікавленості та можливостей інвесторів.

Ключовим моментом стратегії відновлення та розвитку енергетики є визначення закономірностей формування регіонального попиту на енергоресурси і можливого потенціалу й ефективності різних джерел електрогенерації з урахуванням соціальних аспектів, міжобласних і трансграничних постачань. Тобто потрібен регіональний і міжрегіональний енергобаланс за різними сценаріями розвитку місцевої енергетики, варіанти мегапроектів з комплектації генеруючого парку модернізованими енергоблоками існуючих ТЕС, новими генеруючими фондами зі складу когенераційних модулів на промислових підприємствах та в комунальному секторі.

Відновлення енергетики Донбасу доцільно здійснювати на основі державно-приватного партнерства, за участю корпорації ДТЕК та інших енергетичних компаній, вугледобувних і вуглезбагачувальних підприємств, металургійних корпорацій, компаній з виробництва електрогенеруючого і мережевого обладнання.

Узагальнену характеристику стану афілійованих підприємств (металургії, машинобудування, вуглевидобутку) енергетики наведено в додатку 4.

До заходів першої черги активізації енергетики слід віднести створення резервів антрацитового палива завдяки імпорту і переведення антрацитових електростанцій у центрі країни на високореакційне паливо.

7.5. Малий та середній бізнес Донецької області

Станом на 10.03.2015 р. будь-які статистичні дані щодо розвитку малого та середнього бізнесу в Донецькій області відсутні. Статистична звітність подається один раз на рік та узагальнюється на кінець I півріччя. Таким чином, можна зробити тільки деякі експертні оцінки й узагальнення.

На противагу попереднім рокам, у 2014 р. змінилися умови ведення бізнесу, які в регіоні загалом, особливо на територіях проведення АТО та бойових дій, торкнулися безпосередньо всіх суб'єктів економічної діяльності та суспільства в цілому.

Розвиток економіки регіону у 2014 р. був та у 2015 р. залишається хитким з урахуванням того, що там переважно превалюють негативні очікування населення, які більшою мірою сформовані:

- 1) виїздом із зони проведення АТО загалом майже 240 тис. чол., з яких переважна більшість із Донецької області;
- 2) суттєвою курсовою волатильністю, що негативно впливає на процес планування господарської діяльності підприємств;
- 3) обмеженістю фінансових ресурсів в економіці, що посилюється тенденціями їх подорожчання, закриттям та виїздом із території регіону відділень та філій майже всіх банків;
- 4) соціально-політичною напруженістю через геополітичні проблеми та макроекономічну невизначеність.

Як наслідок, прогнозується скорочення сукупного попиту основних споживачів товарів, робіт та послуг малих підприємств та підприємців – домашніх господарств (кінцевих споживчих витрат домогосподарств). Попит домогосподарств звужуватиметься через відсутність додаткового стимулювання оплати праці, проблеми з виплатою пенсій та інших соціальних виплат на територіях регіону, які тимчасово не контролюються Українською державою, а також через перерозподіл ресурсів домогосподарств зі споживчого попиту на сплату енергоносіїв у зв'язку з підвищенням тарифів на газ і тепло.

Якщо відповідно до Мінських домовленостей на частині території регіону на три роки буде запроваджений особливий режим місцевого самоврядування, то наявність впливу зазначених тенденцій можна прогнозувати і на період до 2018 р.

Останні реальні статистичні дані щодо всієї території Донецької області наведено в табл. 5.1-5.3 додатка 5.

У 2015 р. за сценарієм 1 (песимістичним) можна очікувати спад показників розвитку малого підприємництва в Донецькій області на 15%, а за сценарієм 2 (оптимістичним) – на 10%. Відповідно до макроекономічного прогнозу економічне зростання з 2015 р. за обома сценаріями розвитку формуватиметься головним чином за рахунок внутрішнього споживчого попиту. Виходячи з цього при прогнозних оцінках розвитку ситуації у сфері малого підприємства регіону можна припустити такі середньорічні темпи приросту показників: за сценарієм 1 – 1,04; за сценарієм 2 – 1,06. Відповідні розрахунки наведено в табл. 5.4 додатка 5.

***Пропозиції щодо участі малого і середнього бізнесу
у подоланні кризи і відновленні економічної
та соціальної ситуації на Донбасі***

Необхідно використати шанс, що надає поточний занепад існуючого виробничого потенціалу Донбасу, для кардинальних змін у структурі та спеціалізації економіки регіону. Для цього доцільно розробити Стратегію структурної перебудови економік Донецької та Луганської областей і набір відповідних інструментів для реалізації цієї Стратегії, серед яких ключову роль повинен відігравати спеціальний фонд на кшталт Структурного фонду Європейського Союзу (назвемо його Фондом реструктуризації Донбасу – ФРД).

Дана Стратегія має бути сфокусована на пошуку кластерів та окремих ніш посилення конкурентоспроможності регіону, подальше інтегрування його в єдиний економічний простір країни, вирішення гострих соціально-економічних проблем областей та окремих депресивних територій, інноваційне партнерство державних органів влади, регіонального і місцевого самоврядування, приватного бізнесу та громадськості. При забезпеченні відповідної якості процесу опрацювання такого документа, прозорості розробки та належного його оприлюднення Стратегія може стати дороговказом

приватним інвесторам та фінансовим донорам для наповнення ФРД.

Важливим елементом Стратегії є створення єдиної структури управління її реалізацією, яка сформована і функціонує за участю всіх зацікавлених сторін – органів влади різних рівнів, представників бізнесу (у тому числі малого), ключових громадських організацій регіону.

1. Важливим фактором успіху у структурній перебудові економіки Донбасу є випереджаюча підготовка кадрів для нових галузей промисловості та інших сфер економічної діяльності в регіоні. Для цього необхідно розробити програму модернізації вищої та спеціальної професійної освіти в регіоні, внести відповідні зміни у профорієнтаційну роботу в закладах середньої загальної освіти.

2. Після завершення бойових дій велика кількість об'єктів житлового фонду й інфраструктури в Донецькій та Луганській областях потребуватиме капітального ремонту й оновлення. Це надає шанс для розвитку в даних областях малого і середнього бізнесу в таких сферах економічної діяльності, як будівництво, промисловість будівельних матеріалів, ремонтні роботи тощо. Сприяння розвитку цих підприємств МСБ може включати такі заходи:

надання пільгових канікул ремонтним та будівельним малим і середнім підприємствам в обсягах робіт, що виконуються за державним (регіональним, місцевим) соціальним замовленням;

перепрофілювання промислових майданчиків підприємств, що не працюють (наприклад зупинених шахт), створення промислових парків, зокрема для будівельних і ремонтних підприємств, які належать до МСБ;

пільгове кредитування суб'єктів МСБ для придбання матеріалів, техніки, замовлення проектних робіт.

3. Необхідно в умовах соціального «вимикання» та загубленості населення в зонах проведення АТО розвивати самоорганізацію та соціальну ініціативу громадськості, тому доцільно у відповідних поселеннях:

провести у стислі терміни широку роз'яснювальну та пропагандистську роботу з ознайомлення громадян Донбасу з можливостями та перевагами, що надають соціальні підприємства, які мають на меті задоволення соціальних потреб мешканців регіону;

організувати навчання лідерів ініціативних груп мешканців стосовно правових й економічно-організаційних засад створення та функціонування таких соціальних підприємств;

передбачити виділення коштів для фінансової та іншої ресурсної підтримки соціальних підприємств, які будуть створені на цих територіях;

звільнити від оподаткування прибутки соціальних підприємств за умов, що вони направляються на реалізацію статутних цілей цих підприємств.

З урахуванням того, що Донбас навіть за мирних часів відрізнявся високим рівнем захворюваності населення онкологічними, серцево-судинними, професійними захворюваннями, виробничим травматизмом, слід визнати за пріоритетне завдання щодо розвитку МСБ у регіоні стимулювання розвитку й інтегрування сектору медичних послуг, виробництва медичних препаратів, техніки, ортопедичних виробів. Розвитку фармацевтичної промисловості в регіоні сприятиме також наявність великої кількості хімічних підприємств, науково-дослідних організацій у галузях хімії та медицини. У перспективі є можливості для створення в регіоні кластера медичних послуг, підключивши також рекреаційні зони Донеччини та Луганщини.

У відновленні економічної та соціальної ситуації в Донецькій і Луганській областях, розвитку МСБ позитивний вплив матиме запровадження державно-приватного партнерства, що надає додаткові можливості приватному капіталу для отримання прибутку і підвищення конкурентоспроможності, а державі й регіонам – для реалізації економічної політики, виконання пріоритетних завдань, підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Для усунення недоліків вітчизняного законодавства і практичного впровадження механізму державно-приватного партнерства необхідно:

розробити єдиний підхід до формування механізму реалізації партнерської взаємодії держави і приватного сектору на національному та регіональному рівнях, адекватного ринковим умовам;

розробити стандартизовану модель оцінювання проектів для реалізації ДПП на стадії ініціювання (ідентифікації);

удосконалити процедури надання державної підтримки для розробки та реалізації проектів ДПП;

запровадити контроль і моніторинг здійснення проекту як ключового етапу механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору;

створити єдину інформаційну систему щодо потенційних та діючих об'єктів ДПП на державному, регіональному і місцевому рівнях;

удосконалити і гармонізувати нормативно-правове забезпечення розробки та реалізації проектів;

усунути невідповідності між законодавчо-нормативними актами у сфері державно-приватного партнерства;

удосконалити механізми фінансування проектів державно-приватного партнерства;

удосконалити процедуру здійснення моніторингу проектів державно-приватного партнерства;

проводити методичне та консультативне супроводження в рамках реалізації ДПП;

розробити систему управління у сфері державно-приватного партнерства з чітким розподілом повноважень між органами державної влади в рамках підготовки і реалізації проектів ДПП та координацією їх діяльності;

створити міжрегіональні центри державно-приватного партнерства за участю державних і регіональних органів влади та представників бізнесу;

створити міжвідомчу комісію з питань ДПП, до повноважень якої входить розробка концепції ДПП, техніко-економічне обґрунтування, фінансової моделі, конкурсної документації, первинний аналіз і оцінка проектів ДПП, комплексна оцінка ефективності проекту та ін.

Для ефективного функціонування державно-приватного партнерства необхідна насамперед розробка стратегії розвитку партнерської взаємодії держави та приватного сектору на національному і регіональному рівнях. З метою розвитку інституціонального середовища у сфері державно-приватного партнерства доцільно затвердити "дорожню карту" (план заходів) щодо реалізації стратегії розвитку ДПП. Це потребує визначення державою цілей розвитку ДПП, пріоритетів, напрямів, масштабів діяльності та джерел фінансування реалізації стратегії. Обов'язковим елементом реалізації стратегії є встановлення вимог до учасників та розподіл

обов'язків і повноважень між ними. У зв'язку з відсутністю єдиного підходу до формування механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору необхідно побудувати інституціональну систему її забезпечення, враховуючи існуючу систему цінностей у суспільстві й економічні передумови.

7.6. Механізми реалізації розвитку малого та середнього бізнесу

Економічне зростання Донбасу має бути одночасно забезпечене і заходами щодо стимулювання господарської діяльності, створення вигідних умов для розвитку середнього та малого підприємництва, розробки адаптованих до сучасних економічних умов програм кредитування суб'єктів господарювання. Загалом сектор малого та середнього підприємництва, на відміну від великих підприємств галузей традиційної спеціалізації Донбасу, буде головним джерелом створення сучасних, у тому числі високотехнологічних робочих місць. Це може бути досягнуто лише за умови внесення відповідних змін і доповнень до чинного законодавства України, що визначає засади розвитку підприємництва та економічного стимулювання суб'єктів господарювання.

1. З метою вдосконалення механізмів підтримки малого і середнього бізнесу в 2003 р. Європейська комісія запропонувала нову дефініцію сектору МСП, згідно з якою при його відособленні застосовуються три самостійних критерії: кількість персоналу, річний обіг і загальний річний баланс (вартість активів). Важливо зауважити, що обов'язковим критерієм для віднесення цього підприємства до групи МСП є кількість персоналу, а одну з двох інших умов (річний обіг або вартість активів) підприємство може обрати самостійно (табл. 25). Особливістю підходу законодавців ЄС є те, що в разі вибору як другого критерію вартості активів знімається обмеження на річний обсяг продукції, яка випускається, що дає можливість мікро-, малому і середньому підприємству максимально розширювати свою ринкову нішу на вітчизняному та іноземних ринках і підвищувати власну конкурентоспроможність. У зв'язку із цим для імплементації європейських критеріїв визначення розмірів підприємств пропонується внести зміни, що відповідають європей-

ським критеріям у частині вартості активів, до ст. 55 Господарського кодексу України. Також відповідний підхід можна застосувати відносно рекомендацій щодо імплементації положень Закону ЄС про малий бізнес «Спочатку думай про мале».

Таблиця 25

Класифікація МСП і критеріїв для розмежування по окремих розмірних групах згідно з ЄС і ГКУ

Категорії підприємств	Кількість персоналу		Річний обіг		Вартість активів		
	ЄС*	ГКУ	ЄС, млн євро	Ст. 55 ГКУ, млн євро	ЄС, млн євро	ГКУ	Пропонується у ст. 55 ГКУ, млн євро
Мікро-	10	10	<2	<2	<2	Немає	<2
Малі	50	50	<10	<10	<10	Немає	<10
Середні	250	250	<50	<50	<50	Немає	<50

* Джерело: L 124/36 EN Official Journal of the European Union 20.5.2003.

2. У частині зниження впливу високої вартості кредитних ресурсів для суб'єктів малого і середнього підприємництва і низького рівня фінансово-кредитної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації інноваційних проектів пропонується активізувати запуск системи гарантування кредитів малим та мікропідприємствам через мережу місцевих фондів підтримки підприємництва або спеціалізованих гарантійних установ. Для цього необхідно внести відповідні зміни до Бюджетного кодексу (зокрема, ст. 17 у частині залучення коштів обласних бюджетів).

3. Також пропонується видати відповідну інструкцію НБУ або внести до Закону про підтримку розвитку малого підприємництва норму про запровадження акредитивної форми розрахунків між малими та великими підприємствами з метою попередження невиконання або відстрочення на 6-9 місяців виконання останніми своїх договірних зобов'язань.

4. З метою усунення неналежного фінансування місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва пропонується зафіксувати у Податковому кодексі норму про спрямування 1-

2% надходжень коштів від податків малого підприємництва цільовим призначенням на фінансування саме цих програм.

5. З метою підвищення активності суб'єктів підприємництва щодо впровадження інновацій пропонується стимулювати створення в межах регіональної інноваційної системи під координацією регіональних наукових центрів НАН та МОН України мережі наукових й індустріальних парків на базі промислових майданчиків тих підприємств, відновлення діяльності яких у сучасних умовах є недоцільним. Для цього необхідно прийняти відповідний закон про експериментальні стимулюючі регуляторні режими в них. Як зразок тут може бути використаний досвід Ірландії.

6. У межах реалізації політики децентралізації з метою усунення зайвого податкового навантаження та збільшення надходжень до місцевих бюджетів розглянути можливість повернення до попередньої (6-розрядної) шкали спрощеної системи оподаткування малого підприємництва.

7. На виконання Стратегії розвитку АПК України до 2020 року, з урахуванням європейського досвіду та залучення в інвестиційні процеси відновлення переробної промисловості коштів населення опрацювати нову редакцію Закону України «Про кооперацію», в якому передбачити режими стимулювання розвитку цієї форми власності шляхом створення спеціальних режимів функціонування внутрішньо-, міжрегіональних та міждержавних кластерних утворень як потенційних конкурентів агрохолдингових структур.

8. З метою максимального використання можливостей та потенціалу недержавних механізмів регулювання підприємницької діяльності слід терміново внести нову редакцію проекту закону «Про саморегулівні організації» з максимальним урахуванням положень модельного закону СНД «Про саморегулівні організації».

9. Теперішній занепад виробничого потенціалу Донбасу дає шанс для кардинальних змін у структурі та спеціалізації економіки регіону. Для цього доцільно розробити Стратегію структурної перебудови економік Донецької та Луганської областей і набір відповідних інструментів для реалізації цієї Стратегії, серед яких ключову роль має відігравати спеціальний фонд на кшталт Структурних фондів Європейського Союзу – Фонд реструктуризації Донбасу (ФРД). Стратегія має бути сфокусована на пошуку кластерів й ок-

ремим ніш посилення конкурентоспроможності великих, середніх та малих підприємств регіону, подальшому інтегруванні його в єдиний економічний простір країни, Європи та світу, вирішенні гострих соціально-економічних проблем областей та окремих депресивних територій, інноваційному партнерстві державних і регіональних органів влади, місцевого самоврядування, приватного бізнесу та громадськості. При забезпеченні високої якості процесу опрацювання такого документа, прозорості розробки та належного його оприлюднення Стратегія може стати дороговказом приватним інвесторам та фінансовим донорам, у тому числі міжнародним, для наповнення ФРД.

10. Після завершення бойових дій на сході країни велика кількість об'єктів житлового фонду й інфраструктури в Донецькій та Луганській областях потребуватиме капітального ремонту й оновлення. Це надає шанс для розвитку в зазначених областях МСБ у таких сферах економічної діяльності, як будівництво, промисловість будівельних матеріалів, ремонтні роботи тощо. Сприяння розвитку даних підприємств МСБ може включати такі заходи:

надання пільгових канікул ремонтним та будівельним малим та середнім підприємствам в обсягах робіт, що виконуються за регіональним та місцевим замовленнями;

перепрофілювання промислових майданчиків підприємств, що не працюють (наприклад, зупинених шахт), і створення промислових парків, зокрема для будівельних та ремонтних підприємств, які належать до МСБ;

пільгове кредитування таких суб'єктів для придбання матеріалів, техніки, замовлення проектних робіт тощо. З урахуванням того, що Донбас навіть за мирних часів відрізнявся високим рівнем захворюваності населення онкологічними, серцево-судинними, професійними захворюваннями, виробничим травматизмом, слід визнати за пріоритетне завдання розвиток МСБ у сферах медичних послуг, виробництва медичних препаратів, техніки, ортопедичних виробів. Розвитку фармацевтичної промисловості в регіоні сприятиме також наявність великої кількості хімічних підприємств, науково-дослідних організацій у сфері хімії та медицини. У перспективі є можливості для створення в регіоні кластера медичних послуг, підключивши також рекреаційні зони Донеччини та Луганщини.

7.7. Стимулювання розвитку публічно-приватного партнерства

На відновлення економічної та соціальної сфер у Донецькій і Луганській областях, у тому числі з використанням потенціалу МСБ, позитивний вплив матиме розвиток публічно-приватного партнерства (ППП), яке надає додаткові можливості приватному капіталу для отримання прибутку і підвищення конкурентоспроможності, а державі і регіону – для реалізації економічної політики, виконання пріоритетних завдань, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. З метою усунення недоліків вітчизняного законодавства та практичного впровадження механізму PPP необхідно вжити таких заходів:

- розробити єдиний підхід до формування механізму реалізації партнерської взаємодії держави і приватного сектору на національному та регіональному рівнях, адекватного новим ринковим умовам; удосконалити і гармонізувати нормативно-правове забезпечення розробки та реалізації проектів;

- розробити стандартизовану модель оцінювання проектів для реалізації PPP на стадії ініціювання (ідентифікації);

- удосконалити процедури надання державної підтримки для розробки та реалізації проектів PPP;

- запровадити контроль і моніторинг здійснення проекту як ключового етапу механізму реалізації партнерської взаємодії; створити єдину інформаційну систему щодо потенційних та діючих об'єктів PPP на державному, регіональному та місцевому рівнях;

- розробити систему управління у сфері державно-приватного партнерства (ДПП) із чітким розподілом повноважень між органами державної влади в рамках підготовки і реалізації проектів ДПП та координацією їх діяльності;

- створити міжрегіональні центри державно-приватного партнерства за участю державних і регіональних органів влади та представників бізнесу;

- створити міжвідомчу комісію з питань ДПП, до повноважень якої входитиме розробка концепції ДПП, техніко-економічне обґрунтування, розробка фінансової моделі, конкурсної документації, первинний аналіз й оцінка проектів ДПП, комплексна оцінка ефективності проекту. Для ефективного функціонування державно-при-

ватного партнерства необхідна насамперед розробка стратегії розвитку партнерської взаємодії держави та приватного сектору на національному і регіональному рівнях. Для розвитку інституціонального середовища у сфері ДПП доцільно затвердити «дорожню карту» (план заходів) щодо реалізації стратегії розвитку ДПП. Це потребує визначення державою цілей розвитку ДПП, пріоритетів, напрямів, масштабів діяльності та джерел фінансування реалізації стратегії. Обов'язковим елементом реалізації стратегії є встановлення вимог до учасників та розподіл обов'язків і повноважень між ними.

7.8. Упровадження біржових механізмів у систему державних закупівель товарів та послуг

Використання державних коштів у процесі відновлювальних робіт на Донбасі передбачає обов'язкове застосування Закону України «Про здійснення державних закупівель». Але тендерні торги – це лише один з етапів закупівель. Загалом же процес закупівель включає:

- 1) збір та аналіз інформації про якість товарів та послуг у регіоні; умови та гарантії їх якості та поставки; репутацію постачальників товарів та виконавців послуг;
- 2) проведення переговорів (торгів) про умови поставки (виконання); умови та строки поставки і приймання товарів, робіт (послуг); ціну договору;
- 3) підписання угоди з найкращим постачальником (виконавцем);
- 4) контроль виконання угод – якості та обсягів, строків та оплати; умов експлуатації, надання гарантій;
- 5) вирішення спорів у процесі виконання угод.

Витрати на виконання цих етапів є трансакційними і відносяться на собівартість. Саме вони і становлять об'єкт та мету корупції організаторів закупівель (торгів). Витрати в неорганізованому або монополюбно організованому ринку співставні з ціною закупівлі. А в сучасних спеціально організованих корупційних схемах тендерних закупівель (так звані «відкати») вони складають 30-50% від суми контракту.

З метою запобігання корупції та зниженню трансакційних витрат в Україні свого часу був ухвалений та постійно «вдосконалюється» Закон «Про здійснення державних закупівель». Проте цей закон, хоча і визначає закупівлю як придбання замовником товарів, робіт і послуг (абз. 3, п. 1. Ст. 1), але детально регулює лише процедуру проведення торгів у вигляді тендерів – конкурсних торгів (абз. 28, п. 1. Ст. 1). Основні питання процедури закупівлі: приймання товарів, робіт і послуг з кількості та якості – їх оплати він не регулює. Ці два основних питання постачання й оплати є головними напрямками роботи Міжнародної торгової палати згідно з її документацією (абз. 5,10, п. 1. Ст. 1). До цієї документації входить і проект контракту, в якому можуть бути норми, що допускають широке тлумачення замовником. Сам процес закупівлі здійснює комітет з конкурсних торгів (абз. 4, п. 4. Ст. 11), включаючи прийом і оплату товарів, робіт та послуг, або делегує ці функції своїм уповноваженим особам. Закон регламентує процедуру закупівлі тільки проведенням відповідних контрактних процедур (п. 1. Ст. 12), а своїх вимог до істотних умов контрактів не встановлює (Ст. 40). Моніторинг закупівель здійснює Уповноважений орган (абз. 2, п. 1. Ст. 8), але це лише моніторинг, а не контроль усієї процедури закупівлі: кваліфікації постачальників і постачання, приймання й оплати, дотримання умов гарантії і арбітражу суперечок. Таким чином, закон дозволяє замовникові отримувати неофіційну маржу від усіх його закупівель за допомогою підконтрольних тільки йому процедур і умов приймання й оплати товарів, робіт і послуг. Кожен учасник торгів, не домовившись із замовником поза тендером про маржу, ризикує отримати додаткові витрати при прийманні й оплаті товарів, робіт або послуг. Тому в тендері беруть участь, як правило, тільки ті, хто заздалегідь «вирішив питання» про реальні умови приймання й оплати. Тому всі процедури торгів, визначені в законі, можуть виконуватися бездоганно, але при цьому не забезпечити ні реальну конкуренцію постачальників, ні вибір кращого, ні кращі умови і ціни, ні відсутність корупції або маржі від закупівель.

Оптимально й ефективно, з найбільшою конкуренцією і найменшими трансакційними витратами закупівлі можуть бути здійснені на організованому ринку – товарній біржі, основними функціями якої є:

1) надання гарантій виконання зобов'язань учасниками торгів, передусім прийому товару за кількістю і якістю, його своєчасна оплата;

2) врегулювання суперечок;

3) встановлення стандартів на біржові товари, роботи і послуги;

4) встановлення правил торгів і акредитації їх учасників;

5) розробка та реєстрація типових контрактів;

6) котирування;

7) організація торгів;

8) інформаційна діяльність, надання актуальної та достовірної інформації.

Оснoву надійності біржі складає її кліринговий центр, який і забезпечує: приймання біржового товару згідно із стандартами його якості; організацію та облік розрахунків між сторонами і своєчасну оплату рахунків; гарантії дотримання договірних зобов'язань сторін. Кліринговий центр є третьою стороною всіх біржових контрактів і гарантом дотримання сторонами своїх зобов'язань. Кліринговий центр і його експерти несуть матеріальну та репутаційну відповідальність за якість і кількість товару, своєчасність розрахунків між сторонами. Тому з урахуванням цих нових сучасних вимог необхідно доопрацювати та прийняти нову редакцію закону «Про товарні біржі».

8. СТАН ДОВКІЛЛЯ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Оцінка стану довкілля у Донецькій області за 2012-2014 рр. заснована на результатах:

1) ретроспективного аналізу даних щорічних статистичних спостережень Державної служби статистики України по регіонах [72] у 2012-2013 рр. відносно емісії забруднюючих речовин в атмосферне повітря, спеціального водокористування та поводження з відходами;

2) попередньої оцінки та прогнозування рівня техногенного навантаження у 2014-2015 рр. на основі побудови кореляційно-регресійних (степеневих) залежностей між темпами промислового виробництва¹ та рівнем техногенного навантаження на довкілля – темпами викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел викидів, скидів забруднюючих стоків у природні водні об'єкти, утворення відходів I-III класів небезпеки.

Застарілі технології, що використовуються у промисловому комплексі області, зумовлюють високий рівень техногенного навантаження на довкілля. Це також підтверджується позитивною кореляцією між обсягами промислового виробництва та забрудненням довкілля (рис. 11). Серед інших регіонів України Донецька область посідає перші місця за обсягами викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел (у середньому 34% загального промислового викиду в Україні станом на 2012-2013 рр.); скидів забруднених стоків у природні водні об'єкти (у середньому 33% від загальноукраїнського показника у 2012-2013 рр.); п'яте та четверте місця за обсягом утворення відходів I-III класів небезпеки (у 2012 та 2013 р. відповідно в середньому 11% від загального утворення цих типів відходів).

Фінансово-економічна криза, що обумовила скорочення попиту на продукцію регіону, ускладнення політичної та економічної ситуації в країні, проведення АТО на території області призвели до

¹ Відповідно до прогнозу Quarterly Report Ukraine to Kremlin: Back off (July 2014) Investment Capital Ukraine LLC у 2015 р. передбачається зростання індексу промислового виробництва на 2%. Реально відбулося падіння більш ніж на 10%.

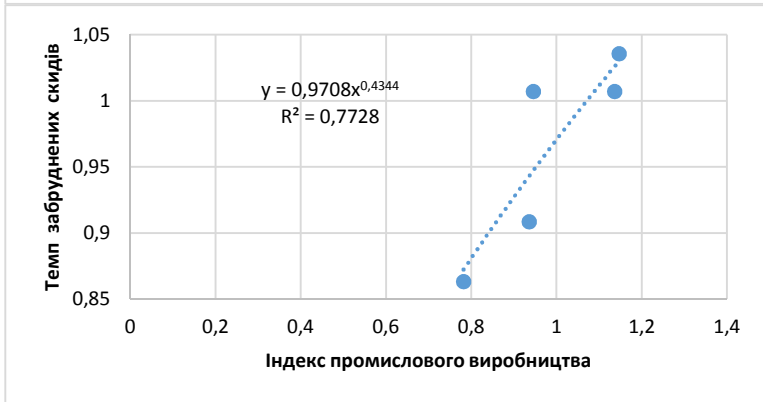
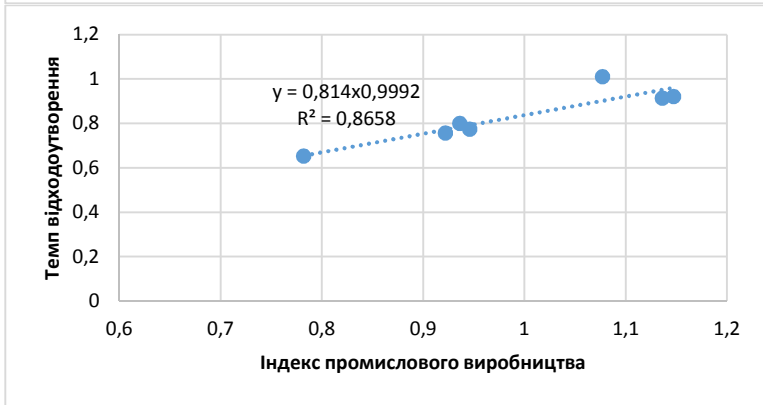
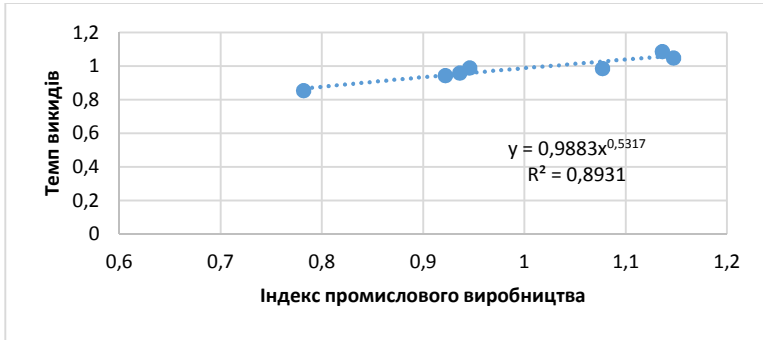

Рис. 11. Кореляційно-регресійні залежності між темпами промислового виробництва та темпами техногенного навантаження на навколишнє природне середовище в Донецькій області

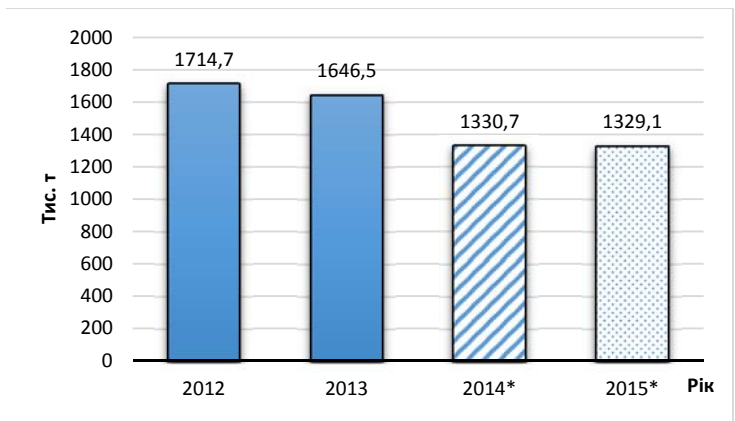
вкрай негативної динаміки промислового виробництва, що супроводжується не тільки скороченням виробництва, але і його масовою зупинкою. Це пояснює зменшення техногенного навантаження в Донецькій області. Зокрема, загальні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які на 88% складаються з емісії від стаціонарних джерел, скоротилися протягом 2012-2013 рр. на 1% та передбачається їх подальше скорочення у 2014-2015 рр. на 4 і 19% відповідно (рис. 12а). За якісним складом структуру викиду становлять діоксид сірки, діоксид азоту та парникові гази (оксид вуглецю, метан), що визнані небезпечними та мають гранично допустимі норми викиду.

Аналогічно за період 2012-2015 рр. на 10% зменшилися обсяги водозабору та водовідведення, відповідно скорочується обсяг оборотної та послідовно (повторно) використаної води¹ (близько 5%). Проте залишаються тенденції неефективного та нераціонального поводження із водними ресурсами як дефіцитним природним ресурсом². По-перше, зберігається надмірний рівень втрат води при транспортуванні – 23% водоспоживання. По-друге, незважаючи на зменшення обсягів забрудненого скиду у складі загального водовідведення у натуральному вираженні (рис. 12b), його питома вага залишається постійною – на рівні 39%.

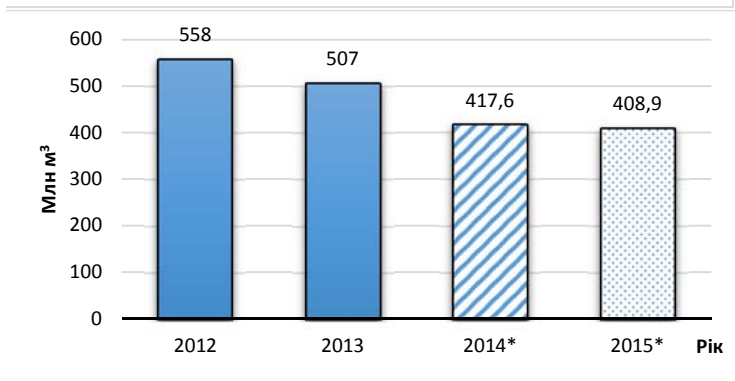
З урахуванням того, що за статистикою потужність очисних споруд відповідає потребам та навіть перевищує обсяги скидання зворотних вод (на 20%), наявність забрудненого скиду, який було скинуто без очищення або недостатньо очищено, є негативним маркером. Така практика триває впродовж довгого періоду (у 2006-2007 рр. частка забрудненого скиду сягала 83-85% водовідведення) та свідчить про усталеність використання неефективних технологічних процесів у регіоні.

¹ У 2013 р. за обсягами економії забору води за рахунок оборотного та повторно-послідовного водопостачання Донецька область посідала друге місце серед регіонів України.

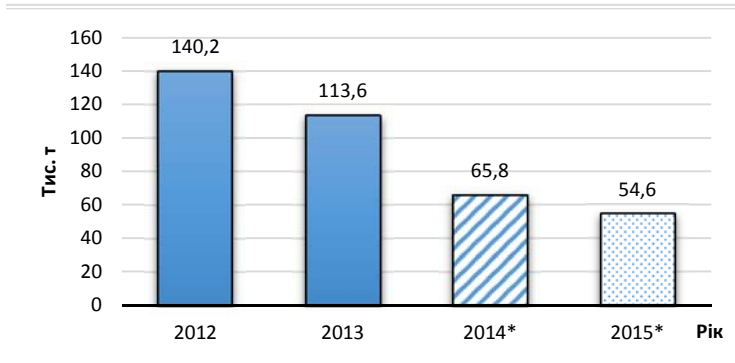
² Відповідно до міжнародної класифікації Донецька область належить до недостатньо водозабезпечених регіонів (наявність водних ресурсів становить менш ніж 1000 м³ на особу за рік).

а) викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

б) скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти

в) утворення відходів I-III класів небезпеки

* Попередня оцінка та прогнозні значення.

Рис. 12. Динаміка техногенного навантаження на природне середовище в Донецькій області у 2012-2015 рр.

У сфері поводження з промисловими відходами в області переважають відходи IV класу небезпеки (у 400 разів перевищують обсяги утворення більш токсичних відходів I-III класів небезпеки). Загалом на території регіону накопичено понад 53 млн т відходів IV класу небезпеки (18,5% загальної кількості наявних в Україні) та 755 тис. т відходів I-III класів (6%). Слід відзначити, що за обсягами утворення відходів IV класу частка Донецької області у складі відходоутворення в Україні поступово скорочується (на 1% щорічно), проте за обсягами утворення відходів I-III класів небезпеки навпаки – збільшується на 2%.

Відповідно змінюється динаміка рівня утилізації відходів. Утилізація токсичних відходів у 2012-2013 рр. зросла на 9% та становить 77% від обсягу відходоутворення, нетоксичних – знижується (на 2,6%) і складає 20% від їх утворення. Також згідно з виконаними розрахунками станом на 2014-2015 рр. прогнозується зменшення обсягів утворення відходів I-III класів небезпеки у 2 рази порівняно із 2012-2013 рр. (рис. 12с). Передусім це зумовлено порушенням традиційних виробничих ланцюжків низки великих підприємств хімічної, коксохімічної та металургійної галузей міст Макіївки, Донецька, Дзержинська, Маріуполя, Дружківки, Єнакієвого та Горлівки.

Крім згортання потужностей виробництва як основного джерела техногенного навантаження в регіоні, стала тенденція до скорочення техногенного навантаження зумовлена поступовим збільшенням (без урахування інфляції) інвестицій в охорону навколишнього природного середовища підприємствами, установами й організаціями (рис. 13).

Також слід відзначити, що співвідношення поточних витрат і капітальних інвестицій підприємств, установ і організацій на охорону та раціональне використання природних ресурсів здебільшого зберігається у пропорції 2:1. При цьому частка інвестицій у капітальний ремонт основних засобів природоохоронного призначення зменшилася з 29 до 16%. Частка капітальних інвестицій за рахунок державного та місцевих бюджетів була незначною та скоротилася з 9 до 5%.

Складна політична й економічна ситуація ускладнила реалізацію екологічних програм та гальмує розвиток ринку зелених товарів і послуг. Так, за даними звіту про результати роботи за 2014 р.

органу екологічної сертифікації та маркування знизилася динаміка виданих сертифікатів екологічної якості на багатьох підприємствах, переважно малого і середнього бізнесу [21]. Державні органи екологічного контролю в регіоні звітують щодо неможливості повноцінно здійснювати державний нагляд за дотриманням природоохоронного законодавства через фінансові та організаційні труднощі, ускладнення процедур перевірки екологічно небезпечних об'єктів [73].

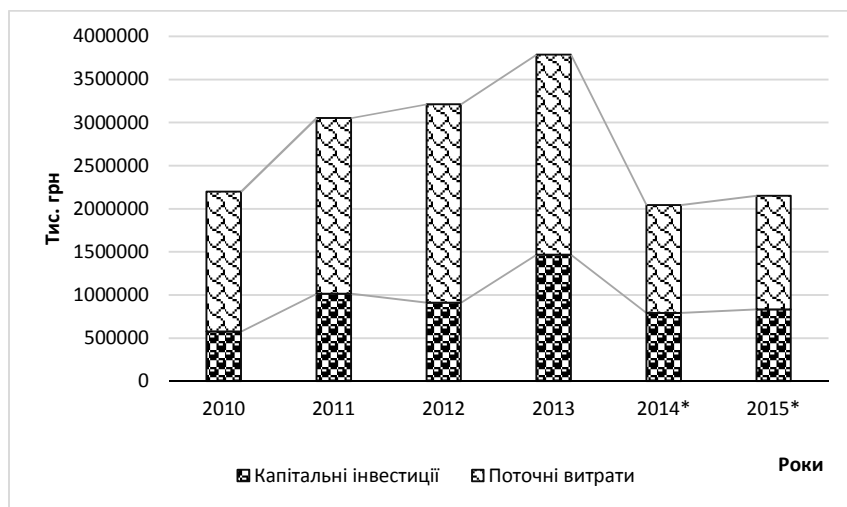

Рис. 13. Динаміка поточних витрат і капітальних інвестицій в охорону навколишнього природного середовища в Донецькій області

Природоохоронні заходи, що здійснюються місцевим самоврядуванням, у 2014 р. орієнтовані на модернізацію транспортного парку, проведення очисних робіт на водних об'єктах у межах населених пунктів, реконструкцію окремих ділянок каналізаційних систем, благоустрій паркових територій, просвітницьку діяльність, тобто здебільшого належать до заходів «кінця труби». Фактично можливість зменшувати техногенне навантаження «біля джерела» та реально вплинути на екологічну ситуацію є у великих підприємств, що безпосередньо продукують забруднення. Проте складна політично-економічна ситуація зменшує стимули для екологічно

орієнтованої модернізації основних фондів через зростання ризиків банкрутства і втрати активів.

Екологічні платежі демонструють спадну динаміку, що зумовлено зменшенням податкової бази – скороченням техногенного навантаження у натуральному вираженні.

Відповідно до п. 5 Перехідних та прикінцевих положень Бюджетного кодексу України розподіл екологічного податку між державними бюджетами всіх рівнів змінювався за такою схемою:

2012 р.: місцевий бюджет – 50%, обласний – 20, державний – 30%;

2013 р.: місцевий бюджет – 33,5%, обласний – 13,5, державний – 53%;

2014 р.: місцевий бюджет – 25%, обласний – 10, державний – 65%.

Тобто відбулося зміщення акцентів до переорієнтування фінансових потоків у сфері природокористування до державного бюджету. Проте, незважаючи на збільшення відсотка податкових надходжень від екологічного податку у 2014 р. з 50 до 65%, надходження до бюджетів усіх рівнів у 2014 р. зменшилися на 20% порівняно з 2013 р. (табл. 26).

Таблиця 26

Динаміка надходжень екологічних платежів до місцевого (м. Донецьк), обласного і державного бюджетів у 2012-2014 рр.

Рік	Надходження до бюджетів, тис. грн			Разом, тис. грн	% до попереднього року
	Місцевий (м. Донецьк)	Обласний*	Державний		
2012	22702,6	9081,0	13621,6	45405,2	
2013	21277,8	8574,6	33663,4	63515,8	140
2014	12672,4	5069,0	32948,2	50689,6	80

* Розраховані значення.

Таким чином, результати виконаного аналізу дозволяють констатувати, що зниження техногенного навантаження відбулося не внаслідок ефективної екологічної політики, а за рахунок катастрофічного скорочення обсягів промислового виробництва. Значне погіршення фінансово-економічного стану більшості підприємств регіону призведе до подальшого зменшення природоохоронної діяльності підприємств, що негативно позначиться на стані довкілля До-

нецької області. Активізація екологічно спрямованої діяльності вітчизняних підприємств можлива лише за умови припинення бойових дій та стабілізації економічного становища у країні. Подальший розвиток можливий згідно з принципами «зеленого» зростання, заснованого на впровадженні у практику екологічно орієнтованих директив ЄС, передбачених у Розділі 6 «Навколишнє природне середовище» (ст. 360-366, с. 189-191 Угоди) та додатках XXX-XXIX Угоди «Про асоціацію між Україною та Європейським Союзом»¹.

Комплексний підхід до вирішення завдання системної екологізації промисловості має ґрунтуватися на синтезі організаційного, адміністративного й економічного регулювання природоохоронної діяльності підприємств.

Адміністративний вплив доцільно спрямувати вбік посилення державного та громадського контролю за дотриманням природоохоронного законодавства. Пріоритетним завданням має бути створення «екологічно лояльних» інституціональних правил господарювання. В основу економічного механізму компенсації екодеструктивного впливу, виходячи з концепції збалансованого розвитку, слід покласти відомий принцип «забруднювач платить».

Стратегічними напрямками стабілізації екологічного ситуації в Донецькій області є:

відновлення промислового потенціалу на базі зміни технологічного укладу шляхом використання новітніх технологій із меншою енерго- та ресурсоемністю;

розробка та реалізація програми щодо розвитку поновлюваних джерел енергії;

оснащення стаціонарних джерел емісії забруднюючих речовин високоефективним очисним обладнанням відповідно до європейських норм гранично допустимих викидів;

орієнтація автотранспортної системи на використання екологічно безпечних видів палива;

продовження курсу щодо імплементації позитивного досвіду з упровадження інноваційних систем оборотного та послідовного водокористування;

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами – з іншої [74].

розробка та реалізація програми щодо оновлення і розширення водопровідного та каналізаційного господарства, підвищення потужності й ефективності діючих очисних споруд;

запровадження конкурсних програм і тендерів щодо розробки техногенних родовищ корисних копалин та утилізації кар'єрних і шахтних вод;

здійснення рекультивації техногенно порушених земель;

активізація діяльності регіональних «бірж відходів», розвиток технологій із рециклінгу промислових відходів, залучення широких верств населення до діяльності з окремого збору та утилізації твердих побутових відходів.

Пріоритетами вдосконалення існуючого економіко-екологічного механізму регулювання природокористування та природоохоронної діяльності в Україні мають стати:

підвищення нормативів екологічних зборів за забруднення навколишнього середовища та використання природних ресурсів до рівня, що практикується в ЄС; приведення системи технічного та технологічного регулювання у відповідність до європейських стандартів щодо екологічних вимог до якості продукції;

введення обов'язкового екологічного страхування правової відповідальності власників потенційно небезпечних об'єктів у зв'язку з необхідністю відшкодування збитків майну та здоров'ю третіх осіб, обумовлених негативним впливом промислової діяльності на якість навколишнього природного середовища;

формування регіональних економіко-екологічних кластерів, у межах яких контроль за рівнем негативного впливу на довкілля побудований на принципі «мильної бульбашки», тобто введенні міжнародної практики продажу прав на забруднення;

розробка і затвердження законопроектів щодо заборони поховання електротехнічних відходів, перенесення відповідальності за фінансування і створення систем щодо їх рециклінгу на виробників та продавців, введення пільгового режиму інвестиційної діяльності у сфері поводження з відходами.

9. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Категорії «сталий розвиток», «соціально-економічна політика», «економічна політика», «промислова політика», «стратегія» (різних рівнів – макро-, мезо-, мікро-), «модель розвитку» та ін. широко використовуються в усіх школах та наукових напрямках суспільних наук та мають свої особливості у відповідних дефініціях. В економічній науці та практиці акценти при їх визначенні та реалізації логічно робити на відносинах суб'єктів ринку у процесах виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Питання економічної політики, місії, стратегії як на макро-, так і на мікрорівнях вивчають великі наукові колективи: Інститут стратегічних досліджень, інститути економіки (у тому числі регіональні та галузеві) та прогнозування, інститути демографії, соціології та ін. На державному та регіональних рівнях в органах законодавчої та виконавчої влади створені відповідні комітети, колегії тощо, які координують та беруть безпосередню участь у формуванні різноманітних стратегій (на 5, 10, 15, 30 років і т.д.). Але до цього недостатньо залучаються науковці Національної академії наук, фахівці підприємств та органів місцевого управління, громадські організації.

Як правило, при розробці стратегій, програм тощо використовується метод «від досягнутого», а дані та прогнози дають діючі організації, зацікавлені у самозбереженні та саморозвитку. Це призводить до збереження існуючої структури економіки, промисловості, блокує структурні перетворення, перехід до нових, прогресивних технологічних укладів. Розробки деяких інститутів мають сучасні підходи, спрямовані на стратегію модернізації діючих сфер, галузей, провідних підприємств, інноваційні перетворення, формування нових напрямів економічної діяльності. Але практика фінансування нових напрямів економіки, промисловості тощо через традиційні галузі, інституції призводить до стримування бажаних напрямів розвитку, модернізації та інноваційного випереджаючого розвитку.

Економіка України залишається недостатньо розвиненою, експортоорієнтованою, такою, що випускає товари з низькою доданою вартістю, низькою наукоємністю тощо. Такі економічна політика та стратегія розвитку призвели до того, що станом на лютий-березень 2015 р., за даними опитування, проведеного Центром Ра-

зумкова, 67% опитаних в Україні вважають, що розвиток України відбувається в неправильному напрямі, 17,5% – позитивно оцінюють реформи, а інші – не визначилися (Радіо «Ера – ФМ», 24 березня 2015 р.), 40% відповіли, що за наявності лідера готові вийти протестувати на майдан. Це наслідок не стільки неякісних програм і стратегій, скільки невміння та небажання їх реалізувати.

Науковцями обгрунтовано стверджують, що необхідно від старого «класичного» підходу переходити до сучасного [1; 8; 10; 11; 75-80]. Автори джерела [75] поділяють думку А. Чанопера про те, що старий «класичний» підхід до формату стратегії реформ впливає із стратегії як визначення основних довгострокових цілей і завдань, а також затвердження плану дій і розподілу ресурсів, необхідних для досягнення даних цілей та передбачає:

акцент менеджменту на контролі за виконанням детально спланованого плану реалізації стратегії;

централізоване прийняття рішень – формування стратегічного плану імплементації стратегії на визначений строк;

надання переваги простим ієрархічним структурам, детермінізм у поведінці організації;

рішення не приймаються без детального складання плану – графіка дій із прогнозом їх ефекту на основі припущень;

обмежену можливість реагування на сигнали зовнішнього середовища. Можливість експерименту не передбачена.

Автори роботи [75] вважають, що необхідність у зміні підходу обумовлена тим, що сьогодні організації здійснюють діяльність у складних умовах, які є дуже динамічними і потребують швидкого прийняття рішень та постійної адаптації системи до нових умов навколишнього середовища, для якого характерні: глобалізація, підвищення рівня конкуренції, поява нових технологій, збільшення прозорості та швидкості обміну інформацією; менша прогнозованість зовнішнього середовища, впливу рішень на складні системи; збільшення волатильності на фінансових і товарних ринках.

Слід додати, що «класичний» підхід базується на стійких тенденціях функціонування колективів і суспільства, їх цінностей, менталітеті, інститутах. Значний розрив у рівні розвитку країн створюють між ними як партнерські відносини, так і відносини підпорядкування держав із слабкою економікою державам із сучасною

розвинутою економічною та фінансовою системами, союзу цих держав.

Можна погодитись, що в сучасному розумінні стратегія – це не скрупульозний план – графік дій, а визначення базових принципів та підходів для досягнення цільової моделі, вибраної окремою організацією, яка адаптується до динамічного середовища.

Сучасний підхід, який пропонується вищеназваними авторами, впливає з теорії Г. Мінсберга. Науковець зазначає, що стратегія – це загальна модель (зразок поведінки) у потоці дій або рішень. Вона потребує постійного навчання у процесі своєї реалізації, який базується на заздалегідь розробленому детальному плані, що постійно коригується і включає:

- спрямованість менеджменту на адаптації, навчання, відкритість та координацію між елементами системи;

- прийняття рішень експертами, динамічне коригування плану імплементації стратегії;

 - колективну дію на основі апробованих наукових принципів;

 - багатовимірні структури з розподілом влади з чітко окресленими зонами відповідальності;

 - прийняття рішень можливе навіть якщо менеджмент до кінця не може передбачити їх ефект (хоча і має очікування);

 - можливість системи швидко реагувати на зовнішні сигнали, в разі неможливості оцінити ефект від управлінських рішень – експериментувати [75, с. 2].

Ефективна стратегія – це якісно визначена й узагальнена модель із зазначенням базових принципів, обмежень, механізмів та ресурсів організації, необхідних для досягнення її довгострокових цілей, вибір якої залежить від результатів аналізу даних щодо поточного стану організації та її очікуваного стану після імплементації стратегії.

Вимоги до формату ефективної стратегії реформ у рамках сучасного підходу полягають у такому:

1. Концептуальний вибір: між різними співставними моделями та взаємовиключними стратегічними альтернативами; критичне ставлення до первинного стану; заснований на науковому підході (обґрунтування очікуваних результатів з урахуванням імовірних ризиків і можливостей впливу на них).

2. Цілі: комплексні якісні довгострокові цілі, на яких базується стратегія; ключові індикатори результативності (КІР), які ви-

користуються для аналізу проміжних етапів реалізації стратегії, а не як цільові показники.

3. Обґрунтованість: стратегія не має визначатися на основі віри, вірувань, припущень, побажань; заснована на аналізі сильних і слабких сторін, цінностей та переваг організації, наявних ресурсів, згідно з якими формуються очікування (останні можуть змінюватися при реалізації стратегії).

4. Навчання: навчання розробників та реалізаторів стратегії, їх швидка адаптація до зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, люди несуть відповідальність та можливе покарання не за свої помилки у процесі розробки та реалізації стратегії, а за те, що не навчаються на них.

5. Довіра: члени організації повинні використовувати однакові базові принципи та підходи до реалізації стратегії, щоб вона буда адекватною. Тому потрібна довіра між її учасниками.

6. Формат: ефективна стратегія – це не деталізовані «плани – графіки» чи «дорожні карти» (стара практика); це формалізація базових принципів, пріоритетів і підходів до діяльності та/або змін в організації, необхідних для досягнення поставлених довгострокових цілей.

Автори роботи [75, с. 4] в рамках сучасного підходу до формату стратегії сутність економічних реформ в Україні вбачають у такому:

у стратегії мають бути визначені чіткі комплексні цілі. Вони повинні стосуватися не тільки таких економічних категорій, як добробут або економічний розвиток, але і суспільних категорій, таких як відчуття справедливості, довіра, оптимізм, впевненість у собі;

цілі стратегії мають бути виражені у принципах, якими сторони повинні керуватися при реалізації стратегії. Принципи мають відображати реальну готовність сторін їх втілювати;

необхідно додатково визначити КІР для узгодження вихідних даних та результатів подальшого аналізу реалізації стратегії. При цьому потрібно уникнути використання таких індикаторів як цільових показників;

стратегія має містити обґрунтування вибору моделі суспільно-економічного устрою держави, а також аналізу передумов і наслідків її успішної імплементації;

визначення необхідних суспільно-економічних інститутів. План розбудови цих інститутів має стати однією з основних складових стратегій;

у стратегії мають бути зазначені основні обмеження, ресурси та механізми для її реалізації.

Критичний аналіз викладених положень свідчить, що їх використання на початку економічних реформ, реалізація, імплементація, коригування щодо неприйняття авторами «спланованих детальних планів», «дорожніх карт», «скрупульозних планів – графіків» тощо не є обґрунтованим і доцільним. Крім того, в аналізованому підході надто мало уваги приділяється підготовці кадрів і громадянського суспільства щодо розуміння ними сутності реформ (їх необхідності, довіри суспільства до активних осіб реформ, їх лідерів).

Реформи, їх стратегія та цілі мають бути якісними і «прозорими» для суспільства, а не лише для їх авторів, кожен етап повинен мати позитивний (навіть незначний) результат, їх реалізація має конкретизуватися суспільством, а реформатори повинні нести відповідальність перед суспільством. Недоцільно невдачі, прорахунки, збитки перекладати на «попередників», опозицію, зовнішні фактори. Зафіксувавши реальне положення, слід рухатись уперед, не очікуючи «затягування поясів», а забезпечуючи позитивні результати на кожному етапі. При цьому треба спиратися, перш за все, на власні ресурси, а не на допомогу інших країн, союзів, асоціацій, оскільки останні мають свої власні цілі, що не завжди співпадають з інтересами даної країни.

Використаємо наведену методику формування ефективної стратегії до реальної ситуації в Україні.

Перш за все потрібна об'єктивна оцінка становища України, її економіки, промисловості, суспільства. Як викладено вище, у I кварталі 2015 р. ВВП України ледве досягає 80% його рівня 1991 р., чисельність населення знизилась майже на 20%. Близько 7 млн працездатних громадян України знаходяться на заробітках у Європі та Росії. Втрачено Крим, частина Донбасу перебуває не під управлінням української влади. Економіка базується на клепто-олігархічній власності, має застарілу структуру промисловості та вкрай виснажені землі. Трудящі відчужені від виробничої власності, їх участь в управлінні економікою та суспільством знижується.

Протистояння населення деяких регіонів доведено до збройного конфлікту. Управління країни перебуває під активним впли-

вом інших держав і «чужоземних радників». Має місце тотальне ігнорування законів як «елітою», так і населенням, безвідповідальність усіх органів влади перед населенням, яке згідно з Конституцією формально є джерелом влади.

У результаті Україна в 2015 р. перебуває у вкрай скрутному становищі [76]. ВВП на душу населення ледве досягає 7500 дол., що у 2,5 раза менше, ніж у Росії та втричі, ніж у Польщі. За темпами зростання ВВП на душу населення (в середньому на рівні 1,7% рік до року за весь час незалежності) і за класифікацією МВФ із 130 країн групи «Emerging market and developing economics» Україна посідає 118 місце. Зовнішній борг наближається до рівня річного ВВП (96,4%).

У рейтингу щасливих країн унаслідок бідності, зневіри у своїх силах, втрати довіри Україна із 156 країн у 2013 р. посіла 87 місце. У 2015 р. цей показник буде значно гіршим, адже триває необ'явлена війна, вдвічі знижуються доходи переважно частини населення. За деякими оцінками, щорічне падіння ВВП із 90-х років складає в Україні від 0,8 до 1,4%. Внутрішня міграція становить (за різними оцінками) від 725 до 2500 тис. чол.; різко зменшується чисельність населення непідконтрольних Україні міст і районів Донбасу (м. Горлівка – із 276 до 170 тис. чол.; м. Докучаєвськ – із 30 до 8 тис. чол.). Інші міста Донбасу, підконтрольні українській владі, а також міста Харківської, Дніпропетровської, Запорізької областей та м. Київ перенаселені.

Суттєво зруйновано промислову інфраструктуру в таких містах, як Донецьк, Луганськ, Маріуполь, Слов'янськ, Іловайськ, Горлівка, Ясинувата, Дебальцеве, Шахтарськ, Торез, Первомайськ та ін. У Донецькій області зруйновано понад 1500 км автодоріг і залізничних доріг, на їх ремонт необхідно більше 5 млрд. дол.

Перелік негативів та негараздів можна продовжити. Але й цього достатньо, щоб показати, що в таких умовах неможливо очікувати на підтримку основною частиною населення України об'явлених реформ, які не несуть позитиву, а практично зведені на подальше падіння рівня життя населення.

Таким чином, приступаючи до реформ, треба сформулювати довіру населення як до самих реформ, так і до «реформаторів». Не можуть зарубіжні фахівці, тим більше ті, які не проявили себе навіть у своїх країнах, стати «батьками реформ» в Україні. Вони можуть

бути лише радниками, вносити пропозиції, які потребують широкого обговорення серед науковців і фахівців, доведені до свідомості народу, а їх виконання та реалізація (після відповідного затвердження) мають бути доручені вітчизняним фахівцям – державникам, які приймають на себе за це персональну відповідальність та періодично звітують широкій спільноті про перебіг виконання певних етапів. Уже з перших днів реалізації реформи повинні мати позитивні результати (навіть незначні) як економічного, так і соціального характеру.

Майже всі роки незалежності в Україні тривали процеси перерозподілу власності, деіндустріалізації, руйнування корпоративної та державної власності, виокремлення нових юридичних осіб із великих структур повного циклу виробництва товарів. Таким чином складалась нелегітимна олігархічна власність. Сировино-добувні підприємства розривали відносини з переробними вітчизняними підприємствами, виходячи із своєю сировинною продукцією і напівфабрикатами на світові ринки. Це ставило у складні умови вітчизняні галузі виробництва, які одержали проблеми із забезпеченням своїх підприємств сировиною та напівфабрикатами вітчизняних виробників.

Одночасно держава теж мала проблеми. Наприклад, до цього часу з України масово експортується деревина – кругляк. Як би ця деревина була використана на вітчизняних меблевих підприємствах, то вони не закрились би, що відбулося зараз. Зберіглася або навіть збільшилась би кількість робочих місць в Україні, а не у країн-експортерів. Крім того, ВДВ «кругляка» у 50 разів нижча, ніж у виготовлених із вітчизняної деревини меблів. Меблі, що імпортуються в Україну з країн-імпортерів української сировини, потребують на її купівлю валюти більше, ніж її було отримано за сировину. Тобто валютні надходження значно нижчі, ніж отримано було за експорт.

Такі процеси мають місце і в сільському господарстві (експорт насіння – імпорт олії; експорт грибів – імпорт консервованих грибів тощо), металургії (експорт сировини – імпорт прокату тощо), машинобудуванні та ін. Отже, постає необхідність формування підприємств повного циклу виготовлення готової продукції.

Формою реалізації у промисловості мають стати вертикально інтегровані структури (ВІС), побудовані за принципами ТНК. У ВІС є вертикально інтегрована власність (державно-корпоративна),

праця і виробничий капітал [76]. Інститути та інші суб'єкти ринкових відносин інтегруються в горизонтальні структури (горизонтально інтегровані структури – ГИС). Формою їх реалізації мають стати кластери, асоціації та ін., а переважною формою власності – державно-корпоративна власність.

Дані форми забезпечують широку участь населення і працівників у власності, управлінні виробництвом, суспільному житті. Такі перетворення передбачають перехід від ліберальної школи економічної науки, яка є провідною в Україні та постсоціалістичних державах, до кейнсіанської та інституціональної шкіл. Метою реформування суспільного укладу може бути рекомендовано формування державно-корпоративного укладу із превалюючою вертикально та системно-інтегрованою формою власності; суб'єкт власності – змішаний корпоративний власник; основна ланка відтворення – ТНК, ВІС, ГИС; цільова функція – додана вартість; масштаб планування – макроекономічний; фази індустріалізації – техно-тронна індустріалізація (вторинна); участь працівників у власності й управлінні – відкритий доступ, часткова участь у капіталі через акції [76, с. 12-13].

При цьому розвиток країни, її промисловості має відбуватися за рахунок власних ресурсів. Допомога інших держав, входження у союзи, асоціації мають далеко не вирішальне значення. На першому плані постають питання вирішення власних проблем, досягнення власних цілей, забезпечення високої якості життя власного населення, його самореалізації.

Ефективний ринок капіталу передбачає довіру між учасниками ринку та державою для того, щоб учасники ринку об'єднували свої капітали та не боялися їх інвестувати. Однак у нас спостерігається низька довіра до суспільних інститутів та влади: за результатами опитування у квітні 2014 р. майже 50% громадян дотримувалися думки, що дії нової влади насамперед спрямовані на захист її власних інтересів [75].

Рівень довіри має велике значення для вирішення проблеми державних фінансів. Дослідження вказують на те, що масштаб практики ухилення від сплати податків значною мірою залежить саме від рівня довіри як між економічними агентами, так і між економічними агентами та державою. Без підвищення рівня довіри бізнесу до держави знизити реальну детінізацію економіки неможливо.

В Україні рівень конкуренції на локальних ринках є одним із найнижчих у Європі. Останніми роками спостерігалося пригнічення конкурентів економічними суб'єктами, наближеними до влади.

При новій економічній системі ефективний ринок капіталу, як і будь-який інший ефективний ринок, передбачає вільну конкуренцію – як за капітал, так і за активи для його інвестування.

Конкуренція на ринку капіталу призводить до ліквідації «надприбутків». Таким чином, інвестор отримує тільки справедливую дохідність на вкладений капітал і відповідно відбувається ефективний перерозподіл ресурсів, у результаті чого розвиваються найбільш ефективні сектори економіки.

Підвищення рівня якості кадрів значно залежить від підвищення рівня конкуренції – як у бізнесі, так і в політиці.

Учасники ринку повинні розуміти, що вони мають приблизно однакову (симетричну) інформацію щодо «товару» (об'єкта угоди).

Інакше виникає ринок лимонів – модель ринку, функціонування якого порушено внаслідок проблеми асиметричності інформації між «покупцем» та «продавцем».

На таких ринках у продавців з'являється стимул виставляти на продаж товари низької якості, оскільки висока якість створює репутацію в основному не конкретному торговцеві, а всім продавцям на ринку. У результаті виникає тенденція до зменшення як середньої якості товарів, так і розмірів ринку. Поточний стан ринку капіталу в Україні відповідає саме цій моделі.

Для забезпечення ефективності ринків держава повинна встановлювати норми розкриття інформації та реалізовувати прозору державну політику.

Викладені принципи мають реалізовуватися в інтересах держави та за рахунок ресурсів держави.

Вектор співпраці з іншими державами, союзами, асоціаціями тощо має бути спрямований до тих суб'єктів, більш плідне співробітництво з якими дає найбільший ефект та стимули розвитку вітчизняної економіки, реалізації її суспільно-економічних цілей. У моделі Україна розглядається як єдине суспільство, територія, підпорядковані єдиному центру, фінансово самодостатні регіони, що перебувають у мирних відносинах як між собою, так і з центральною владою.

ПІСЛЯМОВА

Складний соціально-економічний стан України, обумовлений системною кризою, погіршується. Незважаючи на значні втрати економіки, нижньої точки падіння ще не досягнуто. Незначні фінансові ресурси, наявні у державі, та допомога інших країн витрачаються переважно на зброю, оснащення військ, АТО. Завантаження до цілодобового режиму роботи підприємств ВПК не створюють ВВП та не насичують внутрішній ринок товарами. Фактично це є перерозподіл бюджетних коштів на користь ВПК, який руйнує внутрішній ринок товарів народного споживання.

Перше, що треба зробити, – це завершити АТО та встановити мир в Україні. Після цього активно здійснювати відбудову зруйнованих виробництв, промислової та громадської інфраструктури, виведення суспільства із соціальної кризи, а населення південно-східних регіонів – із гуманітарної катастрофи.

Відроджуючи зруйновані об'єкти, необхідно розробляти концепцію подальшого розвитку та розбудови держави і суспільства. Доцільно відмовитися від сучасного монетарного лібералізму як економічного мейнстріму, переходити до кейнсіанського та інституціонального напрямів побудови економіки, від олігархічної власності – до державно-корпоративної, від пропаганди протиріч між державами, регіонами, різними конфесіями та націями – до примирення, консенсусу. Демократію слід розглядати не як підпорядкування меншості більшості, а як урахування всіх поглядів та прийняття рішень на основі консенсусу. Усе це необхідно перекласти «мовою дій», на «дорожні карти», програми тощо, за виконання яких має бути введена персональна відповідальність уповноважених осіб.

Необхідно швидко переходити до створення корпорацій (структур) із завершеним циклом виробництва товарів для внутрішнього та світових ринків. Вони мають стати основою відбудованої економіки. Із залученням наукової спільноти слід розробити індикативні плани та програми розвитку економіки України принаймні до 2030 р., виділивши проміжні та річні етапи. Названі програми після широкого обговорення, референдумів мають бути прийняті Верховною Радою України та мати статус Закону України.

Певне місце у всіх програмах, прогнозах, планах має належати проблемам Донецької та Луганської областей. Аналіз промислового потенціалу Луганської та Донецької областей станом на початок 2015 р. дозволяє зробити висновки і пропозиції щодо виходу їх із кризи та створення нормальних умов діяльності підприємств на їх територіях.

1. Економічний і промисловий потенціал Донецької та Луганської областей до початку військово-політичного конфлікту, що розгорнувся на їх територіях, становив основу господарського комплексу цих регіонів та посідав важливе місце в економіці України – їх частка у структурі національного ВВП складала близько 17%, експорту – більше 23, забезпеченні видобутку кам'яного вугілля – більше 75, виробленні електроенергії – близько 15%.

2. Донецька і Луганська області входили до групи регіонів України з високим рівнем промислового розвитку. Їх вигідне географічне розташування, близькість до великих сировинних районів та промислових центрів, доступ до ринків Східної Європи (Донецька область), а також наявність розвиненої мережі залізниць, транзитних магістралей (Луганська область), розвиненої інфраструктури та промисловості сприяють виробництву та збуту продукції.

3. Унаслідок бойових дій на території Луганської та Донецької областей, руйнувань транспортної та енергетичної інфраструктури підприємства змушені були призупинити або припинити виробничий процес. З початку військово-політичного конфлікту виробництво знизилося у всіх основних видах промисловості в Донецькій (на 25%), Луганській (33%) областях і в цілому в Україні (на 6%). Результатом цього стало зниження обсягів експорту Луганської та Донецької областей удвічі.

4. Станом на 01.03.2015 р. у Донецькій області пошкоджено або зруйновано більше 10 тис. об'єктів на суму майже 3 млрд грн. Це 7409 об'єктів житлового будівництва, 1346 об'єктів електропостачання, 62 – теплопостачання, 58 – водопостачання, 848 – газопостачання, 19 – каналізаційного господарства. Крім цього, постраждали 70 закладів охорони здоров'я, 176 загальноосвітніх шкіл, 86 дошкільних закладів, 28 професійно-технічних, 19 вищих навчальних закладів, 26 об'єктів фізичної культури і спорту, 54 установи культури. Дістали пошкодження 128 об'єктів дорожньо-транспортної ін-

фраструктури, 66 об'єктів промисловості, 95 підприємств торгівлі, 4 банківські установи та 123 об'єкти інших сфер економіки.

5. У цілому в Донецькій та Луганській областях тільки на вересень 2014 р. було пошкоджено або зруйновано 217 об'єктів освіти, 45 – охорони здоров'я, 51 – культурного та спортивного призначення, 81 адміністративний будинок, 14 об'єктів торгівлі, 132 промислових об'єкти. Зруйновано (пошкоджено) 962 км автомобільних доріг загального користування, 24 мости, 483 об'єкти залізничної інфраструктури.

6. Станом на кінець лютого 2015 р. фактичний збиток, завданий Луганській області, становить 4,4 млрд грн. Сума, необхідна на відновлення об'єктів житлово-комунального господарства на звільнених територіях, – 1,1 млрд грн. За різними оцінками, збиток від руйнувань, заподіяних Донецькій та Луганській областям унаслідок бойових дій, становить від 5 до 12 млрд грн.

7. Проблеми в енергетичному комплексі Донецької та Луганської областей, пов'язані з пошкодженням об'єктів електропостачання, несуть загрозу втрат промислових активів країни. В Україні половина всієї електроенергії виробляється вугільними тепловими електростанціями, 50% з яких розташовані в Донецькій і Луганській областях. Пошкодження високовольтних ліній 220 і 330 кВ можуть призвести до виходу всіх потужностей регіону із загальної енергосистеми, що, у свою чергу, спричинить дефіцит електроенергії в усій Україні.

8. Аналіз публікацій, виступів і заяв політиків, фахівців в енергетичній галузі дозволив у контексті окреслених проблем встановити напрями їх вирішення. Необхідні та першочергові кроки полягають у такому:

продовження пошуку та впровадження в дію політичних й економічних рішень, що сприяють остаточному припиненню бойових дій на територіях Луганської та Донецької областей;

прогнозування (розробка сценаріїв) подальшого розвитку ситуації у промисловості Донецької та Луганської областей і розробка зустрічних заходів та способів реагування;

розробка етапів реалізації закону «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», зокрема розробка законопроекту «Про економічний режим здійснення господарської та інвестиційної діяльності в

окремих районах Донецької та Луганської областей», спрямованого на переорієнтацію промислового потенціалу і відновлення об'єктів промисловості, транспортної та соціальної інфраструктури, житлового фонду, створення нових робочих місць і залучення інвестицій; розробка реабілітаційно-відновлювальних заходів, спрямованих на відновлення промисловості Луганської та Донецької областей;

розробка заходів, спрямованих на відновлення транспортної інфраструктури в регіонах;

формування джерел фінансування заходів, спрямованих на відновлення промисловості Луганської та Донецької областей і розробка механізму раціонального та цільового їх використання.

Викладені пропозиції мають сприяти поліпшенню врегулювання стану в Україні, її регіонах, стати відправним пунктом позитивних перетворень в економіці, початком виходу її із системної кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Омаров Ш.А. Стратегія сталого розвитку регіонів України: оцінка та прогнозування: монографія / Ш.А. Омаров. – Харків: ІН-ЖЕК, 2014. – 288 с.

2. Про стратегію сталого розвитку "Україна – 2020", Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України № 5/2015 12 р. від січня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/5/2015>.

3. «Програма діяльності Кабінету Міністрів України»: затверджена 11 грудня 2014 року № 26-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/26-19>.

4. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.

5. Лагутин В.Д. Экономическая политика государства: сущность, этапы, механизмы / В. Д. Лагутин // Экономическая теория. – 2006. – № 4. – С. 16-26.

6. Перехідна економіка: підручник / за ред. В.М. Гейця. – К., 2003. – 591 с.

7. Силюк Т.С. Государственная экономическая политика: учебно-методический комплекс / Т.С. Силюк. – Брест: Изд-во БрГУ, 2014. – 115 с.

8. Ведута Е.Н. Стратегия и экономическая политика государства: учеб. пособие / Е.Н. Ведута. – М.: Академический проект, 2004. – 456 с.

9. Экономическая теория: учеб. для студ. высш. учеб. заведений / под ред. В.Д. Камаева. – 8-е изд., перераб. и доп. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 640 с.

10. Киндзерский Ю. Проблемы промышленного развития и несостоятельность промышленной политики в Украине / Ю. Киндзерский // Общество и экономика. – 2012. – № 7-8. – С. 80-100.

11. Черников А. Экономическая политика Украины. Когда же она появится / А. Черников // Зеркало недели. – 2013. – № 24, 26 июня.

12. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции / Дж. Стиглиц. – М.: Мысль, 2003. – 301 с.

13. Губанов С. Вероятна ли мировая рецессия – 2012? / С. Губанов // Экономист. – 2012. – №1. – С. 3-10.

14. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2014. – 200 с.

15. Обсяг реалізованої промислової продукції за січень-грудень 2013 року та індекс обороту (реалізації) в Україні [Електронний ресурс] // Експрес-випуск 30.01.2014 № 57/0/03.1 вн-14. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

16. За что воюют: 20 важных для Украины городов на востоке [Электронный ресурс] // Forbes. – Режим доступа: <http://m.forbes.ru/article.php?id=256671>.

17. Донецкая область [Электронный ресурс] // Каталог ведущих предприятий Украины. Украина сегодня. – Режим доступа: <http://www.rada.com.ua/rus/RegionsPotential/Donetsk/>.

18. Луганская область [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukrgold.net/index.php/ru/luganskaya-oblast>.

19. Дані Головного управління статистики у Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua>

20. Деякі дані по промисловості та соціально-економічному розвитку Луганської області обмежуються показниками за травень-місяць 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lg.ukrstat.gov.ua.

21. Индексы промислової продукції регіонів України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.

22. Самаева Ю. Промышленность Донбасса: военные потери [Электронный ресурс] / Ю. Самаева, Р. Иванченко // Зеркало недели. Украина. – 2014. – № 25. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/promyshliennost/promyshlennost-donbassa-voennye-poteri_.html.

23. Обсяг реалізованої промислової продукції за регіонами за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

24. Промышленное производство Донецкой области за 2014 г. уменьшилось на 31,5%, а в декабре достигнут прирост по

сравнению с предыдущим месяцем на 3,2 % [Электронный ресурс] / Головне управління статистики у Донецькій області // Прес-бюлетень. – 2015. – № 1. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua>.

25. Соціально-економічне становище Луганської області за січень-травень 2014 року [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Луганській області. – Режим доступу: www.lg.ukrstat.gov.ua.

26. Підсумки роботи промисловості регіону за січень-травень 2014 року [Електронний ресурс] // Експрес-випуск. – 2014. – № 330 / Головне управління статистики у Луганській області. – Режим доступу : www.lg.ukrstat.gov.ua.

27. Цена войны: экономические и социальные последствия конфликта на Донбассе [Электронный ресурс] / Информационно-аналитический центр СНБО. – Режим доступа: <http://mediarnbo.org/2014/09/17/tsena-voynyi-ekonomicheskie-i-sotsialnyie-posledstviya-konflikta-na-donbasse/?l>.

28. В Донецкой области повреждено или разрушено более 10 тысяч объектов [Электронный ресурс] / Пресс-служба Донецкой областной государственной администрации. – Режим доступа: <http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iface=Public&cmd=view&args=id:24598>

29. Ситуация в Луганской области: ущерб от военных действий составляет 4,4 млрд грн [Электронный ресурс] / Пресс-служба Донецкой областной государственной администрации / Информационное агентство СХІD.info . – Режим доступа: <http://cxid.info/situaciya-v-luganskoj-oblasti-uscherb-ot-voennyh-deystviy-sostavlyaet-4-4-mlrd-grn-n120481>.

30. Гламаздин В. Энергосистема Донбасса. Проблемы локальные – последствия глобальные [Электронный ресурс] / В. Гламаздин / Центр досліджень енергетики. – Режим доступа: <http://eircenter.com/ua-analitik/energosisistema-donbassa-problemyi-lokalnyie-%E2%80%93-posledstviya-globalnyie%E2%80%A6/>.

31. Итоги работы металлургических предприятий Донецкой области в феврале [Электронный ресурс] / Пресс-служба Донецкой областной государственной администрации. – Режим доступа: <http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iface=Public&cmd=view&args=id:24753>.

32. Артснаряд повредил аглофабрику ММК имени Ильича [Электронный ресурс] / Метінвест. – Режим доступа: <http://ilyichsteel.metinvestholding.com/ru/press/news/show/3504>.

33. Шахти: дешевше закрити чи реформувати? [Електронний ресурс] / Конфедерація вільних профспілок України. – Режим доступу: <http://kvpu.org.ua/uk/news/7/3844/shakhti:-deshevshe-zakriti-chi-reformuvati>.

34. Гламаздин В. Дайте угля: ждет ли украинские теплоэлектростанции остановка [Электронный ресурс] / В. Гламаздин / Центр досліджень енергетики. – Режим доступа: <http://eircenter.com/ua-analiitika/dajte-uglya-zhdet-li-ukrainskie-teploelektrostantszii-ostanovka/?key=tags&tag=%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%8C>.

35. Регіони України за 2008 рік: стат. зб.; за ред. О.Г. Осауленка. – Ч. II / Держкомстат України. – К., 2009. – С. 134-137.

36. Регіони України за 2012 рік: стат. зб.; за ред. О.Г. Осауленка. – Ч. II / Держкомстат України. – К., 2013. – С. 171-173.

37. Регіони України за 2012 рік: стат. зб.; за ред. О.Г. Осауленка. – Ч. I / Держкомстат України. – К., 2013. – С. 47-48.

38. Обсяг реалізованої промислової продукції за регіонами за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

39. Основні засоби України у 2010 році [Електронний ресурс]: стат. бюл. // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

40. Офіційний сайт громадської організації «Громадська ініціатива» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://реестр.укр/ru/>.

41. Офіційний сайт газети «Дзеркало тижня» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/UKRAINE/sostavlen-spisok-obektov-razrushennyh-v-rezultate-boev-v-doneckoy-oblasti-152508_.html.

42. На восстановление промпредприятий Луганщины нужны миллиарды (список) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт газети «Дзеркало тижня» – Режим доступу: http://zn.ua/UKRAINE/navosstanovlenie-promyshlennosti-luganschiny-nuzhno-400-mln-grn-i-170-mln-doll-153110_.html.

43. Міграційний рух населення за січень-червень 2011 року» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

44. Міграційний рух населення за січень-червень 2010 року» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

45. Заробітна плата найманих працівників Донецької області за липень 2014 року [Електронний ресурс]: експрес-випуск // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

46. Обсяг реалізованої промислової продукції за регіонами за 2014 рік (уточнені дані) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

47. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2013 році [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: http://donetskstat.gov.ua/statinform/str_zmini1.php?dn=2013.

48. Обсяг реалізованої промислової продукції за січень-грудень 2014 року та індекс обороту (реалізації) в Україні [Електронний ресурс] / Експрес-випуск 30.01.2015 р. № 41/0/03.1вн-15. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

49. Підсумки роботи промисловості Донецької області за 2014 рік (індекси промислової продукції за основними видами діяльності) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: http://donetskstat.gov.ua/express/index_n.php?dn=0115.

50. Соціально-економічне становище Донецької області за січень 2015 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/>.

51. Обсяг реалізованої промислової продукції за січень 2015 року та індекс обороту (реалізації) в Україні [Електронний ресурс] / Експрес-випуск 02.03.2015 р. № 105/0/03.1вн-15. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

52. Дані державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Державна служба статистики. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.

53. Головне управління статистики у Донецькій області [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/region/ek.php?dn=0115http>.

54. Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території. 18 січня та 4 березня 2015 року [Електронний ресурс] // Державна служба України з надзвичайних ситуацій. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/news/34232.html>.

55. Небоевые потери: во что обходится АТО [Электронный ресурс ресурс] // Информационное агентство МинПром. – Режим доступа: minprom.ua/page3/news176355.html.

56. Стан виплати заробітної плати працівникам на 1 січня 2015 року [Електронний ресурс] // Головне управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/region/ek.php?dn=0115http>.

57. Витрати та ресурси домогосподарств України за 2013 рік [Електронний ресурс] // Державна служба статистики. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.

58. Витрати та ресурси домогосподарств України за III квартал 2014 р. [Електронний ресурс] // Державна служба статистики. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.

59. Порошенко обнародовал число погибших на Донбассе военных и мирных жителей [Електронний ресурс] // Факти. – Режим доступу: <http://fakty.ua/195159-poroshenko-obnarodoval-chislo-pogibshih-na-donbasse-voennyh-i-mirnyh-zhitelej>.

60. Україна в 2014 р. скоротила видобуток вугілля на 22,3% – до 65 млн т. – Міненерго [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство РБК Україна. – Режим доступу: <http://tek.rbc.ua/ukr/ukrainav-2014-g-sokratila-dobychu-uglya-na-22-3---do-65-mln-t---09022015133200>.

61. Добыча угля в Украине в 2012 году увеличилась на 4,8% [Электронный ресурс] // Сайт «Угольная отрасль». – Режим до-

ступа: http://coalnews.ucoz.ru/news/dobycha_uglja_v_ukraine_v_2012_godu_ovelichilas_na_4_8/2013-01-13-5431.

62. Україна в 2013 году сократила добычу угля на 3% [Электронный ресурс] // Сайт «Угольная отрасль». – Режим доступа: http://coalnews.ucoz.ru/news/ukraina_v_2013_godu_sokratila_dobychu_uglja_na_3/2014-02-23-7189.

63. Підсумки роботи промисловості області [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/pres/presreliz.php?dn=0115&number=0>.

64. Підсумки роботи промисловості Луганської області [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Луганській області. – Режим доступу: http://www.lugastat.lg.ua/expres/graf_2014g.php.

65. Виробництво електроенергії в об'єднаній енергосистемі (ОЕС) України у 2014 році скоротилося на 5,8% [Електронний ресурс] // Кореспондент. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3472367-ukraina-u-2014-rotsi-znyzyla-vyrobnytstvo-elektroenerhii-na-58>.

66. Україна в 2013 р. скоротила виробництво електроенергії на 2,3% [Електронний ресурс] // Інформаційний портал «Вкурсе». – Режим доступу: <http://vkurse.ua/ua/business/sokratila-proizvodstvo-elektroenergii-na-2-3.html>.

67. Виробництво електроенергії в Україні в 2012 році зросло на 2,2% – до 198 млрд кВт·год [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство «Уніан». – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/energetics/740559-virobnitstvo-elektroenergiji-v-ukrajini-v-2012-rotsi-zroslo-na-22-do-198-mlrd-kvt-god.html>.

68. В Донецкой области снизилось потребление электроэнергии [Электронный ресурс] // Информационный портал «ЗаДонбасс». – Режим доступа: http://zadonbass.org/news/events/message_60401.

69. Расклад на энергетику: за что воюют на Донбассе [Электронный ресурс] // Информационный портал «Бин». – Режим доступа: <http://bin.ua/news/economics/economic/167572-rasklad-na-energetiku-za-cto-voyuyut-na-donbasse.html>.

70. Зуївська ТЕС може зупинитися через заблоковані поставки вугілля [Електронний ресурс] // Інформаційний портал «Захід». – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?zuyivskates_mozhe_zupinitisya_cherez_zablokovani_postavki_vugillya&objectId=1342764.

71. Аналіз споживання електроенергії в Україні за 2013 рік [Електронний ресурс] // Державне підприємство Національна енергетична компанія «Укренерго». – Режим доступу: http://www.ukrenergogov.ua/ukrenergogov/control/uk/publish/article?art_id=148068&cat_id=35381.

72. Звіт про результати роботи за 2014 рік [Електронний ресурс] // Орган екологічної сертифікації та маркування. – Режим доступу: <http://www.ecolabel.org.ua/about/zvity/zvity-2014.html>.

73. Державна Азовська морська екологічна інспекція звітує про результати роботи у 2014 році [Електронний ресурс] // Державна екологічна інспекція України. – Режим доступу: <http://dei.gov.ua/2012-01-22-11-53-44/2012-01-22-11-47-42/ostanni-novini/2373-derzhavna-azovska-morska-ekolohichna-inspektsiia-zvituie-pro-rezultaty-roboty-u-2014-rotsi.html>.

74. Association agreement between the European Union and its member states, of the one part // European External Action Service // Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535.

75. Стратегія економічних реформ FYA Capital [Електронний ресурс] // Компанія ТОВ «ЕйВайЕйКепітал». – Режим доступу: http://ayacapital.com/uploaded/overviews/denied/141114-AYA_Capital-Strategy_of_Reforms_full.pdf.

76. Губанов С. Неоиндустриализация России и нищета саботажной критики / С. Губанов // Экономист. – 2014. – №4. – С. 3-22.

77. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук, Т.І. Артьомова та ін.; за ред. Л.В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.

78. Булеев И.П. Трансформация общества и экономика: опыт и перспективы: монография / И.П. Булеев; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2006. – 336 с.

79. Дерегулювання економіки: проблеми та перспективи: монографія; за заг. ред. М.О. Кизима, Ю.Б. Іванова. – Х.: ІНЖЕК, 2014. – 288 с.

80. Некоторые аспекты выбора вектора интеграции Украины: монография / А.И. Амоша, И.П. Булеев, Н.Е. Брюховецкая и др. / НАН Украины; Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 184 с.

81. Підсумки роботи промисловості України за січень 2015 року [Електронний ресурс] / Експрес-випуск 18.02.2015 № 73/0/03.1вн-15. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Додаток 1

Динаміка основних показників економічної діяльності металургії Донецької області та України у 2012-2014 рр.¹

Показники	Роки			2013/2012, %	2014/2013, %
	2012	2013	2014		
Донецька область					
Обсяг реалізованої металургійної продукції, млрд грн	78,1	67,8	69,3	86,8	102,2
Частка металургії в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	35,1	33,0	38,6	-	-
Індекс металургійного виробництва, % до попереднього періоду	85,0	93,7	72,3	-	-
Обсяг виробництва основних видів металургійної продукції, у тому числі:					
чавун, млн т	12,3	12,9	10,1	104,6	78,2
сталь, млн т	13,9	13,3	9,8	95,6	73,8
прокат готовий, млн т	8,0	7,5	5,3	93,6	71,3
труби та трубки, профілі порожнисті зі сталі, тис. т	528,3	407,4	341,4	77,0	83,8
Обсяг експорту металопродукції, млн дол.	8863,3	7962,6	6412,6	89,8	80,5
Частка металопродукції в загальному обсязі товарного експорту, %	62,7	64,2	76,3	-	-
Обсяг імпорту металопродукції, млн дол.	658,5	877,4	269,9	133,2	30,8
Частка металопродукції в загальному обсязі товарного імпорту, %	12,5	14,4	12,7	-	-
Обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол.	560,2	574,6	347,8	102,6	60,5
Частка металургії в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій, %	18,8	16,4	13,6	-	-
Україна					
Обсяг реалізованої металургійної продукції, млрд грн	209,3	198,3	227,4	94,7	114,7
Частка металургії в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	18,8	17,9	19,2	-	-
Індекс металургійного виробництва, % до попереднього періоду	94,8	94,2	85,1	-	-
Обсяг виробництва основних видів металургійної продукції, у тому числі:					
чавун, млн т	28,5	29,0	24,8	102,1	85,3
Сталь, млн т	33,1	33,2	27,1	100,3	82,7
прокат готовий, млн т	18,5	17,8	14,4	96,6	81,0
труби та трубки, профілі порожнисті зі сталі, млн т	2,2	1,8	1,5	82,7	84,1
Обсяг експорту металопродукції, млн дол.	18885,1	17571,1	15235,5	93,0	86,9
Частка металопродукції в загальному обсязі товарного експорту, %	27,5	27,7	28,3	-	-
Обсяг імпорту металопродукції, млн дол.	5246,8	5005,9	3322,5	95,4	67,1
Частка металопродукції в загальному обсязі товарного імпорту, %	6,2	6,5	6,1	-	-
Обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол.	6157,0	6270,5	5538,3	101,8	88,3
Частка металургії в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій, %	11,3	10,8	12,1	-	-

¹ Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Донецькій області [53].

Додаток 2

Основні показники машинобудівних підприємств
Донецької та Луганської областей

Показники	Роки			2013/ 2012, %	2014/ 2013, %
	2012	2013	2014		
1	2	3	4	5	6
Донецька область					
Обсяг реалізованої машинобудівної продукції, тис. грн	24892056	17215220,1	9518722,9	69,2	55,3
Частка продукції машинобудування в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	11,2	8,4	5,3	-	-
Індекс машинобудівного виробництва, % до попереднього періоду	96,4	78,8	58,9	-	-
Обсяг виробництва основних видів машинобудівної продукції, у тому числі:					
конвертери і машини ливарні, шт.	3669	1485	430	40,5	29
валки для прокатних станів, шт.	1937	1915	1550	98,9	80,9
підйомники, елеватори і конвеєри безперервної дії для підземних робіт, шт.	152	148	74	83,1	50,3
холодильники-морозильники комбіновані, шт.	274637	244076	226665	88,9	92,9
машини пральні та машини для сушіння одягу побутові, шт.	43350	30241	28362	69,8	93,8
плити кухонні газові, шт.	552043	445897	327520	80,8	73,5
трансформатори електричні, шт.	1410	1234	1009	79,2	81,8
апаратура електрична, тис. шт.	1346,1	69,6	2	76	71,4
вагони вантажні та вагони-платформи, залізничні або трамвайні, несамхідні, шт.	16964	12175	1203	71,7	9,9
Обсяг експорту продукції машинобудування, тис. дол.	1704093	1302798,3	461320,3	76,5	35,4
Частка машинобудування у загальному обсязі товарного експорту області, %	12,1	10,5	5,5	-	-
Обсяг імпорту продукції машинобудування, тис. дол.	786185,9	603468,7	221310,3	76,8	36,7
Частка машинобудування в загальному обсязі товарного імпорту області, %	15,0	9,9	10,4	-	-
Заробітна плата у машинобудуванні по області, грн	3569,3	3574,0	3289,8	100,1	92,0
Відношення заробітної плати у машинобудуванні до середнього рівня заробітної плати в економіці, %	93,6	86,8	73,1	-	-

Закінчення додатка 2

1	2	3	4	5	6
<i>Луганська</i>					
Обсяг реалізованої машинобудівної продукції, тис. грн	10309602	7472075,6	3212640,3 (січень-травень)	72,5	-
Частка продукції машинобудування в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	12,7	11	10,6 (січень-травень)	-	-
Індекс машинобудівного виробництва, % до попереднього періоду	110,3	92,8	89,6 (січень-травень)	-	-
Обсяг експорту продукції машинобудування, тис. дол.	820224,9	781029,6	223076,7 (січень-квітень)	95,2	-
Частка машинобудування в загальному обсязі товарного експорту області, %	19,6	22,0	21,9 (січень-квітень)	-	-
Обсяг імпорту продукції машинобудування, тис. дол.	530142,2	453479,3	112344,9 (січень-квітень)	85,5	-
Частка машинобудування в загальному обсязі товарного імпорту області, %	15,3	17,5	24 (січень-квітень)	-	-

Додаток 3

Основні показники діяльності хімічної галузі Донбасу
у 2012-2014 рр.

Показники	2012	2013	2014	2014/2013, %
Донецька область				
1. Обсяг реалізованої хімічної продукції, млн грн	9471,1	7885,0	3755,3	47,6
2. Частка хімічної галузі в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	3,9	3,6	2,1	-
3. Індекс промислової продукції, %	106,0	78,4	52,5	-
4. Середньооблікова кількість штатних працівників на кінець періоду, чол.	11082	9435	2055	21,8
5. Заробітна плата штатних працівників на кінець періоду, грн	3617	3854	3681	95,5
6. Обсяг експорту хімічної продукції, млн дол.	775,6*	555,3*	101,4*	18,3
7. Частка хімічної продукції в загальному обсязі товарного експорту, %	5,5	4,5	1,2	-
8. Обсяг імпорту хімічної продукції, млн дол.	315,3*	319,7*	153,5*	48,0
9. Частка хімічної продукції в загальному обсязі товарного імпорту, %	6,0	5,2	7,2	-
10. Фінансовий результат до оподаткування підприємств у хімічній промисловості, млн грн	-2224,0	-1767,7	-289,0 (січень-вересень)	Довідково: у 2013 р. – (-1439,0)
Луганська область				
1. Обсяг реалізованої хімічної продукції, млн грн	7779,9	6645,2	2457,8 (січень-травень)	66,9
2. Частка хімічної галузі в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	9,2	9,1	8,1 (січень-травень)	Довідково: у 2013 р. – 12,3
3. Індекс промислової продукції, % до попереднього періоду	97,9	82,4	80,8 (січень-травень)	Довідково: у 2013 р. – 97,3
4. Середньооблікова кількість штатних працівників на кінець періоду, чол.	н/д	н/д	н/д	-
5. Заробітна плата штатних працівників на кінець періоду, грн	н/д	н/д	н/д	-
6. Обсяг експорту хімічної продукції, млн дол.	549,6*	380,8*	66,9* (січень-квітень)	36,6
7. Частка хімічної продукції в загальному обсязі товарного експорту, %	13,1	10,7	6,6 (січень-квітень)	Довідково: у 2013 р. – 14,6
8. Обсяг імпорту хімічної продукції, млн дол.	97,2*	111,9*	27,3* (січень-квітень)	102,5
9. Частка хімічної продукції у загальному обсязі товарного імпорту, %	2,8	3,4	5,8 (січень-квітень)	Довідково: у 2013 р. – 2,4
10. Фінансовий результат до оподаткування підприємств у хімічній промисловості, млн грн	-2362,4	-2199,4	-4302,6 (січень-березень)	Збільшення збитків у 7,3 раза
Україна				
1. Обсяг реалізованої хімічної продукції, млн грн	60011,1	52099,1	46807,7	89,8
2. Частка хімічної галузі в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	4,3	3,8	3,9	-
3. Індекс промислової продукції, % до попереднього періоду	96,2	83,1	85,8	-
4. Середньооблікова кількість штатних працівників на кінець періоду, чол.	83,6	80,1	67,3	84,0
5. Заробітна плата штатних працівників на кінець періоду, грн	4077	3830	4537	118,5
6. Обсяг експорту хімічної продукції, млн дол.	5058,9*	4327,3*	3054,1*	70,6
7. Частка хімічної продукції в загальному обсязі товарного експорту, %	7,4	6,8	5,7	-
8. Обсяг імпорту хімічної продукції, млн дол.	8586,4*	8435,3*	6778,7*	80,3
9. Частка хімічної продукції в загальному обсязі товарного імпорту, %	10,1	11,0	12,5	-
10. Фінансовий результат до оподаткування підприємств у хімічній промисловості, млн грн	-7619,6	-8082,0	-23235,4 (січень-вересень)	Збільшення збитків у 4,0 раза

* Разом із фармацевтичною продукцією.

Продовження додатка 3

Товарна структура зовнішньої торгівлі продукцією хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості Донбасу в 2012-2014 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2012		2013		2014	
	млн дол. США	% до загального обсягу	млн дол. США	% до загального обсягу	млн дол. США	% до загального обсягу
1	2	3	4	5	6	7
Донецька область						
Експорт						
VI. Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	775,6	100,0	555,3	100,0	101,4	100,0
28 продукти неорганічної хімії	263,0	33,9	192,2	34,6	18,3	18,0
29 органічні хімічні сполуки	43,8	5,7	38,5	6,9	17,7	17,5
30 фармацевтична продукція	4,7	0,6	4,3	0,8	1,5	1,5
31 добрива	426,0	54,9	270,1	48,6	47,8	47,1
32-38 екстракти дубильні, ефірні олії, мило, поверхнево-активні органічні речовини, білкові речовини, порошок і вибухові речовини, фотографічні або кінематографічні товари, різноманітна хімічна продукція	38,1	4,9	50,2	9,1	16,1	15,9
Імпорт						
VI. Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	315,3	100,0	319,7	100,0	153,5	100,0
28 продукти неорганічної хімії	23,1	7,3	22,8	7,1	15,8	10,3
29 органічні хімічні сполуки	43,5	13,8	44,7	14,0	10,1	6,6
30 фармацевтична продукція	53,8	17,1	65,3	20,4	28,3	18,4
31 добрива	10,6	3,4	9,6	3,0	6,4	4,2
32-38 екстракти дубильні, ефірні олії, мило, поверхнево-активні органічні речовини, білкові речовини, порошок і вибухові речовини, фотографічні або кінематографічні товари, різноманітна хімічна продукція	184,3	58,4	177,3	55,5	93,0	60,6
Сальдо зовнішньої торгівлі	+460,3	-	+235,6	-	-52,1	-
Луганська область						
Експорт						
VI. Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	549,6	100,0	380,8	100,0	66,9*	100,0
28 продукти неорганічної хімії	125,6	22,9	131,7	34,6	9,4*	14,1
29 органічні хімічні сполуки	115,6	21,0	84,3	22,1	30,7*	45,9
30 фармацевтична продукція	5,8	1,1	6,4	1,7	1,5*	2,2
31 добрива	286,4	52,1	143,9	37,8	22,5*	33,6
32-38 екстракти дубильні, ефірні олії, мило, поверхнево-активні органічні речовини, білкові речовини, порошок і вибухові речовини, фотографічні або кінематографічні товари, різноманітна хімічна продукція	16,2	2,9	14,5	3,8	2,8*	4,2

Закінчення додатка 3

1	2	3	4	5	6	7
Імпорт						
VI. Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	97,2	100,0	111,9	100,0	27,3*	100,0
28 продукти неорганічної хімії	16,5	17,0	36,1	32,3	6,6*	24,2
29 органічні хімічні сполуки	30,8	31,7	20,7	18,5	5,5*	20,1
30 фармацевтична продукція	1,0	1,0	0,4	0,4	-	-
31 добрива	4,4	4,5	3,3	2,9	0,9*	3,3
32-38 екстракти дубильні, ефірні олії, мило, поверхнево-активні органічні речовини, білкові речовини, порох і вибухові речовини, фотографічні або кінематографічні товари, різноманітна хімічна продукція	44,5	45,8	51,4	45,9	14,3*	52,4
Сальдо зовнішньої торгівлі	+452,4	-	+268,9	-	+39,6*	-
Україна						
Експорт						
VI. Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	5058,9	100,0	4327,3	100,0	3054,1	100,0
28 продукти неорганічної хімії	1695,7	33,5	1744,3	40,3	1178,2	38,6
29 органічні хімічні сполуки	398,2	7,9	232,5	5,4	154,1	5,0
30 фармацевтична продукція	243,5	4,8	251,5	5,8	255,6	8,4
31 добрива	1791,3	35,4	1171,1	27,1	694,5	22,7
32-38 екстракти дубильні, ефірні олії, мило, поверхнево-активні органічні речовини, білкові речовини, порох і вибухові речовини, фотографічні або кінематографічні товари, різноманітна хімічна продукція	930,2	18,4	927,9	21,4	771,7	25,3
Імпорт						
VI. Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	8586,4	100,0	8435,3	100,0	6778,7	100,0
28 продукти неорганічної хімії	273,4	3,2	329,7	3,9	303,5	4,5
29 органічні хімічні сполуки	920,4	10,7	758,9	9,0	709,3	10,4
30 фармацевтична продукція	3307,9	38,5	3099,9	36,7	2472,8	36,5
31 добрива	780,4	9,1	816,3	9,7	593,0	8,8
32-38 екстракти дубильні, ефірні олії, мило, поверхнево-активні органічні речовини, білкові речовини, порох і вибухові речовини, фотографічні або кінематографічні товари, різноманітна хімічна продукція	3304,3	38,5	3430,5	40,7	2700,1	39,8
Сальдо зовнішньої торгівлі	-3527,5	-	-4108,0	-	-3724,6	-

* Січень-квітень 2014 р.

Додаток 4

Підприємства енергетики, вугільної, металургійної та машинобудівної галузей, які призупинили діяльність унаслідок бойових дій на територіях Луганської та Донецької областей

1	2	3	4	5
Підприємство	Місцезнаходження	Характер пошкодження	Виробнича потужність	Джерело інформації
Енергетична галузь				
Слов'янська ТЕС ПАТ «Донбасенерго»	м. Слов'янськ, Донецька обл.	Слов'янська ТЕС перебувала в зоні активних бойових дій, у результаті чого були завдані значні пошкодження виробничим приміщенням й обладнанням електростанції. Станом на 24.02.2015 р. усе обладнання Слов'янської ТЕС готове до роботи в однокорпусному режимі. Слов'янська ТЕС має у складі енергоблоку № 7 два корпуси: 7А і 7Б. Корпус 7Б перебуває у плановій реконструкції, його пуск планується на початок березня, а обладнання корпусу 7А було пошкоджено в результаті активних бойових дій у липні 2014 р. Пуск Слов'янської ТЕС неможливий через відсутність палива (вугілля)	880 МВт	http://www.de.com.ua/news/detailed/slavjanskaya_tes_tehnicheski_gotova_k_pusku_2015-02-24.html
Луганська ТЕС ПАТ «ДТЕК Східенерго»	м. Щастя, Луганська обл.	Станом на 11.03.2015 р. електростанція працює двома енергоблоками, несе навантаження 202 МВт і видає потужність по високотисній лінії 220 кВ «Лисичанська»	1425 МВт	http://www.dtek.com/ru/media-centre/press-releases/details/dtek-luganskaja-tes-obespechivaet-elektroenergeju-sever-luganskoj-oblasti#.VQG5nfmsXFo
Вугільна галузь				
Шахта «Жовтневий рудник» ДП ДВБК	м. Донецьк	Через відсутність електропостачання з 31.07.2014 р. почалося затоплення виробок. За відомостями окремих джерел, перебуваючи під тривалим артобстрілом, на шахті мають місце значні пошкодження наземних споруд	–	http://www.segodnya.ua/economics/ene/ws/ukraina-za-mesyac-poteryala-pochti-300-mln-grm-iz-za-prostoju-shahit-v-zone-ato-545680.html http://ura.dn.ua/18.09.2014/161560.htm

1	2	3	4	5
Шахта «Бутівська» ДП «Макіїввугілля»	м. Макіївка, Донецька обл.	Пошкоджена система енергозабезпечення і, як наслідок, почалися проблеми з відкачуванням води. Шахтні виробки затоплені	-	http://ura.dn.ua/18.09.2014/161560.htm
Шахта «Ясинівська-Глибока» ДП «Макіїввугілля»	м. Макіївка, Донецька обл.	Через попадання сніражда в електрощитостанцію постраждали об'єкти на поверхні, затоплено основні виробки	-	http://www.novostimira.com.ua/search.php?f_words=%F8%E0%F5%F2%E0%20%DF%F1%E8%ED%EE%E2%F1%EA%E0%FF-%C3%EB%F3%E1%EE%EA%E0%FF&orderby=date
Шахта «Моспинська» ДП «Донецьквугілля»	м. Моспине, Донецька обл.	Затоплення виробок. Входить до переліку шахт Донецької області, що підлягають ліквідації в 2011-2015 рр.	-	http://donpress.com/news/11-09-2014-iz-za-boevyh-deystviy-v-doneckoy-oblasti-idet-zatoplenie-shaht
Шахта «ДТЕК Шахт «Комсомолець Донбасу»	м. Кіровське, Донецька обл.	Територія промислового майданчика ДТЕК Шахти «Комсомолець Донбасу» неодноразово піддавалася артобстрілу, внаслідок чого дістали пошкодження наземні споруди шахти. Через пошкодження ліній електропередачі шахта повністю знеструмлена, зупинені вентилятори провітрювання гірничих виробок і водовідлив	-	http://novosti.dn.ua/details/233166/
Шахта «Прогрес» ДП «Горезантрацит»	м. Горез, Донецька обл.	Не працює водовідлив	650 тис. т	http://donpress.com/news/11-09-2014-iz-za-boevyh-deystviy-v-doneckoy-oblasti-idet-zatoplenie-shaht
Шахта «Яблуневська» ш/у «Волинське» ДП «Горезантрацит»	м. Горез, Донецька обл.	Не працює водовідлив	100 тис. т	http://donpress.com/news/11-09-2014-iz-za-boevyh-deystviy-v-doneckoy-oblasti-idet-zatoplenie-shaht
Шахта «Єнакіївська» ДП «Орджонікідзевугілля»	м. Єнакієве, Донецька обл.	Не працює водовідлив	160 тис. т	

1	2	3	4	5
Шахта «Полтавська» ДП «Орджонікідзугілля»	м. Єнакієве, Донецька обл.	Не працює водовідлив. Повністю розбита будівля адміністративно-побутового комплексу. Входить до переліку шахт Донецької області, що підлягають ліквідації в 2011-2015 рр.	350 тис. т	
Шахта «Льовайська» ДП «Шахтарськантрацит»	м. Харцизьк, Донецька обл.	Не працює водовідлив	270 тис. т	
ДП «Макіївугілля»: шахти ім. В.М. Бажанова, «Холодна Балка», «Калінінська-Східна», «Чайкине», ім. С.М. Кірова	м. Макіївка, Донецька обл.	Через бойові дії поблизу шахт повністю зупинений вуглевидобуток	-	
Шахта «Північна» ДП «Артемвугілля»: шахти ім. І.А. Гасвого, ім. М.І. Калініна, ім. В.І. Леніна, ім. К.А. Румянцев	м. Горлівка, Донецька обл.	Дані відсутні	-	http://donpress.com/news/11-09-2014-iz-za-boevyih-deystviy-v-doneckoy-oblasti-i-det-zatoplenie-shaht
ДП «Орджонікідзе-вугілля»: шахти «Булавинська», ім. К. Маркса, «Ольховатська», «Вуглегірська»	м. Єнакієве, Донецька обл.	Дані відсутні	-	http://donpress.com/news/11-09-2014-iz-za-boevyih-deystviy-v-doneckoy-oblasti-i-det-zatoplenie-shaht
ДП «Шахтарськантрацит»: шахта «Шахтарська-Глибока»	м. Шахтарськ, Донецька обл.	Дані відсутні	-	http://donpress.com/news/11-09-2014-iz-za-boevyih-deystviy-v-doneckoy-oblasti-i-det-zatoplenie-shaht

1	2	3	4	5
ШУ ім. XVII партг-з'їзду				
ДП «Горезантрацит»: ШУ ім. Л.І. Лутугіна	м. Торез, Донецька обл.	Дані відсутні	–	http://donpress.com/news/11-09-2014-iz-za-boevyh-deystviy-v-doneckoy-oblasti-idei-zatoplenie-shaht
Шахта ім. Д.Ф. Мельникова ПАТ «Лисичанськ-вугілля»	м. Лисичанськ, Луганська обл.	Затоплення виробіток	600 тис. т	http://interfax.com.ua/news/general/219179.html
ШУ «Луганське» ДП «Луганськвугілля»	м. Луганськ	Затоплення виробіток	1,8 млн т	http://interfax.com.ua/news/general/219179.html
ПАТ «Шахта ім. О.Ф. Засядька»	м. Донецьк	04.03.15 р. сталось газодинамічне явище, в результаті якого постраждали працівники шахти (49 чол.), які перебували в той момент на аварійній ділянці. Вибухи від багатьох тисяч снарядів у районі Донецького аеропорту могли призвести до прориву метану в гірничу виробку, що стало причиною трагедії на шахті ім. О.Ф. Засядька, як вказує колишній директор шахти Ю. Звягільський. Прокуратурою Донецької області за цим фактом розпочато кримінальне провадження за ч. 2 ст. 272 (порушення правил безпеки при виконанні робіт із підвищеною небезпекою) КК України	–	http://zn.ua/UKRAINE/tragediya-na-shahte-im-zasyadko-mogla-proizoyti-iz-za-vzryvov-v-doneckom-aeroporту-169464_.html http://zn.ua/UKRAINE/po-faktu-vozbuzhdeno-ugolovnoe-delo-168860_.html
«Шахта «Первомайська» ДП «Первомайськ-вугілля»	с. Золоте Первомайський район, Луганська обл.	У результаті вибуху снаряда 13.11.2014 р. зруйнована підстанція, знищений капер, через відсутність енергопостачання почалося затоплення виробіток	150 тис. т	http://korrespondent.net/business/economics/3443723-v-luhanskoj-oblasti-umychtozhena-shakhia-pervomaiskaia

1	2	3	4	5
		Коксохімічна галузь		
ПАТ «Авдієвський коксохімічний завод», група «Метінвест»	м. Авдіївка, Донецька обл.	Унаслідок неодноразових артобстрілів пошкоджено основне обладнання підприємства. Снаряди розірвалися в коксових цехах №1 і 2, цеху сіркоочищення №1. Через пошкодження порушено газопостачання заводу, від якого залежить працездатність коксових батарей і в цілому всього АКХЗ. Станом на 05.03.2015 р. підприємство підключене до двох високовольтних вводів «Макіївка – АКХЗ-1» і «Макіївка – АКХЗ-2»	–	http://akhz.metinvestholding.com/ru/press/news/show/6847 http://akhz.metinvestholding.com/ru/press/news/show/6874
ПАТ «Ясинівський коксохімічний завод», група «Донецьксталь»	м. Макіївка, Донецька обл.	Через відсутність вугілля для коксування внаслідок фактичної відсутності залізничного сполучення в зоні АТО в лютому 2015 р. завод зупинений на гарячу консервацію	1,8 млн т валового коксу	http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iface=Public&cmd=view&args=id:24753
ПАТ «Донецьк-кокс»	м. Донецьк	Через відсутність вугілля для коксування внаслідок фактичної відсутності залізничного сполучення в зоні АТО в лютому 2015 р. завод зупинений на гарячу консервацію	–	http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iface=Public&cmd=view&args=id:24753
		Металургійна галузь		
ПАТ «Донецький металургійний завод»	м. Донецьк	Домни зупинені у зв'язку з неможливістю доставки залізрудної сировини. 20.01.2015 р., під артобстріл потрапила територія заводу: території мартенівського цеху, ЦВС, сортувальної станції, листопрокатного цеху та прохідної в районі військового училища	–	http://news.meta.ua/ua/archive/01.09.14/ccluster:38265172-Kakie-obehty-prekratili-rabotu-v-rezultate-voyny/ http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/doneckiy-metallurgicheskij-zavod-popal-pod-obstrel-585532.html
ПРАТ «Донецьк-сталь» металургійний завод	м. Донецьк	Зупинений на невизначений термін у зв'язку з неможливістю доставки залізрудної сировини через зруйновану транспортну інфраструктуру	Чавун – 1,45 млн т; сталь – 1,5; прокат – 0,89 млн т	http://donetsksteel.com/ru/company/metaldmz http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iface=Public&cmd=view&args=id:24753

Продовження додатка 4

1	2	3	4	5
ПРАТ «Донецький електрометалургійний завод»	м. Донецьк	Завод перебуває на консервації з 16.01.2014 р.	-	http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iframe=Public&cmd=view&args=id:24753
ПРАТ «Макіївський металургійний завод»	м. Макіївка, Донецька обл.	Призупинена робота	-	http://www.dialog.ua/news/20675_1411992251
ПАТ «Єнакієвський металургійний завод»	м. Макіївка, Донецька обл.	У результаті артилерійського вогнепально-випалювального і вогнетривкий цехи, значних пошкоджень дістали конвертерний та енергетичні цехи, а також управління залізничного транспорту. Через безперервні бойові дії на Донбасі та фактичну відсутність залізничного сполучення в зоні АТО Група Метінвест прийняла рішення про зупинку ЄМЗ і Макіївської філії ЄМЗ	-	http://emz.metinvestholding.com/ru/press/news/show/3476 http://www.metinvestholding.com/ru/press/news/show/6850?month=2
ПАТ «Алчевський металургійний комбінат»	м. Алчевськ, Луганська обл.	07.12.2014 р. металургійний комбінат повністю зупинений і законсервованій. В АМК загасили останню робочу дошку через неможливість організувати підвезення сировини	-	http://www.steeland.ru/news/business/3778.html#ixzz3UEwQ5rVI
ПРАТ «Стаханівський феросплавний завод»	м. Стаханов, Донецька обл.	Призупинено роботу, знеструмлений	-	http://ubr.ua/market/industrial/ukrainanarastila-proizvodstvo-ferospлавov-nachetvert-319537
ПРАТ «Харківський трубний завод»	м. Харків, Донецька обл.	У зв'язку з відсутністю залізничного сполучення в зоні АТО завод призупинив виробничу діяльність з 01.02.2015 р. на невизначений термін	-	http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iframe=Public&cmd=view&args=id:24753
ПРАТ «Пантелеймонівський вогнетривкий завод»	м. Горлівка, Донецька обл.	Зупинена робота	-	http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iframe=Public&cmd=view&args=id:24753

1	2	3	4	5
ПРАТ «Красногорський вогнетривкий завод»		Зупинена робота	–	http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02-03-09&iface=Public&cmd=view&args=id:24753
Машинобудівна галузь				
ПРАТ «Енергомашпесталь»	м. Краматорськ, Донецька обл.	Частково зруйнований цех металообробки	–	http://ipress.ua/ru/news/v_kramatorske_cherez_artobstrel_povrezhdeno_tseha_d_vuh_zavodov_69029.html
ПРАТ «КЗТО»	м. Краматорськ, Донецька обл.	Частково зруйнований цех металообробки, сталося обвалення покрівлі площею 30-40 м ²	–	http://ipress.ua/ru/news/v_kramatorske_cherez_artobstrel_povrezhdeno_tseha_d_vuh_zavodov_69029.html
ПРАТ «Луганський ліварно-механічний завод»	м. Луганськ	Під час бойових дій завод був законсервованим, а пізніше знеструмлений. Будівля заводу управління згоріла під час обстрілів	–	http://m.forbes.ru/article.php?id=27259
Луганський машинобудівний завод	м. Луганськ	Через артобстріли будівлі та технічне оснащення заводу були значно пошкоджені. Керівництво прийняло рішення евакуювати підприємство в Росію	–	http://112.ua/obshchestvo/luganskiy-mashinostroitelnyy-zavod-perenosit-proizvodstvo-v-rossiyu-107102.html
ПРАТ «Луганськтепловоз»	м. Луганськ	У результаті артобстрілів було зруйновано 4 цехи, порушено електропостачання підприємства. З 01.10.2014 р. після проведення необхідних ремонтно-відновлювальних робіт завод відновив свою роботу	–	http://hiyo.com.ua/12439-luganskteplovoz-polnostyu-obespechen-zakazami-iz-rossii-na-2015-god
ПРАТ «Корум Горлівський машинобудівний завод»	м. Горлівка, Донецька обл.	Призупинено діяльність. Причиною зупинки називають неможливість забезпечення безпеки працівників у зв'язку з триваючими артобстрілами	–	http://rian.com.ua/economy/20140916/357120482.html
ПРАТ «Норд»	м. Донецьк	Призупинено діяльність. Причиною припинення діяльності називають неможливість проведення логістичних операцій	–	http://delo.ua/ukraine/doneckij-nord-priostanovil-rabotu-244833/

Таблиця 5.1

**Кількість малих підприємств
та обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) за 2013 р.**

Місто, район	Кількість малих підприємств, од.		У тому числі мікропідприємств		Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн	
	усього	на 10 тис. чол. наявного населення	усього	на 10 тис. чол. наявного населення	малих підприємств	з них мікропідприємств
Донецька область	27041	62	23051	53	53075340,0	16890314,4
<i>Міста</i>						
Донецьк	13508	140	11511	119	33854712,5	10555805,8
Авдіївка	159	45	141	40	221149,2	47590,1
Артемівськ	436	42	369	36	495791,6	254311,4
Вугледар	27	18	22	14	68611,1	4916,5
Горлівка	944	34	776	28	1498317,5	406298,6
Дебальцеве	70	15	57	12	135200,6	56895,6
Дзержинськ	72	10	57	8	113749,4	38918,0
Димитров	102	20	81	16	194152,7	46316,1
Добропілля	122	19	103	16	114954,9	35937,6
Докучавськ	44	18	37	15	29487,9	13839,9
Дружківка	344	49	304	44	346240,5	195378,4
Єнакієве	316	25	267	21	537118,5	175054,9
Жданівка	24	18	21	16	13608,8	7247,7
Кіровське	44	16	34	12	94254,2	20400,3
Костянтинівка	333	43	278	36	641680,7	234157,5
Краматорськ	981	50	839	43	1616498,2	460448,2
Красний Ліман	183	41	151	33	197529,8	74269,6
Красноармійськ	219	28	178	23	344154,6	148492,9
Макіївка	1578	40	1334	34	3035706,4	927764,6
Маріуполь	2771	57	2419	50	3283612,3	1296906,5
Новоградівка	18	12	13	8	187679,3	5759,2
Селидове	131	24	110	20	322881,1	43310,6
Слов'янськ	735	54	621	45	1334357,8	524005,2
Сніжне	133	19	106	15	183243,1	52827,4
Торез	186	23	148	18	275391,7	109980,1
Харцизьк	339	33	287	28	511502,4	180856,7
Шахтарськ	187	31	147	24	277298,6	64105,0
Ясинувата	247	69	231	65	255048,9	139422,8
<i>Райони</i>						
Амвросіївський	195	43	165	36	166505,8	57053,5
Артемівський	215	48	174	39	233193,4	44239,0
Великоновосільський	189	46	167	41	133492,1	44227,9
Волноваський	335	40	297	36	290703,0	115183,2
Волдарський	171	59	155	53	157336,9	35219,3
Добропільський	117	71	104	63	114939,2	29608,6
Костянтинівський	128	67	109	57	138312,5	26418,4
Красноармійський	81	26	66	21	108867,0	25159,6
Мар'їнський	244	29	193	23	504319,2	102932,1
Новоазовський	220	62	212	59	32514,3	15113,2
Олександрівський	59	30	48	25	84639,0	25419,0
Першотравневий	164	60	141	52	124544,8	42401,6
Слов'янський	151	44	130	38	372134,6	56749,2
Старобешівський	163	32	128	25	168266,0	45491,1
Тельманівський	152	52	142	48	69025,8	34817,0
Шахтарський	98	50	90	46	49929,7	15370,0
Ясинуватський	106	38	88	32	142682,4	53694,5

Таблиця 5.2

**Кількість працівників та витрати на персонал
на малих підприємствах за 2013 р.**

Місто, район	Кількість зайнятих працівників, чол.		Кількість найманих працівників, чол.		Витрати на персонал, тис. грн
	малих підприємств	з них мікро-підприємств	малих підприємств	з них мікро-підприємств	
Донецька область	149740	59343	143625	56710	4769843,9
<i>Міста</i>					
Донецьк	71073	29531	68360	28191	2738801,0
Авдіївка	765	371	734	359	18468,4
Артемівськ	2634	995	2564	968	71975,5
Вугледар	163	61	160	61	3806,7
Горлівка	5859	2000	5688	1936	158687,8
Дебальцеве	499	175	487	173	11408,3
Дзержинськ	444	175	437	174	13068,7
Димитров	829	197	805	193	24074,0
Добропілля	911	332	890	326	24000,0
Докучаєвськ	230	83	219	80	4348,4
Дружківка	1546	658	1484	634	33708,9
Єнакієве	1956	730	1892	705	53549,8
Жданівка	163	70	159	70	2650,9
Кіровське	345	102	337	100	6796,4
Костянтинівка	2127	683	2056	665	52085,9
Краматорськ	6030	2489	5843	2409	144142,5
Красний Лиман	1275	413	1196	383	27567,8
Красноармійськ	1514	536	1465	522	41240,5
Макіївка	9092	3536	8750	3399	246704,9
Маріуполь	14648	6153	14081	5904	393457,0
Новоградівка	135	43	133	43	4318,7
Селидове	742	269	702	261	23976,0
Слов'янськ	4512	1699	4370	1646	121531,1
Сніжне	848	261	818	255	23362,1
Торез	1492	430	1442	404	36342,7
Харцизьк	1963	728	1905	705	50841,5
Шахтарськ	1340	379	1290	363	33295,0
Ясинувата	873	543	852	528	26922,8
<i>Райони</i>					
Амвросіївський	1243	478	1137	437	27735,8
Артемівський	1283	405	1162	369	30103,6
Великоновосілівський	1025	419	935	380	23169,8
Волноваський	1661	641	1539	595	38400,3
Володарський	636	307	589	287	13177,4
Добропільський	576	233	517	205	16577,8
Костянтинівський	776	243	711	222	16386,5
Красноармійський	621	154	551	140	18380,6
Мар'їнський	1860	586	1758	557	54764,5
Новоазовський	536	369	486	337	6807,2
Олександрівський	450	132	411	120	10002,1
Першотравневий	933	361	869	338	23667,9
Слов'янський	1053	351	984	324	32581,5
Старобешівський	1356	269	1283	249	29133,6
Тельманівський	597	299	537	271	12191,4
Шахтарський	451	197	410	176	7977,2
Ясинуватський	675	257	627	246	17653,4

Таблиця 5.3

**Фінансові результати до оподаткування малих підприємств
за 2013 р., тис. грн**

Місто, район	Малі підприємства			З них мікропідприємства		
	прибуток	збиток	фінансовий результат (сальдо)	прибуток	збиток	фінансовий результат (сальдо)
Донецька область	2399837,5	3303557,2	-903719,7	894586,6	1905725,4	-1011138,8
<i>Міста</i>						
Донецьк	1295989,9	2050867,0	-754877,1	486513,6	1031702,8	-545189,2
Авдіївка	12096,8	7043,8	5053,0	2112,2	3750,6	-1638,4
Артемівськ	27484,2	23255,3	4228,9	17040,8	17780,0	-739,2
Вугледар	5649,0	195,2	5453,8	296,3	101,9	194,4
Горлівка	139350,5	45123,8	94226,7	18102,7	21916,0	-3813,3
Добальське	3160,8	2335,7	825,1	1649,5	1346,1	303,4
Дзержинськ	14870,4	8523,1	6347,3	14385,6	6718,6	7667,0
Димитров	7716,1	7185,2	530,9	1165,2	2170,9	-1005,7
Добропілля	4655,8	6392,2	-1736,4	2494,2	1355,0	1139,2
Докучаєвськ	2304,8	765,2	1539,6	1751,7	623,8	1127,9
Дружківка	14704,4	8932,0	5772,4	6946,6	6340,1	606,5
Єнакієве	21179,3	22042,4	-863,1	13157,9	8657,6	4500,3
Жланивка	1225,6	540,1	685,5	873,8	211,1	662,7
Кіровське	2628,8	1002,8	1626,0	1128,6	424,5	704,1
Костянтинівка	26826,4	29058,4	-2232,0	7087,0	20958,3	-13871,3
Краматорськ	73600,1	65606,9	7993,2	22457,8	26618,4	-4160,6
Красний Ліман	13610,2	4418,5	9191,7	5224,2	1015,2	4209,0
Красноармійськ	17398,7	12836,6	4562,1	7158,6	1693,2	5465,4
Макіївка	120868,1	68813,7	52054,4	41556,6	31011,1	10545,5
Маріуполь	167801,5	654060,0	-486258,5	87328,2	607268,7	-519940,5
Новоградівка	22327,2	183,2	22144,0	485,0	24,3	460,7
Селидове	21708,1	15973,3	5734,8	3408,0	9341,0	-5933,0
Слов'янськ	45344,5	51013,7	-5669,2	26982,3	15631,7	11350,6
Сніжне	6750,2	11994,5	-5244,3	2396,4	4597,7	-2201,3
Торез	17333,3	9605,2	7728,1	7109,1	4015,2	3093,9
Харцизьк	16070,3	14176,8	1893,5	11021,7	7054,4	3967,3
Шахтарськ	7673,4	22399,1	-14725,7	1589,4	3306,1	-1716,7
Ясинувата	16323,5	13320,7	3002,8	14622,2	2440,8	12181,4
<i>Райони</i>						
Амвросіївський	12052,9	11037,9	1015,0	5596,5	2738,6	2857,9
Артемівський	25095,8	10232,8	14863,0	5578,4	2529,6	3048,8
Великоновосілівський	17489,6	6992,4	10497,2	9410,3	5008,9	4401,4
Волноваський	33742,3	18330,4	15411,9	8822,1	11062,9	-2240,8
Володарський	10115,7	3404,6	6711,1	1353,5	1955,5	-602,0
Добропільський	23871,9	15043,9	8828,0	5697,8	1832,6	3865,2
Костянтинівський	11127,8	1882,3	9245,5	2011,4	606,3	1405,1
Красноармійський	13720,3	3440,3	10280,0	3392,5	1879,4	1513,1
Мар'їнський	33577,8	25317,9	8259,9	7271,4	7580,8	-309,4
Новозаводський	7576,7	1509,9	6066,8	1525,1	1496,2	28,9
Олександрівський	4895,5	2168,2	2727,3	2051,1	1392,5	658,6
Першотравневий	17932,4	4732,0	13200,4	3450,5	4210,6	-760,1
Слов'янський	13387,1	11432,7	1954,4	6011,2	3556,3	2454,9
Старобешівський	17990,3	13540,4	4449,9	8908,0	13204,0	-4296,0
Тельманівський	7759,8	6329,1	1430,7	6384,3	1036,3	5348,0
Шахтарський	8941,3	1875,3	7066,0	1314,6	1388,8	-74,2
Ясинуватський	13908,4	8622,7	5285,7	9762,7	6171,0	3591,7

*Таблиця 5.4
Прогнозні показники економічного і соціального розвитку Донецької області на 2015-2019 рр.*

Показник	Звіт за 2013 р.	План на 2014 р.	Прогноз										
			2015		2016		2017		2018		2019		
			сцена-рій 1	сцена-рій 2	сцена-рій 1	сцена-рій 2	сцена-рій 1	сцена-рій 2	сцена-рій 1	сцена-рій 2	сцена-рій 1	сцена-рій 2	
Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємства) на 10 тис. чол. наявного на-селення, од.	440	430	374	387	418	405	444	422	471	440	497		
Кількість найманих працівників суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємства) у загальній кількості найманих працівників суб'єктів госпо-дарювання, %	22,0	21,7	18,7	19,4	20,9	20,2	22,2	21,1	23,5	22,0	24,9		
Довідково: темп зростання (падіння) до 2013 р.			0,85	0,88	0,95	0,92	1,01	0,96	1,07	1,0	1,13		

Довідково: середньорічні темпи зростання показників за сценарієм 1 – 1,04, а за сценарієм 2 – 1,06.
 Суб'єкти малого підприємництва – малі підприємства (включаючи мікро-), фізичні особи – підприємці (без урахування найманих працівників).
 Кількість малих підприємств у 2013 р. – 27041 од., очікувана у 2014 р. – 26500 од.
 Кількість фізичних осіб-підприємців у 2013 р. – 164,6 тис. чол. (2012 р. – 164,6 тис. чол.), очікувана у 2014 р. – 160,0 тис. чол.
 Кількість найманих працівників на підприємствах області (великих, малих, середніх) у 2013 р. – 849,3 тис. чол.
 Кількість найманих працівників на малих підприємствах у 2013 р. – 143,6 тис. чол., очікувана у 2014 р. – 138,1 тис. чол.
 Кількість найманих працівників у фізичних осіб-підприємців у 2013 р. – 55,5 тис. чол. (2012 р. – 62,0 тис. чол.), очікувана у 2014 р. – 50,0 тис.
 Середня чисельність населення у 2013 р. – 4359,7 тис. чол., планувалася у 2014 р. – 4333,0 тис. чол.
 Усього найманих на всіх підприємствах у 2013 р. – 904,8 тис. чол., очікувана кількість у 2014 р. – 868,6 тис. чол.

Наукове видання

**ПРОМИСЛОВІСТЬ ДОНЕЦЬКОЇ
ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ:
ПРОБЛЕМИ ПОДАЛЬШОГО
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ**

Науково-аналітична доповідь

*Оригінал-макет підготовлено у відділі проблем
інформатизації наукової діяльності ІЕП НАН України*

Літературний редактор О.А. Кокорева

Комп'ютерна верстка Т.М. Синельнікова

Підп. до друку 03.02.2016. Формат 60 x 84/16.
Ум. друк. арк. 8,8. Обл.-вид. арк. 9,5. Замовлення № 1398.

ІЕП НАН України.
01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.